

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยบูรพา
ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์
นวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วม
ของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
Civil Society Network Innovation to Enhance
Community Participation for Community Crisis Preparation

โดย
เพ็ญนภา กุลนภาดล
ประชา อินัง
นาวาตรี พงศ์เทพ จิระโร

ภายใต้โครงการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชนฐานราก
ประจำปีงบประมาณ 2555

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา(สกอ.) รัชมบริการ
14 ต.ก. 2557 พฤษจิกายน 2556 11 ก.พ. 2558
344584

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาอย่างสูงยิ่งจาก คณบดีคณะศึกษาศาสตร์ ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าเพื่อให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางในการจัดทำงานวิจัยนี้ อีกทั้งทำให้ผู้วิจัยได้รับประสบการณ์ในการทำงานวิจัยอย่างมีคุณภาพ จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์ มหาวิทยาลัยบูรพา ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์และมีคุณค่า ทำให้งานวิจัยฉบับนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญวิพากษ์รูปแบบทุกท่าน ที่กรุณาสละเวลาในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ขอกราบขอบพระคุณนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศที่ปรากฏนามในงานวิจัยฉบับนี้ ขอบพระคุณ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดฉะเชิงเทรา องค์การบริหารส่วนจังหวัดฉะเชิงเทราที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล และ สัมภาษณ์ ขอขอบคุณประชาชนในจังหวัดฉะเชิงเทราทุกท่านที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี

คุณงามความดี สิ่งที่ดี ความตั้งใจอันดีจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้แก่สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ที่ได้สนับสนุนทุนอุดหนุนวิจัย และเป็นแรงบันดาลใจให้ผลิตรายงานวิจัยที่มีคุณค่า คุณประโยชน์ต่อสังคมไทย และ ขอมอบให้บิดา มารดา ตลอดจนครอบครัวที่รักยิ่งของผู้วิจัย

คณะวิจัย

พฤศจิกายน 2556

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
สารบัญ.....	ค
สารบัญตาราง.....	ช
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
ขอบเขตการวิจัย.....	2
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
2 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม.....	6
แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย.....	11
แนวคิดทฤษฎีและหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	15
ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ที่ดำเนินการ.....	30
งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	52
3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	57
การกำหนดประชากร และกลุ่มตัวอย่าง.....	57
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	59
การจัดกระทำข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล.....	61
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	61

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	62
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	62
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	73
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	73
สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	73
อภิปรายผล.....	77
ข้อเสนอแนะ.....	79
บรรณานุกรม.....	81
ภาคผนวก.....	86
ภาคผนวก ก.....	86
ภาคผนวก ข.....	88

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	จำนวน และร้อยละของข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง.....	62
2	ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อความเป็นประชาสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชน	64
3	ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจในการใช้นวัตกรรมฯ	71

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 รูปแบบนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมฯ	69

-

บทคัดย่อ

ชื่อโครงการ นวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

ชื่อผู้วิจัย ดร.เพ็ญภา กุลนภาดล , ดร.ประชา อินัง , นาวาตรี ดร พงศ์เทพ จิระโร
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย ดังนี้ 1.) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน 2) เพื่อพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน 3) เพื่อประเมินนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาและวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน เป็นประชาชนในเขตพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 350 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม ได้แก่ ประชาชน ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 30 คน และ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม ฯ เป็นประชาชนที่สมัครใจเป็นเครือข่ายประชาสังคมในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน จำนวน 30 คน

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1 การศึกษาและวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน จากการสอบถามด้วยแบบสอบถามความเป็นประชาสังคม และ การมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่า ปัญหาของชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้เพียงคนเดียว หรือ ครอบครัวเดียว ต้องช่วยเหลือกันทั้งชุมชนเท่านั้น อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.15 รองลงมา คือ การพูดคุยสื่อสารกันในชุมชน เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้ไขภาวะวิกฤต อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 ส่วนความคิดเห็นที่กลุ่มตัวอย่างมีในระดับน้อย คือ กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่า การสร้างความร่วมมือในชุมชนควรขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนเท่านั้น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.56 และจากการสังเกตสภาพสภาพชุมชน สภาพทั่วไปมีความเหมาะสม ประชาชนมีความเอื้ออาทรกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ลักษณะของการบริหารจัดการในพื้นที่จึงเป็นการบริหารจัดการในลักษณะของสังคมเมือง และ สังคมชนบท จึงทำให้สะดวกต่อการสร้างกระแสประชาสังคมให้เกิดขึ้นในพื้นที่

2. ผลการพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน พบว่า นวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ประกอบด้วย กระบวนการใน 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเตรียมความพร้อมชุมชน ระยะพัฒนาเครือข่ายประชาสังคม และ ระยะสร้างความยั่งยืน โดยทั้ง 3 ระยะ จะใช้กระบวนการทางจิตวิทยาร่วมด้วยในทุกระยะ

3. ผลการประเมินนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน พบว่า ประชาชนที่สมัครเป็นเครือข่ายประชาสังคมมีความพึงพอใจในนวัตกรรมอยู่ในระดับมาก

Project : Civil Society Network Innovation to Enhance Community Participation for
Community Crisis Preparation

Researcher : Dr. Pennapha Koolnaphadol , Dr. Pracha Inang and
Lieutenant Commander Dr. Pongthep Jiraro.

Abstract

This research is aimed to develop a networking of civil society in order to reinforce the involvement of the community in preparation for a community crisis with the objectives as follows: 1) to study and analyze the involvement of the community, 2) to develop the networking innovation and 3) to evaluate the networking innovation which was developed by the researchers. The sample used in this study was divided into three parts. First, a sample of 350 people in Chachoengsao Province were used to study the circumstances of the involvement of the community in preparation for a community crisis, second a sample of 30 people including the leaders and the specialists in crisis management were used to build up the networking innovation and third a sample of 30 people who were volunteer in preparation for a community crisis were used to assess the satisfaction on the innovation.

The results were as follows:

- 1) The result found that the samples commented on community problems that cannot be solved with only one family alone and required the help one another by entire community at high level with mean equal to 4.15, followed by a discussion of communication in a community which played an important role and necessary to resolve the crisis at high level with mean equal to 4.00. The sample had commented that the structure of the involvement in community should be based on only the community leader at low level with mean equal to 1.56. Based on the observing, the community had appropriate circumstances; people were kindness and support one another. Therefore the management models should be on the urban and rural society models. It was easy to create a flow of civil society to occur in the area.
- 2) The results of development of the networking innovation showed that it consisting of three phrases: phrase of community preparing, development phrase and phrase of building a sustainability of a civil society, and all of three phrases will create on the psychological processes.

- 3) The evaluation of the innovation showed that people who join in the network of a civil society have satisfied with the novelty in the high level.

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปี 2554 พื้นที่หลายจังหวัดในประเทศไทย ประสบกับสภาพการณ์ภัยพิบัติน้ำท่วมและทรัพย์สินได้รับความเสียหายรุนแรงในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะพื้นที่ใกล้เคียงจังหวัดชลบุรี อาทิเช่น จังหวัดกรุงเทพมหานคร จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดอยุธยา จังหวัดลพบุรี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดปทุมธานี เป็นต้น จากสถานการณ์ดังกล่าว กลุ่มอาสาสมัครฟื้นฟูจิตใจ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จากการรวมตัวด้วยจิตอาสาของ คณาจารย์ บุคลากร นิสิต และ ศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยบูรพา ได้ร่วมกันช่วยเหลือฟื้นฟูจิตใจผู้ประสบภัยเบื้องต้น เช่น การดูแลสภาพจิตใจผู้ประสบภัย การดูแลประเมินสภาพจิตใจผู้ประสบภัยเบื้องต้น การฟื้นฟูสภาพจิตใจในระยะยาวภายหลังการดูแลเบื้องต้น การนำส่งถุงยังชีพ อุปกรณ์พื้นฐานในการดำรงชีวิต อาหารกล่อง น้ำดื่ม เป็นต้น โดยประสานงานร่วมกับหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ ในพื้นที่จังหวัดชลบุรี และ จังหวัดใกล้เคียง

จากการที่คณะวิจัย ได้ลงสำรวจพื้นที่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอบางน้ำเปรี้ยว พื้นที่บึงนักรักษ์คลองทวด คลองสิบกบก คลองสิบลี พื้นที่อำเภอบางคล้า พื้นที่นครนายก พื้นที่จังหวัดปราจีนบุรี ศูนย์พักพิงผู้ประสบภัยพิบัติในจังหวัดชลบุรี ทั้งศูนย์สถาบันพลศึกษา ศูนย์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพบว่า ผู้ประสบภัยพิบัติมีความหลากหลาย ทั้งในกลุ่มที่สามารถปรับตัวได้ สามารถเผชิญกับความเป็นจริงของชีวิตได้ดี กลุ่มที่ปรับตัวได้บ้างเป็นบางครั้ง บางครั้งก็มีภาวะความเครียด ความวิตกกังวล กลุ่มที่มีสภาวะอาการทางจิตต้องการความช่วยเหลือเยียวยาฟื้นฟูจิตใจ ตลอดจนต้องการการรักษาจากจิตแพทย์ หรือ ได้รับการดูแลต่อเนื่องในระยะยาว ทั้งทางด้านสุขภาพกาย ด้านจิตเวชและจิตวิทยา จากสภาพปัญหาประชาชนที่พบดังกล่าว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างเสริมกลุ่มบุคคลในชุมชนเพื่อติดตามประเมินช่วยเหลือและ คัดกรองประชาชนเพื่อส่งต่อ และ เยียวยาฟื้นฟูจิตใจในระยะยาว ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้วิเคราะห์สถานการณ์ดังกล่าว และ พบว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เป็นกลุ่มประชาชนที่ได้อาสาตัวเองด้วยความเสียสละเพื่อทำหน้าที่ในการดูแลประชาชน ร่วมมือกับประชาชน ตลอดจนประสานกับภาครัฐได้อย่างเข้มแข็ง อาสาสมัครกลุ่มนี้ได้รับการพัฒนาจากทางกระทรวงสาธารณสุขในการให้ความรู้ในระดับหนึ่ง แต่ยังคงขาดความรู้ในการประเมินและดูแลสภาพจิตใจในชุมชนสภาวะวิกฤต ขาดความรู้ความเข้าใจในระบบการศึกษา ด้านการให้กำลังใจ ด้านการสื่อสาร และองค์ความรู้ด้านการพัฒนาความคิดเชิงระบบ หากในชุมชนสามารถสร้างบุคคลในชุมชนที่มีจิตอาสา และ พร้อมทั้งจะให้ช่วยเหลือชุมชนหมู่บ้านของตนเอง ก็จะเป็นการพัฒนาการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในชุมชนอย่างยั่งยืน

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการจัดสร้างเครือข่ายประชาสังคม ในการให้การช่วยเหลือดูแลซึ่งกัน และกัน เสริมสร้างความเข้าใจอันดีในชุมชน และเกิดกิจกรรมช่วยเหลือฟื้นฟูชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตรงตาม ความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนเป็นการสร้างเสริมงานจิตอาสาให้เกิดในประชาคมหมู่บ้าน อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาประยุกต์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จึงได้จัดทำข้อเสนอโครงการนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน เพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างชัดเจน เป็น รูปธรรม และมีเครือข่ายที่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง ตลอดจนสามารถนำบทเรียนที่ได้รับจาก การดำเนินการมาพัฒนาให้เป็นเครือข่ายที่เหมาะสมในการดำเนินการให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน และ สังคมในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ เตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤต ชุมชน
2. เพื่อพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ เตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
3. เพื่อประเมินนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะวิจัย ดำเนินการภายใต้ขอบเขตดังนี้

1. ศึกษาและวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน และ เครือข่ายประชาสังคมในพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้เคยเข้าไปศึกษาสภาพการณ์น้ำท่วม เมื่อปี 2554 และ พบว่า ชุมชนดังกล่าวมีความเข้มแข็ง
2. พัฒนาเครือข่ายประชาสังคม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ของชุมชนในจังหวัด ฉะเชิงเทรา
3. การวิจัยครั้งนี้ ครอบคลุมประเด็นดังนี้ คือ
 - 1) การสังเคราะห์องค์ความรู้การพัฒนาเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของ ชุมชน
 - 2) การจัดตั้งและพัฒนาเครือข่ายประชาสังคมในชุมชน ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

3)การพัฒนาารูปแบบการจัดการเครือข่ายประชาสังคมให้เป็นนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน ในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทราที่ยั่งยืน

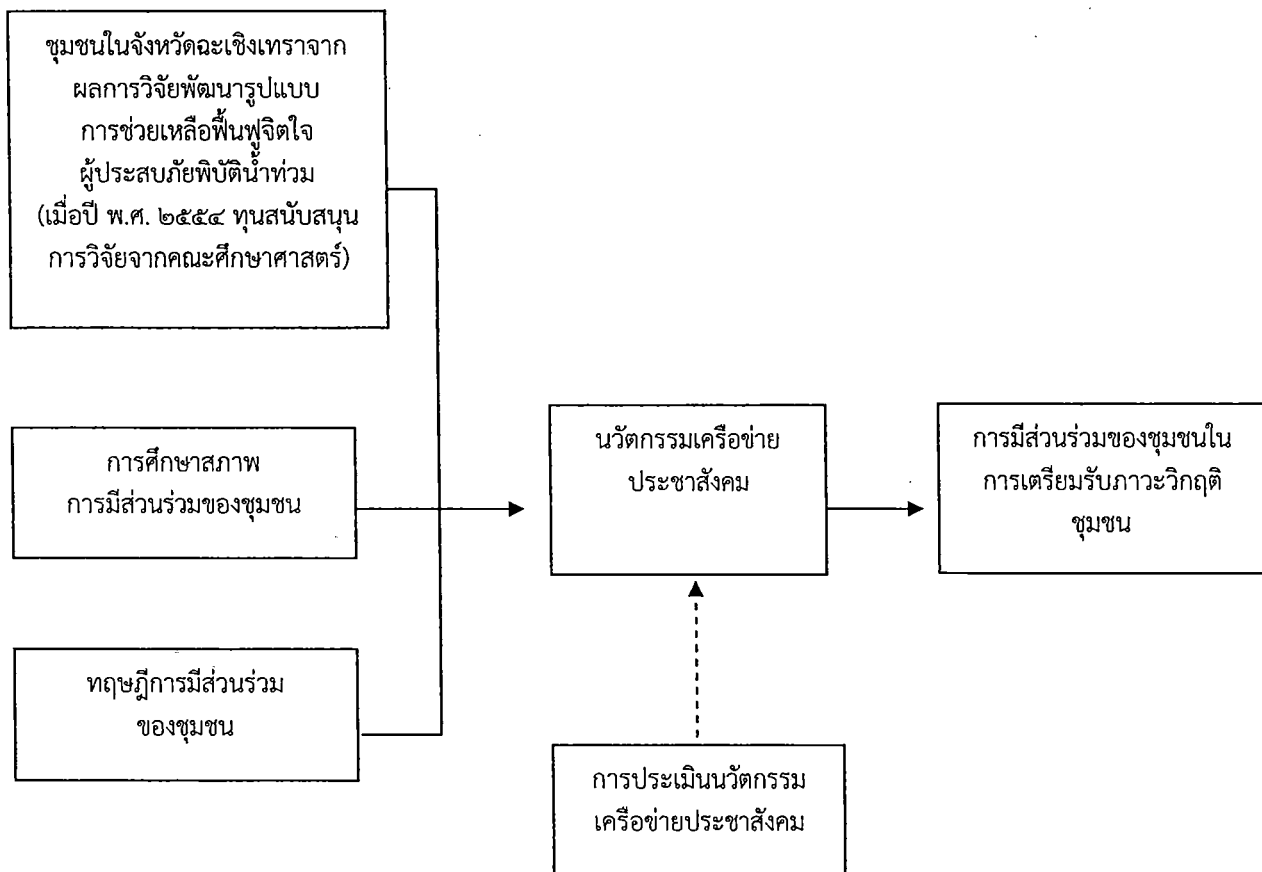
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยมีดังนี้

การดำเนินการเพื่อพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน มีลำดับการดำเนินงานดังนี้

1. สสำรวจสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
2. คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพเครือข่ายประชาสังคม และการดำเนินงานร่วมกันของประชาชนในชุมชน และองค์กรในท้องถิ่น ตลอดจนสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
3. คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน (Stakeholder)
4. คณะผู้วิจัยสังเกตสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ของชุมชนพื้นฐานแหล่งอิทธิพลที่มีอยู่ในชุมชน
5. สังเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดีในการดำเนินการสร้างนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม
6. จัดการประชุมกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันพัฒนาเครือข่ายเพื่อพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และประชาชนในชุมชน
7. จัดทำสรุปการประชุมกลุ่ม และสร้าง (ร่าง)นวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
8. รับสมัครสมาชิกเครือข่ายประชาสังคมจากเครือข่ายเดิมที่คณะผู้วิจัยได้มีฐานข้อมูลเบื้องต้นอยู่แล้ว
9. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อเครือข่ายประชาสังคม ผู้ปฏิบัติการจิตอาสาในการดำเนินการตามนวัตกรรมเครือข่ายที่ได้กำหนดร่วมกัน
10. ดำเนินการตามกระบวนการนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
11. ดำเนินการถอดบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินการตามนวัตกรรมเครือข่าย เพื่อทราบปัญหาอุปสรรค สิ่งที่ต้องพัฒนาสิ่งที่ควรดำรงไว้ ตลอดจนสาระสำคัญอื่น ๆ ที่ได้รับจากการดำเนินการ
12. สังเคราะห์บทเรียนที่ได้รับและวิเคราะห์เพื่อจัดทำนวัตกรรมเครือข่าย ประชาสังคมที่มีประสิทธิภาพ
13. นำเสนอบทสรุปสำหรับผู้บริหารจัดการเวทีชาวบ้านเพื่อนำเสนอนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แนวคิดการวิจัยและพัฒนา, แนวคิดการพัฒนา
เครือข่ายระดับชุมชน , แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ได้นวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤติชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม
2. ได้รับทราบผลการทดลองดำเนินงานตามแบบจำลองในการดำเนินการเครือข่ายประชาสังคม
3. เกิดเครือข่ายที่ดีในการดำเนินงานช่วยเหลือสังคม การสร้างความตระหนักในการช่วยเหลือสังคมการสร้างเครือข่ายจิตอาสา
4. เกิดความร่วมมือที่ดีระหว่างสถาบันทางวิชาการกับชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. เครือข่ายประชาสังคม หมายถึง การสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างประชาชนในชุมชน กลุ่มประชาชนในชุมชน เครือข่ายประชาชนในชุมชน เครือข่ายย่อยในชุมชน โดยเครือข่ายที่สร้างอาจเป็นบุคคล กลุ่ม โดยมีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งที่เป็นครั้งคราวหรือเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง โดยการเลือกบุคคล หรือ กลุ่มที่มีความสนใจร่วมกัน มีการประชุม พบปะ และพัฒนาไปสู่การร่วมมือกัน เครือข่ายที่สร้างขึ้นจะเป็นเครือข่ายที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน สมครใจ มีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน
2. การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนในการตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมรับผิดชอบ ในเรื่องต่าง ๆ ในชุมชน และ กำหนดความต้องการของชุมชนเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของสังคมและชุมชน
3. ภาวะวิกฤตชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเกิดเองตามธรรมชาติ เช่น ภัยพิบัติต่างๆ หรือ ภัยที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์และมีผลทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างเร่งด่วนที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างทันที

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชนนี้ ผู้วิจัยเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสาระสำคัญของเนื้อหา ดังนี้

- 1 แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม
- 2 แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย
- 3 แนวคิดทฤษฎีและหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 4 ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ที่ดำเนินการ
- 5 งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1 แนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคม

1.1 ความหมายของประชาสังคม

“ประชาสังคม” หรือ “Civil Society” หมายถึง ส่วนที่ไม่ใช่ภาครัฐและภาคธุรกิจ โดยเน้นที่การมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ประชาสังคมเป็นกระแสการเรียกร้องให้คนในสังคมได้รวมกลุ่มทำกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม จำเป็นที่จะต้องสร้างสังคมให้มีความเข้มแข็งเป็นประชาสังคม คือ เป็นสังคมที่อยู่ด้วยกันด้วยความเอื้ออาทรต่อกัน มีความสามัคคีกัน มีเป้าหมายร่วมกัน หากสังคมไม่เข้มแข็งการพัฒนาสู่เป้าหมายที่ดีย่อมเป็นไปได้ยากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคมเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลายประการ เช่น บริบททางสังคมวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม (วินัย ผลเจริญ, พระมหา. 2544 : 2)

ประเวศ วะสี (2540. หน้า 6-10) ให้ความหมายคำว่า ประชาสังคม หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือ มีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือ มีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง และมีการจัดการในชุมชนเกิดขึ้น และ ภายในชุมชนมีสิ่งเหล่านี้ เกิดขึ้นได้แก่

1. เกิดความสุข เป็นความสุขของคนที่มาอยู่ร่วมกัน สิ่งที่มีคุณค่าเป็นเรื่องทางจิตใจ เรื่องธรรมะ เรื่องจิตวิญญาณ (Spirituality) เรื่องคุณธรรม ต้องนึกถึงส่วนรวม ลดความเห็นแก่ตัว ต้องมีความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน
2. มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีประสิทธิภาพที่จะทำให้งานเกิดความสำเร็จ โดยอาศัยความเป็นมิตรภาพ ความรัก (Interactive Learning Through Action)
3. มีการจัดการ เป็นปัญญาชนิดหนึ่งที่ ทรงพลัง การจัดการทำให้สิ่งที่เป็นไปไม่ได้ให้เป็นไปได้ (Management Makes the Impossible Possible)

สรุปได้ว่า ประชาสังคม หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเชื่อ ทศนคติร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และ มีการจัดการให้ทุกอย่างในชุมชนดำเนินไปได้ ด้วยความสุข มีการเรียนรู้และการจัดการร่วมกัน

1.2 องค์ประกอบของประชาสังคม

องค์ประกอบของประชาสังคม ว่าควรมีลักษณะที่พึงประสงค์ ดังต่อไปนี้ (วารสารสาธารณสุข มูลฐาน ปีที่4 ฉบับที่ 3 กุมภาพันธ์2542)

- 1) มีจิตสำนึกสาธารณะ จริงใจ ไม่แสสร้งแก้งทำ
- 2) มีอุดมคติ มีจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง(Citizenship) ไม่ใช่ไพร่อุปถัมภ์(Client)
- 3) มีวัตถุประสงค์ กิจกรรม การจัดการ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
- 4) มีความเอื้ออาทร มิตรภาพ ความรัก ความผูกพัน สมานฉันท์ต่อกัน
- 5) ระบบการจัดการระดับกลุ่ม
- 6) มีการสร้างเครือข่าย ขยายพันธมิตร
- 7) พลังทางสังคมจากทุกส่วน ทุกวิชาชีพ ทุกระดับ
- 8) เอกกิจกรรมที่ ผลประโยชน์สุดท้ายเป็นประชาชน ปราศจากการจัดตั้ง
- 9) ดิดอาวุธทางปัญญา ไม่พัฒนาแบบ“เอาเงินนำหน้า เอาปัญญาตามหลัง”
- 10) มีการจัดการ โดยกระบวนการมีส่วนร่วม

1.3 พัฒนาการแนวคิดประชาสังคม

แนวคิดประชาสังคม(Civil Society) มีกำเนิดในสังคมยุโรป ตั้งแต่ศตวรรษที่ 18ภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม โดยเป็นพัฒนาการของประชาธิปไตย ทั้งนี้ ประชาสังคมจะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของอำนาจทางสังคม ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าอำนาจของภาครัฐและอำนาจจากภาคธุรกิจ โดยที่ ประชาสังคมจะเคลื่อนไหวอยู่ ระหว่างรัฐ(State) และปัจเจกชน(Individual) อย่างไรก็ตามถ้าหากพิจารณาประวัติศาสตร์การพัฒนาประชาสังคม สามารถแบ่งแนวคิดประชาสังคมเป็น 4 แนวคิด ได้แก่

1. กลุ่มอนุรักษ์นิยม กลุ่มนี้จะใช้คำว่าองค์กรที่เป็นสื่อกลาง(Mediating Structure) ระหว่างรัฐและปัจเจกชนซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชุมชน กลุ่มสมาคม ที่เป็นการรวมตัวของปัจเจกชนชั้นตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปไม่เป็นส่วนของรัฐหรือราชการ แต่เป็นการรวมตัวของคนใกล้ชิด ที่มีอำนาจความรู้สึกผูกพันกัน ประชาสังคมในความคิดของกลุ่มนี้จะเน้นแนวประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม(Participatory Democracy) แนวคิดนี้จะเน้น

1.1 ประชาธิปไตย (Democracy) ในชุมชนขนาดเล็กที่ มนุษย์มีความสัมพันธ์กันและกันได้อย่างสนิทชิดเชื้อ

1.2 เน้นชุมชนและประชาคม (Community) มีลักษณะธรรมชาติเป็นสาธารณะ เป็นทางการ มีสมาชิกที่มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมือง มีวัตถุประสงค์ อุดมการณ์ร่วมกัน

1.3 เน้นประชาคมที่มีความเท่าเทียมกัน (Equality) ทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจ ประชาชนมีส่วนร่วมในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมมากยิ่งขึ้น มีส่วนร่วมในการบริหารหรือการตัดสินใจ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์. 2540 : 13-15) พลเมืองมีส่วนร่วมกับรัฐในการทำงานรวมกันเป็นกลุ่ม ชุมชน และเครือข่ายในการทำงานสาธารณะ

นักคิดสำคัญในกลุ่มอนุรักษนิยม เช่น เอ็ดมันด์ เบิร์ก (Edmund Burke) อเล็กซิส เดอ ต็อกวิลล์ (Alexis de Tocqueville) ปีเตอร์ เบอร์กอร์ ริชาร์ด นิวเฮาส์ (Peter L. Berger and Richard John Neuhaus) และโรเบิร์ต นิสเบต (Robert Nisbet) นักคิดในกลุ่มนี้ มองว่าการมีกลุ่มองค์กร ชมรม สมาคม อยู่มากมายเป็นสิ่งที่ดี การมองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ประเพณี และบรรทัดฐานของชุมชน เห็นว่ารัฐไม่ควรทำลายสิ่งเหล่านี้แต่ควรส่งเสริมให้ดำรงอยู่ เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นหรือกลุ่มต่างๆ ได้ใช้เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มกัน

2 กลุ่มเสรีนิยม ประชาสังคมของกลุ่มนี้จะไม่เน้นการรวมตัวของคนใกล้ชิด หรือของคนที่เป็นเครือญาติ แต่จะเน้นผู้คนที่มีความสัมพันธ์กันด้วยผลประโยชน์ร่วม หรือ ประเด็นปัญหาพร้อมหรือมีอุดมการณ์ร่วมเป็นสิ่งสำคัญ กลุ่มเสรีนิยมจึงหมายถึง สมาคม ชมรม ชุมชน ที่มีอุดมการณ์แนวคิดร่วมกัน นักคิดสำคัญของกลุ่มนี้ ได้แก่ จอห์น ล็อก (John Lock) เดวิด แมทธิวส์ (David Mathews) มาร์ชียาเวลลี (Marchiavelli) และ อเล็กซิส เดอ ต็อกวิลล์ (Alexis de Tocqueville) แต่ทั้งแนวคิดกลุ่มอนุรักษนิยมและเสรีนิยมมีจุดร่วมอันเดียวกัน คือ ต่างไม่ชอบลัทธิปัจเจกชน กลุ่มเสรีนิยมเน้นเรื่องความเป็นสากลของความคิดตัวเอง สิทธิเสรีภาพของปัจเจกชน และสิทธิมนุษยชนการเมืองเป็นเกณฑ์สากลที่ทุกคน ทุกชุมชน จะต้องปฏิบัติ ขณะที่ การเมืองให้ความเห็นของพวกอนุรักษนิยมควรเป็นพหุนิยม เพราะเป็นเรื่องที่ขึ้นกับวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ และประเพณีที่แตกต่างกันไป (อเนกเหล่าธรรมทัศน์. 2540 : 16-19)

3 กลุ่มมาร์กซิสต์ แนวคิดของกลุ่มมาร์กซิสต์ ให้ความสำคัญต่อการสร้างประชาสังคม แต่มองว่าประชาสังคมที่มี อยู่เป็นไปเพื่อการขูดรีดคนชั้นล่าง แต่ในขณะที่เดียวกันชนชั้นนายทุนน้อยก็ สามารถสมาคมคึกกับชนชั้นกรรมาชีพเพื่อสร้างประชาสังคมที่ปฏิวัติ ได้ทั้งนี้ นักคิดที่สำคัญ คือ คาร์ล มาร์ก (Karl Marx) หลุยส์ อัลธุสแซร์ (Louis Althusser) และอันโตนิโอ กรัมสซี

พัฒนาการและแนวคิดเกี่ยวกับประชาสังคมในประเทศไทย

พัฒนาการหลายรูปแบบเกิดขึ้นจากปัญหาหรือเหตุการณ์สำคัญที่ต้องเผชิญอยู่ จึงต้องอาศัยการรวมพลังของทุกส่วนในสังคมจึงจะแก้ปัญหาได้ โดยลักษณะที่เกิดจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามสถานการณ์นั้น ๆ จึงเป็นการยากที่จะนำการเคลื่อนไหวอันหลากหลายมารวมกันเพื่อให้เห็นภาพกระบวนการพัฒนาของประชาสังคมในสังคมไทยได้ แต่จากการรวบรวมแนวความคิดประชาสังคม อาจแยกให้เห็นเป็น 2 แนวคิดหลัก คือ “แนวคิดชุมชนนิยม” ที่เน้นการสร้างชุมชนและประชาสังคมตามลักษณะของกลุ่ม หรือ องค์กรเกิดจากวัฒนธรรมของชุมชน ท้องถิ่น เพราะเห็นว่าลักษณะการรวมตัวของคนในชุมชนท้องถิ่นส่วนหนึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมชาติ และเป็นลักษณะของประชาสังคมที่แท้จริง อีกทั้งยังหล่อหลอมความรู้สึกผูกพันเหมือนเครือญาติเดียวกัน ซึ่งเป็นรากฐานให้กับการสร้างชุมชนประชาสังคม ส่วนอีกแนวคิดหนึ่งคือ “แนวคิดแบบปัจเจกชนนิยม” ซึ่งเห็นว่าปัจเจกชนในฐานะพลเมืองจะต้องเข้ามามีส่วนร่วม และรับผิดชอบในเรื่องสาธารณะหรือสังคมโดยมีจิตสำนึกว่าเป็นเรื่องของตนเองมาร่วมกันทำงานแบบมีส่วนร่วม ภายใต้ความรู้สึกอุดมการณ์ร่วมความเคารพในสิทธิเป็นการเมืองแบบประชาธิปไตย ความเป็นประชาสังคมตามแนวคิดที่สองนี้ เป็นแนวคิดแบบเมือง เน้นสังคมอารยะที่ พลเมืองรวมตัวกันสร้างประชาธิปไตยให้อำนาจเป็นของประชาชนทุกคน สร้างขบวนการของสาธารณชนในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือเมืองหรือประเทศชาติ ซึ่งจากแนวคิดประชาสังคมและความหมายดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็นองค์ประกอบได้ 3 ส่วน ดังนี้

1. จิตสำนึกประชาสังคม(Civic Consciousness) ประกอบด้วย แนวคิดสำคัญ 2 ประการ คือ

1.1 จริยธรรมเพื่อส่วนรวม (Civic Virtue) หมายถึง การมีสำนึกในการทำงานเพื่อส่วนรวมมากกว่าการเห็นแก่ผลประโยชน์เฉพาะหน้าของตนเอง หรือเฉพาะกลุ่มเท่านั้น

1.2 ความเป็นพลเมือง (Citizenship) ภาษาไทยมีศัพท์เรียกประชาชน (People) หลายคำ เช่น ราษฎร (Subject) หรือพลเมือง (Citizen) ซึ่งแต่ละคำมีความหมายที่ลึกซึ้งแตกต่างกันไปดังนี้ ประชาชน หมายถึง คนที่ไม่ใช่ผู้ปกครอง (Non-Ruler) ราษฎร หมายถึง ผู้ที่ต้องเสียภาษีให้แก่รัฐ และต้องปฏิบัติ ตามกฎหมายของบ้านเมืองเหมือนกันหมด แต่พลเมือง(Citizen) นั้น เป็นอิทธิพลของแนวคิดตะวันตก แนวคิดประชาสังคมซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นประชาธิปไตย ราษฎรจึงเปลี่ยนมาเป็นพลเมือง ที่นอกจากต้องเสียภาษี และปฏิบัติ ตามกฎหมายแล้ว ยังต้องมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ ทางการเมือง กล่าวคือ มีสิทธิไปเลือกตั้ง มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ มีสิทธิเข้าไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐ เป็นฝ่ายรุกเพื่อเรียกร้องกฎหมาย นโยบายและกิจการของรัฐ ในขณะที่ ราษฎรที่ดี จะเป็นฝ่ายรับและว่านอนสอนง่าย แต่พลเมืองจะคิดว่าตนมีสิทธิ มีเสียง มีส่วนร่วมในสังคม (อนุชาติ พวงสำลี และ กฤติยา อาชวนิจกุล. 2542 : 41) ซึ่งก็สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2550 ที่ให้ความสำคัญกับสิทธิของบุคคลและสิทธิการรวมกลุ่มของบุคคล เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการเมืองการปกครอง และกิจกรรมสาธารณะ อีกทั้งได้กำหนดไว้เป็นหน้าที่ของประชาชน เช่น มาตรา 66 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชน

ท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน (ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550. 2550 : 18) มาตรา 87 รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังต่อไปนี้

- 1) ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น
- 2) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ
- 3) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบขององค์กรทางวิชาชีพ หรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลายหรือรูปแบบอื่น
- 4) ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง เพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็น และเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่
- 5) ส่งเสริมและให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมือง และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยสุจริต และเที่ยงธรรม(ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 : 20) แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ ควรตระหนักการมีส่วนร่วมของประชาชนมิใช่จะเกิดขึ้นได้ง่ายนัก โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมที่เป็นไปโดยจิตสำนึก ในฐานะที่เป็นพลเมืองมากกว่าประเภทพวกมากลากไป ซึ่งแม้แต่การก่อเกิด“ประชาสังคม” ที่กล่าวถึงกันอย่างมากในสังคมไทยปัจจุบันนี้ ล้วนเป็นขบวนการที่ทุกคนจะต้องขบคิดและให้ความสนใจต่อการเกิดเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ ธีรยุทธ บุญมี (2536 : 42) ได้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการก่อตัวของภาคสังคม จะมีจุดเริ่มจากการเกิดจิตสำนึกทางสังคม ซึ่งธีรยุทธได้เสนอขั้นตอนของการก่อตัวของสังคมเข้มแข็ง (Civil Society) โดยได้แบ่งออกเป็น 4 ขั้น คือ
 - ขั้นที่ 1 การเกิดจิตสำนึกสังคม
 - ขั้นที่ 2 การเกิดกลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจสังคมต่าง ๆ ที่มีจิตสำนึกในการดูแลประโยชน์ซึ่งกันและกัน
 - ขั้นที่ 3 การก่อรูปของอุดมการณ์ร่วมของสังคมที่ยึดเหนี่ยวให้สังคมเป็นสังคมที่เข้มแข็งและมีคุณธรรม

ขั้นที่ 4 การที่อุดมการณ์ แห่งสังคมเข้มแข็งตกผลึกเป็นเสมือนสถาบันที่ทุกคน ยอมรับเป็น กฎเกณฑ์แห่งวิถีชีวิต

โครงสร้างองค์กรประชาสังคม(Civic Organization)

โครงสร้างองค์กรประชาสังคม หมายถึง โครงสร้างของการรวมตัวอาจเป็นการรวมตัวที่เป็นทางการ (นิติบุคคล) หรือไม่เป็นทางการเป็นการรวมตัวเฉพาะกิจ หรือต่อเนื่องก็ได้ สมาชิกประกอบด้วย บุคคลที่หลากหลาย อาจเป็นคนแปลกหน้าที่ ไม่รู้จักกันมาก่อน แต่มารวมตัวกันด้วยจุดมุ่งหมายเดียวกัน มารวมตัวกันด้วยความสมัครใจ สามารถเข้าหรือออกจากสมาชิกของกลุ่มได้อย่างเสรี และ ความสัมพันธ์ในกลุ่ม เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบทุกคนมีความเท่าเทียมกัน จะเห็นว่าในองค์ประกอบนี้จะเน้นความเป็น “องค์กรทางสังคม” หรือ องค์กรชุมชนจำนวนมากสมาชิกไม่จำกัด ซึ่งรวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมอัน เป็นประโยชน์ต่อสังคมร่วมกันและอาจจะเรียกชื่อองค์กรนั้นๆ ว่ากลุ่ม สมาคม สโมสร ชมรม ศูนย์ มูลนิธิ หรือ อื่น ๆ ที่มีวัตถุประสงค์จะดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ทั้งนี้ ไม่รวมองค์กรของข้าราชการหรือองค์กรอื่นใดของรัฐ ถ้าหากว่าการรวมกลุ่ม ที่มีลักษณะจัดตั้ง ขึ้นมา ไม่มีการเรียนรู้ร่วมกันและมี ลักษณะในความสัมพันธ์ในแนวตั้ง แม้จะอยู่ ในชุมชนไม่ว่าจะสนับสนุนโดยภาครัฐ หรือองค์กรเอกชนก็ไม่สามารถนับเป็นประชาสังคมได้ เพราะขาดจิตสำนึกประชาคม ดังนั้นจะเห็นว่ากลุ่มองค์กรต่าง ๆ จะมีระบบ จัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และนำไปสู่ การแก้ปัญหา บางครั้งกลุ่มองค์กรเหล่านี้ สามารถพัฒนาตนเองจนกลายเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคมที่สร้างสรรค์ประโยชน์โดยรวมและปราศจากการ ครอบงำของอำนาจรัฐและอำนาจทุน

2. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่าย

เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากกลุ่ม มีความเป็น รูปธรรม มองเห็นได้ มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มี ขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายอาจจะมองเห็นและมองไม่เห็นเป็นรูปธรรมก็ได้ สารระ ของการเชื่อมโยงระหว่างกันที่จะช่วยให้มองเห็นรูปธรรมของเครือข่ายมี 3 ลักษณะ คือ เครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน โดยเครือข่ายไม่มีโครงสร้างที่ แน่นนอน อาจมีการออกแบบโครงสร้างขึ้นมาท าหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างคน /กลุ่มองค์กรให้ต่อเนื่อง และในเครือข่ายจะไม่มีใครบังคับความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่าย จึงมีความซับซ้อนกว่ากลุ่ม / องค์กร มากนัก (Boissevain and Mitchell, 1973)

ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบของเครือข่าย

ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบของเครือข่ายไว้ว่า เครือข่ายเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบ เนื่องจากการดำรงอยู่และทำหน้าที่ของสิ่งต่างๆ ในธรรมชาตินั้น มีลักษณะเป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบที่มีต่อกัน ซึ่งเป็นปฏิริยาสัมพันธ์ที่มีความเคลื่อนไหวไปมาระหว่างสิ่งต่างๆ แล้วสร้างกระบวนการที่ต่อเนื่องจนเกิดเป็นเครือข่าย และระบบที่ผูกพันหรือเป็นองค์รวมที่ผสมผสานสิ่ง เหล่านั้นเข้าเป็นหนึ่งเดียว มีคุณสมบัติที่ไม่อาจลดส่วนจนเหลือเพียงคุณสมบัติของหน่วยย่อยได้อีกแล้วรวมกันเข้าเป็นระบบ ระบบต่างๆ เหล่านี้จะมีการทับซ้อนกันเป็นชั้นๆ และเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันแบบสัมพันธ์กับบริบท (Context) และการจัดการความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์จนเป็นกระบวนการที่เริ่มตั้งแต่ระดับเหตุการณ์ที่สามารถมองเห็นในชีวิตจริง ระดับแบบแผนของพฤติกรรมอันเป็นรูปแบบที่ก่อให้เกิดเหตุการณ์นั้น ๆ ระดับโครงสร้างที่ทำให้เกิดแบบแผนของพฤติกรรมและระดับสภาพจำลองความคิดหรือวิถีคิดที่ทำให้เกิดโครงสร้างหรือพฤติกรรม ซึ่งจะเห็นได้ทั่วไปในระบบธรรมชาติและหน่วยชีวิตทุกหน่วย โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ต้องอาศัยความยืดหยุ่นและการยอมรับจากฝ่ายต่าง ๆ เช่น เครือข่ายประชาสังคม ประกอบด้วยบุคคลที่หลากหลายอาชีพ หลากสถานภาพ หลากหลายความคิดเห็น หลากหลายอายุมาท งานร่วมกัน ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบนี้แสดงถึงปฏิริยาสัมพันธ์หรือกระบวนการสร้างภาระหน้าที่ต่อกัน เพื่อให้การดำรงอยู่ของสิ่งนั้นมีความเคลื่อนไหวและมั่นคง ดังนั้นเครือข่ายจึงเป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการระบบที่เชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่ละทิ้งสาเหตุ ผลลัพธ์ และบริบทที่เกี่ยวข้อง เป็นการมององค์รวมและเป็นระบบเปิดที่สามารถจะเชื่อมโยงกับสิ่งอื่น ๆ อย่างต่อเนื่องและเป็นกระบวนการที่ท ำหน้าที่ระหว่างกันหรือการมีปฏิริยาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องนั่นเอง (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ 2547, หน้า 13-17)

ความสัมพันธ์ของเครือข่ายในทางสังคมวิทยา

นักสังคมวิทยาจัดเครือข่ายเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมรูปแบบหนึ่ง (Social Relationship) ที่แตกต่างไปจากกลุ่มสังคม (Social Group) คือ กลุ่มสังคมจะมีขอบเขตที่ชัดเจน โดยรู้ว่าใครเป็นและไม่เป็นสมาชิก มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง มีความเป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้ แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขตการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก มีทั้งที่มองเห็นเป็นรูปธรรมและไม่มีรูปธรรม ไม่มีโครงสร้างที่แน่นอนตายตัว อาจจะมีการออกแบบโครงสร้างขึ้นมาทำหน้าที่สานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กรให้ต่อเนื่อง แต่ไม่มีใครบังคับให้ใครทำอะไรได้ แต่แต่ละบุคคลแต่ละกลุ่ม แต่ละองค์กรต่างสามารถเป็นศูนย์กลางของเครือข่ายได้ เท่าเทียมกันรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมของเครือข่ายจึงมีความซับซ้อนมากกว่ากลุ่มและองค์กรเพราะเป็นความสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม องค์กร ชุมชน สังคม ประเทศไปจนถึงระดับโลก (สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, 2547, หน้า 1)

ความหมายเครือข่ายในฐานะที่เป็นเครือข่ายประชาสังคม

เครือข่าย หมายถึง ชุมชนแห่งสำนึก สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่น อาจจะใช้พื้นฐานของระบบค่านิยมเก่าหรือเป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และการตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ตีร่วมกัน และมีการติดต่อสื่อสารด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้กลุ่มหรือเครือข่ายมีความยั่งยืน (อนุชาติ พวงสาดี และวิริบูรณ์ วิสารทสกุล, 2541, หน้า 9)

เครือข่าย หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมหรือมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก(Civic Consciousness)ร่วมกันมารวมตัวกันสื่อสารกัน (Civic Organization) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (พิมพ์วัลย์ บุญมงคล และคนอื่นๆ, 2546, หน้า 15)

เครือข่าย เป็นเครื่องมือทางสังคมที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร ไม่ว่าจะ เป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนหรือภาคประชาชนในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือการกระทำบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและประชาคมที่รวมกลุ่มขององค์กรอิสระสาธารณประโยชน์ ปัจเจกชนและสาธารณชนเข้าด้วยกัน (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ , 2547, หน้า 39-40)

เครือข่าย เป็นความสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารของคนในสังคมที่เป็นอิสระจากการครอบงำของภาครัฐและกลไกการตลาดหรือการครอบงำของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มีการเปิดกว้างในรูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีโครงข่ายโยงใยและกว้างขวาง เพื่อมุ่งหาข้อยุติหรือหลักการร่วมกัน เพื่อสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่เข้มข้น และเพื่อให้มีที่ว่างกับความแตกต่างหลากหลายและสิทธิในการรับรู้ของภาคประชาชน ในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน (ชัยรัตน์ เจริญสินโอฟาร, 2540, หน้า 64)

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย

Starkey (1997) เสนอแนวทางในการสร้างเครือข่ายดังนี้

1) เชิญองค์กรและผู้มีส่วนได้เสียมาร่วมประชุม โดยมีหัวข้อการประชุมที่น่าสนใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วม หรือเป้าประสงค์ที่เกี่ยวข้องกัน มอบหน้าที่ในการบริหารจัดการการประชุมให้กับบรรดาผู้มีส่วนได้เสียร่วมกันรับผิดชอบ การหาข้อตกลงร่วมในกิจกรรมที่เป็นผลประโยชน์ร่วมดังกล่าว

2) กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งเครือข่าย ทิศทาง กิจกรรมหลัก และคุณสมบัติของสมาชิกให้ชัดเจน โดยให้สมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดด้วย เพื่อป้องกันการครอบงำจากกลุ่มคนบางกลุ่ม ทั้งนี้ควรมีการทบทวนเป็นระยะ ๆ เพื่อปรับให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ของสังคม และความต้องการของสมาชิก

3) จัดตั้งกลุ่มแกนของเครือข่ายที่ปวารณาตัวเข้ามาทำหน้าที่ประสานงาน จัดการและส่งกำลังบำรุงให้กับสมาชิก ซึ่งต้องไม่ติดอยู่กับกิจกรรมประจำวันขององค์กรตัวเองและกลุ่มแกนต้องดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายให้บังเกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ต้องมีการหมุนเวียนเปลี่ยนกลุ่มผู้นำเครือข่าย เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของสมาชิก และป้องกันการผูกขาดอำนาจ

4) ความรู้สึกมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและความผูกพันที่เหนียวแน่น มีส่วนอย่างสำคัญต่อความสำเร็จของเครือข่าย ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจการเลือกกิจกรรมและวิธีการทำงานของเครือข่ายในลักษณะประชาธิปไตย

5) เครือข่ายต้องมีวิธีการจัดหาและจัดการทรัพยากร เพื่อความมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนกิจการของเครือข่าย และความสามารถในการพึ่งตนเอง ทรัพยากรนี้ไม่ได้หมายถึงเงินทุนเท่านั้น แต่ยังหมายความรวมถึงคุณภาพของสมาชิก วิธีการจัดการแบบมีส่วนร่วม เทคโนโลยีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

6) ทำให้เครือข่ายมีสถานภาพถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้เครือข่ายและผู้นำเครือข่ายได้รับการสนับสนุน และความไว้วางใจจากสมาชิกเครือข่าย อีกทั้งยังได้สามารถดำเนินงานได้กว้างขวาง อาจมีชื่อและสัญลักษณ์ของเครือข่ายเพื่อให้เป็นที่จดจำได้ง่าย และอาจส่งข่าวสารไปให้กับบุคคลเป้าหมายที่สามารถให้การรับรองเครือข่ายได้

7) ควรสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายกับเครือข่าย เพื่อเสริมให้เครือข่ายมีความเข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งมีได้ทั้งทางแนวนราบ แนวตั้ง หรือในภูมิภาคต่างระดับกัน การเชื่อมเครือข่ายทำได้ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ด้วยการมีกิจกรรมร่วมกัน หรือเป็นตัวแทนร่วมกันในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้อง และการร่วมกันประสานงานการประชุม

8) ควรมีการติดตามผลและประเมินผลเป็นประจำสม่ำเสมอและถี่ถ้วน โดยดูความสอดคล้องของแผนการทำงานกับวัตถุประสงค์ ความก้าวหน้าและความสำเร็จของเครือข่ายในแต่ละระยะ ทั้งนี้ควรให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดวิธีและเครื่องชี้วัดประสิทธิภาพของกิจกรรมเครือข่าย และร่วมเรียนรู้ตลอดกระบวนการติดตามและประเมินผล

9) ควรมีการจัดหลักสูตรฝึกอบรมด้านการจัดการเครือข่ายให้กับองค์กรแกนและเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ

10) ควรเชื่อมโยงภายในเครือข่ายเหมาะสม เอื้อให้เกิดความเคลื่อนไหวของกิจกรรมและความเข้มข้นของสมาชิก โครงการหรือกิจกรรมมีลักษณะกระจายอำนาจไปให้กับมวลที่ได้รับประโยชน์ การดำเนินงานของเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

3 แนวคิดทฤษฎีและหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

ความหมายของการมีส่วนร่วม (Participation)

สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน (2552, หน้า 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า กระบวนการที่ประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้องมีโอกาสได้เข้าร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแนวทาง ร่วมการแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และร่วมกระบวนการพัฒนาในฐานะหุ้นส่วนการพัฒนา

อมรพรรณ ประจันตวนิชย์ (2550, หน้า 23) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่าการมีส่วนร่วมหมายถึงการที่บุคคลตัดสินใจอย่างมีเหตุผลในการมีส่วนร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมตัดสินใจร่วมปฏิบัติตลอดจนร่วมติดตามและประเมินผลรวมทั้งร่วมรับผิดชอบในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมหรือกระบวนการอย่างใดอย่างหนึ่งของกลุ่มคนหรือองค์กรที่มีความเกี่ยวข้องกันทางด้านจิตใจอารมณ์และสังคม

จากเนื้อหาที่กล่าวมานั้น อาจสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการที่บุคคลกลุ่มคนหรือองค์กรได้ร่วมกันคิดแก้ไขปัญหา ร่วมดำเนินการและทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งโดยร่วมกันวางแผนร่วมปฏิบัติงานและร่วมติดตามผลการดำเนินงานเพื่อพัฒนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือทำให้บุคคลได้ประโยชน์จากการกระทำสิ่งเหล่านั้น

หลักการ และแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วม

สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน (2552, หน้า 7) ได้กล่าวถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมไว้ว่า นับตั้งแต่ประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 เป็นต้นมา กระแสการเรียกร้องของประชาชนในการเข้ามามีส่วนรับรู้ และร่วมตัดสินใจในการดำเนินงานของภาครัฐตามกรอบรัฐธรรมนูญได้มีมาอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐได้ทำการตอบสนองอย่างระมัดระวัง ที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนได้แก่ การออกพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 โดยเฉพาะในมาตรา 3/1 ที่กำหนดหลักการบริหารราชการแผ่นดินว่า ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และตอบสนองความต้องการของประชาชน และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ และการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 มาตรา 8 (3)(4) และ (5) ที่ต้องการปรับเปลี่ยนทิศทาง และวัฒนธรรมการทำงานของระบบราชการให้ยึดถือประชาชนเป็นศูนย์กลาง เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน และก่อให้เกิดผลกระทบในทางที่ดีต่อการพัฒนาชีวิตของประชาชน เป็นที่ยอมรับว่าการเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารราชการ หรือการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นความจำเป็นของการบริหารภาครัฐแนวใหม่ ดังเห็นจากการกำหนดเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในกฎหมายสูงสุด รวมทั้งมีกฎหมายและมาตรการออกมารับรองสิทธิของประชาชน อย่างไรก็ตาม การนำ

หลักการนี้ไปสู่การปฏิบัติหรือการทำให้ระบบราชการเปิดรับการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง เป็นความรับผิดชอบของข้าราชการ และพนักงานของรัฐทุกคน

วันชัย วัฒนศัพท์(2546) ได้กล่าวถึงแนวคิดกระบวนการมีส่วนร่วม ว่าเป็นกระบวนการที่จะกระจายอำนาจจากผู้มีอำนาจที่แต่เดิมมักจะใช้อำนาจเหนือ (power over หรือ power against) ตามทฤษฎีผู้มีอำนาจจะชอบที่จะใช้อำนาจเหนือ เช่น แม่ซึ่งมีอำนาจมากกว่าลูก ก็มักจะใช้อำนาจเหนือลูก สั่งให้ลูกกลับบ้าน ก่อนค่ำ มาถึงวันหนึ่งลูกซึ่งโตขึ้นมาเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว ก็จะขอลงบ้านดึก เพราะจะไปงานวันเกิดเพื่อน แม่ก็ยังใช้อำนาจเหนือให้กลับบ้านภายในหกโมงเย็น ถ้ามว่าลูกสาวจะยังเชื่อและปฏิบัติตามไหม ตามทฤษฎีแล้ว หากผู้มีอำนาจยิ่งใช้อิทธิพลเหนือไปเรื่อยๆ อำนาจนั้นๆ ก็จะใช้ไม่ได้ เพราะอำนาจที่มีหรือไม่มีนั้น ไม่ใช่เรา “มี” หรือ “ไม่มี” “อำนาจ” อย่างเดียว แต่อยู่ที่คนอื่น ๆ ที่อยู่รอบข้างหรือที่เราใช้อำนาจเหนือเขานั้น เขามองว่าเราเหมาะสมที่จะมีอำนาจเหนือหรือไม่

รูปแบบ และลักษณะของการมีส่วนร่วม

สหประชาชาติ(United Nation,1981 อ้างในเอี่ยมพร พูนขวัญ 2543, หน้า 13) ได้รวบรวมรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 3 รูปแบบคือ

1. การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง(Spontaneous) เป็นโดยการอาสาสมัครหรือรวมตัวกันเองขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาของตนเองโดยเป็นการกระทำที่มีได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นเป้าหมาย
2. การมีส่วนร่วมแบบชักนำ(Induced) เป็นการเข้าร่วมโดยความต้องการความเห็นชอบหรือการสนับสนุนโดยรัฐบาลซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นลักษณะทั่วไปของประเทศกำลังพัฒนา
3. การมีส่วนร่วมแบบบังคับ(Coercived) เป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลภายใต้การจัดการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลหรือโดยการบังคับโดยตรงเป็นรูปแบบที่ผู้กระทำได้รับผลในทันทีแต่จะไม่ได้ผลในระยะยาวและมีผลเสียที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในที่สุด

โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์(Cohen & Uphoff, 1980, pp. 213 – 218 อ้างถึงในศุภราภรณ์ ธรรมชาติ, 2541, หน้า 16) แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ(Decision making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือริเริ่มการตัดสินใจดำเนินการตัดสินใจและตัดสินใจในการปฏิบัติ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ(Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารและการประสานขอความร่วมมือ

3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์(Benefits) ไม่ว่าจะเป็ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุทางด้านสังคม หรือประโยชน์ส่วนบุคคล

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล(Evaluation)

เฉลิยว บุรีภักดีและคณะ (2545, หน้า 115) ได้จำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกันกล่าวคือฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่ามีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่าอีกฝ่ายหนึ่งเป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐโดยไม่รู้ความต้องการของประชาชนดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น

3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่ายจัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชนเมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน (2552, หน้า 24-26) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นสิ่งที่จำเป็นต้องหาความชัดเจนก่อนการเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม คือ การเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมควรเป็นในระดับใด การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นคำที่มีความหมายกว้าง และมีหลายระดับ จากการมีส่วนร่วมน้อย ไปสู่การมีส่วนร่วมมาก นักวิชาการได้จัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เสนอโดย International Association for Public Participation (IAP2) ซึ่งเป็นสถาบันฝึกอบรมการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้จัดระดับการมีส่วนร่วมไว้ 5 ระดับ ดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมในระดับให้ข้อมูลข่าวสาร (Inform) เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับที่ต่ำที่สุด บทบาทของประชาชนน้อยมาก เพียงแต่รับทราบว่าจะเกิดอะไร ที่ไหน ดังนั้นรูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้อยู่ในลักษณะให้ข้อมูลทางเดียวจากรัฐสู่ประชาชน เช่น การจัดทำสื่อเผยแพร่ การทำวารสาร การจัดทำป้าย การพาชมสถานที่จริง การใช้สื่อวิทยุ และโทรทัศน์ ถึงแม้การให้ข้อมูลจะเป็นระดับการมีส่วนร่วมต่ำ แต่การให้ข้อมูลเป็นสิ่งที่จำเป็นมากต่อการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้น เพราะถ้าประชาชนไม่ทราบข้อมูลที่ครบถ้วน การตัดสินใจที่สมเหตุผลคงไม่เกิดขึ้น มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน และเสริมสร้าง

ความเข้าใจของประชาชนเกี่ยวกับประเด็นปัญหา ทางเลือก และทางแก้ไข ดังนั้นการมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัญญาแก่ประชาชน และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ว่าเราจะทำให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น และถูกต้อง

2. การมีส่วนร่วมในระดับปรึกษาหารือ (Consult) เป็นลักษณะการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้สึก และความคิดเห็นประกอบการตัดสินใจ ดังนั้นประชาชนมีบทบาทในฐานะการให้ข้อมูล การตัดสินใจเป็นของหน่วยงานภาครัฐ รูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ เช่น การสำรวจความคิดเห็น การประชุมสาธารณะ มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การได้รับข้อมูล และความคิดเห็นจากประชาชนเกี่ยวกับสภาพ ปัญหา ทางเลือก และแนวทางแก้ไข ดังนั้น การมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัญญาแก่ประชาชน และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียว่า เราจะให้ข้อมูลข่าวสารกับประชาชน รับฟังความคิดเห็น รวมทั้งตระหนักถึงข้อมูล และความคิดเห็นจากประชาชนในการตัดสินใจ

3. การมีส่วนร่วมในระดับการเข้ามามีบทบาท (Involve) เป็นลักษณะการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำงาน ตลอดกระบวนการตัดสินใจ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และข้อมูลระหว่างรัฐกับประชาชน อย่างจริงจัง และมีจุดมุ่งหมายชัดเจน ข้อมูลความคิดเห็นจะสะท้อนออกมาในทางเลือกต่าง ๆ รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ เช่น การประชุมเชิงปฏิบัติการ ระดับการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ใกล้เคียงกับการมีส่วนร่วมในระดับการร่วมมือ เพียงแต่รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบร่วมมือมีลักษณะเป็นกิจกรรมถาวรมากกว่าการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ เป้าหมายสำคัญอยู่ที่การร่วมทำงานกับประชาชน เพื่อสร้างความมั่นใจกับประชาชนว่า ความคิดเห็น และความต้องการของประชาชนจะได้รับการพิจารณา ดังนั้นการมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัญญาแก่ประชาชน และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ว่าเราจะทำงานร่วมกับประชาชนเพื่อให้ความคิดเห็น และข้อมูลจากประชาชนสะท้อนในทางเลือก

4. การมีส่วนร่วมในระดับสร้างความร่วมมือ (Collaboration) เป็นการให้บทบาทของประชาชนในระดับสูง โดยประชาชน และภาครัฐจะทำงานร่วมกันในกระบวนการของการตัดสินใจ ฉะนั้นความคิดเห็นของประชาชนจะสะท้อนออกมาในการตัดสินใจค่อนข้างสูง รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้ เช่น คณะกรรมการร่วมภาครัฐและภาคเอกชน และคณะที่ปรึกษาฝ่ายประชาชน มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การเป็นหุ้นส่วนกับประชาชน ในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจตั้งแต่การระบุปัญหา พัฒนาทางเลือก และแนวทางการแก้ไข ดังนั้นการมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัญญาแก่ประชาชน และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ว่าเราจะร่วมงานกับประชาชน เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะ และความคิดใหม่ รวมทั้งนำข้อเสนอแนะของประชาชนมาเป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจให้มากที่สุดที่จะทำได้

5. การมีส่วนร่วมในระดับให้อำนาจแก่ประชาชน (Empower) เป็นขั้นที่ทับทบาทประชาชนในระดับที่สูงที่สุด เพราะให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ รัฐจะดำเนินการตามที่ตัดสินใจนั้น รูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นนี้รู้จักกันดี คือ การลงประชามติ และการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง โดยกระบวนการประชามตินั้นอยู่ในขั้นนี้ เพราะทั้ง 2 กรณี เป็นการให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ และภาครัฐดำเนินการตามผลการตัดสินใจ ซึ่งประเด็นที่ประชาชนตัดสินใจมักเป็นเรื่องที่ผลกระทบต่อประชาชนโดยตรง ประโยชน์ของการตัดสินใจในขั้นนี้ คือ การสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ความเข้าใจ และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน มีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจลงมือด้วยตนเอง หรือเพื่อภาครัฐปฏิบัติตาม ดังนั้นการมีส่วนร่วมในระดับนี้ คือ การให้สัญญาแก่ประชาชน และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ว่าเราจะปฏิบัติในสิ่งที่ประชาชนตัดสินใจ

การตัดสินใจว่าการเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับใด คงเป็นเรื่องของนโยบายของหน่วยงาน หรือผู้นำหน่วยงานต้องการกำหนดให้ชัดเจนตั้งแต่ต้น และต้องแจ้งให้ประชาชนทราบก่อนการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วม ประสบการณ์ที่ผ่านมาหลายครั้งในการจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วม ภาครัฐอาจต้องการกำหนดระดับการมีส่วนร่วมไว้แค่การให้ข้อมูลเท็จจริง (Inform) และการปรึกษาหารือ (Consult) ในขณะที่ประชาชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน คาดหวังว่าการเปิดให้ประชาชนมามีส่วนร่วม หมายถึง มีอำนาจในการตัดสินใจ (Empower) ซึ่งถ้าไม่มีการสื่อสารสร้างความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการจัด และระดับการมีส่วนร่วมให้ชัดเจนตั้งแต่ต้น จะนำไปสู่ความขัดแย้งได้ การวางแผนการมีส่วนร่วมกับประชาชน โดยกำหนดระดับการมีส่วนร่วมที่ชัดเจนจึงมีความจำเป็น

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527, หน้า 6 - 7) ได้กล่าวถึง ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนดังต่อไปนี้

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมทั้งความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหาตลอดจนสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมการตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมหรือโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายและแผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย

8. ร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ทฤษฎี และเทคนิคเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ได้มีผู้ศึกษาทฤษฎีการมีส่วนร่วมไว้หลายทฤษฎีในที่นี้จะขอกล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (The Theory of Social Action)

รีดเดอร์(Reeder, 1974 : 39 - 53) ได้กล่าวว่า การกระทำทางสังคม (Social Action) ประกอบด้วยกลุ่มปัจจัยหลายประการมิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยหนึ่งและได้อธิบายถึงเหตุผลในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดของบุคคลว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการที่เรียกว่าความเชื่อหรือความไม่เชื่อ (Believes or Disbelieves) มิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งแต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยดังกล่าวต่อไปนี้

1. เป้าหมาย (Goal)
2. ความเชื่อที่สืบทอดกันมา (Believes Orientation)
3. ค่านิยมมาตรฐาน(Standard Values)
4. นิสัยและขนบธรรมเนียมประเพณี(Habit and Custom)
5. ความคาดหวัง(Expectation)
6. ความผูกพัน(Commitments)
7. แรงเสริม(Reinforcement)
8. โอกาส(Opportunity)
9. ความสามารถ(Ability)
10. การสนับสนุน(Support)

และได้อธิบายถึงปัจจัยหรือสาเหตุที่มีผลต่อการกระทำทางสังคมไว้ดังนี้

1. ในสถานการณ์ของการกระทำทางสังคมจะเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมซึ่งแต่ละคนก็มีเหตุผลแต่ละอย่างในการตัดสินใจในการกระทำ
2. บุคคลหรือองค์การจะตัดสินใจหรือแสดงการกระทำบนพื้นฐานของกลุ่มเหตุผลซึ่งตัดสินใจเองได้ว่าสอดคล้องหรือตรงกับปัญหาและสถานการณ์นั้นๆ
3. เหตุผลบางประการอาจสนับสนุนการตัดสินใจและเหตุผลบางประการอาจต่อต้านการตัดสินใจ

4. เหตุผลนั้นผู้ตัดสินใจให้นำหนักที่แตกต่างกันการเลือกเหตุผลหรือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ
5. เหตุผลในการตัดสินใจนั้นไม่ใช่มาจากเหตุผลใด เหตุผลหนึ่ง
6. การตัดสินใจกลุ่มของเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้นๆจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจทุกโอกาส
7. กลุ่มของปัจจัยหรือเหตุผลที่มีอิทธิพลต่อการกระทำทางสังคมนั้นย่อมจะมีการเปลี่ยนแปลง
8. สำหรับกรณีเฉพาะอย่างภายใต้การกระทำทางสังคมจะมีบ่อยครั้งที่มีทางเลือกสองหรือสามทางเพื่อที่ตอบสนองต่อสถานการณ์นั้น
9. ผู้กระทำหรือผู้ตัดสินใจอาจเลือกทางใดทางหนึ่ง
10. เหตุผลที่จะตัดสินใจสามารถที่จะมองเห็นได้จากทางเลือกที่ถูกต้องแล้ว

จากทฤษฎีดังกล่าวสรุปได้ว่าการเร้าให้เกิดกิจกรรมทางสังคมเพื่อให้คนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมโดยต้องมีความเข้าใจในวิถีชีวิตค่านิยมจารีตประเพณีทัศนคติของบุคคลการพัฒนาโดยใช้สิ่งเร้าที่เหมาะสมนำไปสู่การที่สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนในรูปแบบของการมีส่วนร่วม และสมัครใจ

ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม(Theory of Social Psychology)

เป็นทฤษฎีที่มีความเชื่อระหว่างบุคคลกับการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม ตั้งแต่แรกเริ่ม จนสิ้นชีวิต บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ในขณะที่สังคมก็เป็นส่วนที่แสดงตัวตนของบุคคลนั้นเช่นกัน ดังที่ สมิท และ แม็กกี้ (Smith & Mackie, 2000, p. 3) ได้กล่าวว่า จิตวิทยาสังคม คือ การศึกษาโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์จากผลกระทบในการมีปฏิสัมพันธ์กับกระบวนการทางสังคม และกระบวนการทางความคิดความเข้าใจของบุคคลสู่การรับรู้ อิทธิพลต่อบุคคล และส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ต่อบุคคลอื่น

จากการศึกษาทฤษฎีจิตสังคมทำให้พบว่า มีส่วนประกอบที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การเรียนรู้ทางสังคม (Socialization)

जारอง เจนตี (2552, หน้า 28) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางสังคมไว้ว่า หากจะกล่าวถึงพฤติกรรมของบุคคลทั่วไปแล้ว ทุกสังคมย่อมต้องการบุคคลากรที่มีพฤติกรรมที่สังคมพึงปรารถนา เช่น ต้องการให้เด็กนอนตื่นแต่เช้า มีระเบียบวินัยทางสังคม ขยันหมั่นเพียร และมีจริยธรรมสูง เป็นต้น ผลของพฤติกรรมดังกล่าวมานี้กล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากการถ่ายทอดทางสังคม และเป็นการถ่ายทอดทางสังคมอย่างต่อเนื่องเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา เป็นต้น นักจิตวิทยาสังคมเชื่อว่า การเรียนรู้ทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางร่างกาย และวุฒิภาวะทางจิตใจ หากกระบวนการของพัฒนาการด้านร่างกาย และวุฒิภาวะ

ปรากฏถึงพร้อม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับอายุโดยตรง กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมจะเกี่ยวข้องกับบุคคล และสิ่งแวดล้อม เป็นแหล่งก่อให้เกิดการเรียนรู้ (Agent) กระบวนการเรียนรู้ (Process) ผู้ที่เกิดการเรียนรู้ทางสังคมขึ้น (Target) และผลที่เกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม แหล่งของการเรียนรู้ทางสังคม ได้แก่

- 1.1 ครอบครัว (Family)
- 1.2 กลุ่มเพื่อน (Peer Group)
- 1.3 โรงเรียน หรือสถาบันการศึกษา (School)
- 1.4 สื่อมวลชน (Mass Communication)

2. การรับรู้ทางสังคม (Social Perception)

การรับรู้คือกระบวนการที่อินทรีย์หรือสิ่งมีชีวิตพยายามทำให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมโดยผ่านประสาทสัมผัสกระบวนการนี้เริ่มจากการใช้วิญญะสัมผัสจากสิ่งเร้าและจัดระบบสิ่งเร้าใหม่ภายในระบบการคิดในสมอง ภายหลังจากนั้นจึงแปลความหมายว่าสิ่งเร้าที่รับสัมผัสเข้ามานั้นคืออะไร(Social Science, ม.ป.ป.)

3. เจตคติ (Attitudes)

คำว่า เจตคติ ต่อตนเอง (self attitude) หมายถึงความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลที่มีต่อตนเองซึ่งอาจจะเป็นไปในทางที่พึงพอใจหรือไม่พึงพอใจก็ได้เจตคติต่อตนเองของแต่ละบุคคลก็ย่อมแตกต่างกันออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบมากมาย เช่น การอบรมเลี้ยงดู ลักษณะนิสัย ความรู้สภาพแวดล้อม และสถานการณ์ต่างๆ ที่ได้สะสมกันมาเป็นเวลานานการที่คนเราจะมองตนเองว่าเขาเป็นอย่างไรนั้นถ้าพิจารณาแล้วจะมีอยู่หลายรูปแบบและเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนยากที่จะบอกได้ว่าทัศนคติต่อตนเองมีรูปแบบเป็นอย่างไร (Social Science, ม.ป.ป.)

4. แรงจูงใจ (Motivation)

มาสโลว์(Maslow, 1954, p. 90) ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับแรงจูงใจ (Motivation) ของการกระทำของมนุษย์ไว้หลายประการและได้อธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานที่เกิดขึ้นจากความพึงพอใจความต้องการเหล่านั้นถูกจำกัดลำดับขั้นของความต้องการจากน้อยไปหามากเมื่อความต้องการใดเกิดขึ้นแล้วไม่ได้รับการบำบัดเพียงพอความต้องการเหล่านั้นก็ยังคงอยู่และจะเป็นแรงขับที่มีพลังผลักดันให้บุคคลมีพฤติกรรมโน้มไปในทางที่จะบำบัดความต้องการเหล่านั้นอยู่เสมอซึ่งความต้องการพื้นฐานที่ทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมต่างๆที่มีอยู่ 5 ประการ ด้วยกันและแยกออกเป็นระดับต่างๆดังนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Psychological Need) ถือเป็นความต้องการขั้นแรกสุด
2. ความต้องการปลอดภัย(Safety Need)
3. ความต้องการความรัก(Love or Belonging Need)

4. ความต้องการการยกย่องนับถือจากคนอื่นหรือมีเกียรติในสังคม (Esteem Need)

5. ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (Self Actualization Need)

แรงจูงใจเป็นแรงผลักดันให้เกิดความร่วมมือในสังคม เพื่อให้เกิดการแสดงพฤติกรรม การกระทำ ตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ตามระดับความสำคัญมากน้อย ดังที่ สุปาณี สนธิรัตน์ และคณะ (2546 อ้างถึง ใน จำรอง เงินดี, 2552, หน้า 111) ได้อธิบายขั้นตอนของการเกิดแรงจูงใจ 4 ขั้นตอนแห่งการเกิดแรงจูงใจ (The four stages of motivation) ไว้ว่า

1. ขั้นความต้องการ (Need Stage) เป็นภาวะการณ์ขาดสมดุลที่เกิดขึ้นทางร่างกาย ทางจิตใจ และทางสังคม ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ขาดไปนั้นอาจเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตมากน้อยแตกต่างกันออกไป
2. ขั้นแรงขับ (Drive stage) เป็นผลเกิดขึ้นเนื่องจากความต้องการ ซึ่งความต้องการจะกระตุ้นให้เกิดแรงขับ
3. ขั้นพฤติกรรม (Behavior Stage) เมื่อเกิดแรงขับขึ้นจะก่อให้เกิดภาวะกระวนกระวาย จะผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา
4. ขั้นลดแรงขับ (Drive reduction stage) เป็นขั้นสุดท้าย เมื่อพฤติกรรมเกิดขึ้นแล้ว และสามารถตอบสนองความต้องการได้แล้ว แรงขับจะลดลงเข้าสู่ภาวะปกติ

ประเภทของแรงจูงใจซึ่งมีอิทธิพลต่อการขับเคลื่อนให้เกิดการมีส่วนร่วมในสังคมภายใต้แนวคิด ทฤษฎีแรงจูงใจ มี 3 ประเภทใหญ่ ๆ ซึ่ง ถวิล ธาราโภชน (2532, หน้า 68-70) ได้อธิบายแรงจูงใจทางสังคม 3 ประเภทไว้ว่า

1. แรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ (Affiliation Motive) การดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขเป็นสิ่งจำเป็น ที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาที่จะให้เป็นไป การมีเงินทองใช้สอย มีสิ่งอำนวยความสะดวกและความสุขสบายอย่าง ครบครัน คงจะไม่ทำให้บุคคลมีความสุขอย่างสมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะธรรมชาติแล้วมนุษย์มีความต้องการที่สำคัญ อยู่อย่างหนึ่ง ได้แก่ การเป็นที่ยอมรับของคนอื่น การได้รับความนิยมชมชอบจากคนอื่น หรือความรักใคร่ชอบ พ้อจากคนอื่น
2. แรงจูงใจใฝ่อำนาจ (Power Motive) ลักษณะที่สำคัญของมนุษย์ประการหนึ่ง ได้แก่ ความ ต้องการที่จะได้มาซึ่งอิทธิพลที่เหนือคนอื่น ๆ ในสังคม ซึ่งลักษณะอันนี้ทำให้บุคคลแสวงหาอำนาจ กระทำทุก สิ่งทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ เพราะเกิดความรู้สึกว่าการกระทำอะไรได้เหนือคนอื่นเป็นความภาคภูมิใจ อย่างหนึ่งของคน จึงเป็นสาเหตุให้เกิดแรงจูงใจใฝ่อำนาจ
3. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motive) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นแรงจูงใจประเภทหนึ่ง ที่ ดูเหมือนว่าจะกล่าวถึงมากกว่าแรงจูงใจทางสังคมประเภทอื่น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เป็นแรงจูงใจที่เกิดขึ้น

302.14

ว 88๙ ม

ฉ. 2

344584

หลังจากการคาดหวังของบุคคล ซึ่งอาจจะได้พบหรือมีประสบการณ์จากสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเป็นรอยประทับใจมาตั้งแต่เล็ก ๆ แล้วเขาก็พยายามที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จอันนั้น

4. อิทธิพลทางสังคม (Social Influences) หมายถึง การกระทำโดยคนหนึ่งหรือหลายคน เพื่อที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือความคิดหรือความรู้สึกของคนอื่นอิทธิพลทางสังคมนี้แสดงออกมาได้หลายรูปแบบ แต่ที่นิยมกล่าวถึงมีอยู่ 4 แบบคือ (Social Science, ม.ป.ป.)

4.1 การชักจูงใจ (Persuasion). คือการใช้การสื่อสารเพื่อประโยชน์เฉพาะในการเปลี่ยนใจหรือความคิดความเชื่อของบุคคลรวมตลอดไปจนถึงการเปลี่ยนพฤติกรรมของคนด้วยผู้ไปชักจูงใจคนอื่นต้องพยายามอย่างยิ่งที่จะทำให้ข้อคิดหรือข้อโต้แย้งที่เสนอไปมีเหตุผล หรือตรรกะที่น่าเชื่อถือที่สุดแต่มักจะซ่อนความไม่ถูกต้องบางอย่าง ด้วยการชักจูงใจเป็นวิธีการใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นแบบง่ายที่สุดและเราได้เห็นบ่อยที่สุดซึ่งในแต่ละวันเราจะได้พบเห็นอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นการที่พ่อแม่ชักจูงใจลูกครูชักจูงใจลูกศิษย์ หัวหน้าชักจูงใจลูกน้อง หนังสือพิมพ์ชักจูงใจคนอ่าน เป็นต้น

4.2 การคล้อยตาม (Conformity) เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่บุคคลเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้เข้ากับมาตรฐานหรือความเชื่อซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการคล้อยตามนั้นคือแรงกดดันจากกลุ่ม ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างการที่ได้กัวยุ่นมักจะต้องคล้อยตามกลุ่มเพื่อนของตนเองเป็นอย่างมาก ยิ่งกลุ่มเพื่อนมีความคิดเหมือนกันมากเท่าไรยิ่งมีอิทธิพลทำให้คนในกลุ่มนั้นต้องคิดคล้อยตามมากขึ้นเท่านั้น

4.3 การยอมทำตาม (Compliance) เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากการได้รับคำขอหรือจากผู้อื่นให้กระทำ ทั้งที่ใจจริงไม่อยากจะทำแต่ปฏิเสธไม่ได้ จะด้วยความเกรงใจและรู้ตนเองอยู่ตลอดเวลาหรือไม่ก็ตาม ดังตัวอย่างการทำประกันชีวิตที่กล่าวมาแล้ว หรือหลวมตัวไปรับทำอย่างไม่รู้ตัวก็ได้ ดังที่ผู้ใหญ่หลายคนได้เคยหลวมตัวด้วยลูกไม้ของเด็กเล็กๆ เสมอ เพราะเรารู้ว่า ถ้าขอซื้อไอศกรีมอย่างเดียวดังแต่แรก มักจะถูกปฏิเสธจากผู้ใหญ่ แต่ถ้าขอเอาไว้มากๆ ให้ผู้ใหญ่ปฏิเสธเสียก่อนแล้วค่อยขออย่างที่คุณเองต้องการจริงๆ เพียงอย่างเดียวมักจะได้เสมอ

4.4 การเชื่อฟัง (Obedience) เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลยอมทำตามคำสั่งของผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า ตัวอย่างเช่น นักเรียนเชื่อฟังครู ลูกเชื่อฟังพ่อแม่ และลูกน้องเชื่อฟังเจ้านาย ฯลฯ เป็นต้น สามารถหาวิธีที่ทำให้คำสั่งที่ว่่านั้นบังเกิดผลในทางปฏิบัติให้ได้

เทคนิคการมีส่วนร่วม (Participation Techniques)

สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน (2552, หน้า 29 – 30, 71 – 111) ได้สรุปตัวอย่างเทคนิคที่น่าสนใจ สำหรับกระบวนการมีส่วนร่วม โดยแบ่ง 3 กลุ่มใหญ่ ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มเทคนิคการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลแก่ประชาชน เป็นกลุ่มเทคนิคที่มีการสื่อสารทางเดียว เพื่อต้องการให้ประชาชนรับทราบข้อมูล ซึ่งอาจเป็นการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ได้แก่ สื่อเอกสาร ยกตัวอย่างเช่น การจัดทำเอกสารข้อเท็จจริง จดหมายข่าว การจัดทำสื่อวีดิทัศน์ หรือศูนย์ข้อมูล นอกจากนี้ กลุ่มเทคนิคนี้ยังรวมรูปแบบการสื่อสารกับประชาชนประเภทต่าง ๆ เช่น วิทยู การแถลงข่าว การสัมมนาทางวิชาการให้กับสื่อมวลชน การชี้แจงข้อมูลในการประชุมของทางราชการ เป็นต้น กลุ่มเทคนิคการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ประกอบด้วย 13 เทคนิค คือ

- 1.1 เอกสารข้อเท็จจริง(Fact Sheet)
- 1.2 จดหมายข่าว (Newsletter)
- 1.3 รายงานการศึกษา (Report Study)
- 1.5 การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสาร (News Repositories)
- 1.6 การแถลงข่าว (New Release)
- 1.7 เวทีนำเสนอข้อมูล(Briefing)
- 1.8 การสื่อผ่านวิทยุกระจายเสียง
- 1.9 การจัดสัมมนาวิชาการให้กับสื่อมวลชน
- 1.10 หอกระจายข่าวชุมชน (Village news announcement)
- 1.11 ทักตะศึกษา/การเยี่ยมชมโครงการ (Facility Tour / Site Visit)
- 1.13 การนำเสนอ (Presentation)

2. กลุ่มเทคนิคการมีส่วนร่วมที่เน้นการรับฟังความคิดเห็น หลายเทคนิคในกลุ่มนี้ เป็นการสื่อสารแบบสองทาง มีการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูล และความคิดเห็นได้ แต่จุดเน้น หรือ วัตถุประสงค์หลักของเทคนิคอยู่ที่การได้ข้อมูลและความคิดเห็นของประชาชน การสัมภาษณ์รายบุคคล ที่ผู้สัมภาษณ์ควรพูดคุยให้ข้อมูลหรือการจัดทำประชาพิจารณ์ เป็นต้น กลุ่มเทคนิคการมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็นประกอบด้วย 6 เทคนิค คือ

- 2.1 การสัมภาษณ์รายบุคคล (Community Interview)
- 2.2 การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)
- 2.3 การสำรวจความคิดเห็น (Surveys and Telephone Polls)

2.4 สายด่วน สายตรง (Hot line)

2.5 การรับฟังความคิดเห็นอย่างเป็นทางการ(ประชาพิจารณ์)

2.6 การแสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ (Interactive Website)

3. กลุ่มเทคนิคการมีส่วนร่วมแบบปรึกษาหารือ เป็นรูปแบบที่เป็นการสื่อสารสองทาง มีการแลกเปลี่ยนข้อมูล และแสดงความคิดเห็นในเนื้อหาของเทคนิคอย่างชัดเจน จึงเป็นกลุ่มเทคนิคการมีส่วนร่วมที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับค่อนข้างสูง กลุ่มเทคนิคการมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็น ประกอบด้วย 5 เทคนิค คือ

3.1 เวทีสาธารณะ (Public meeting / Forum)

3.2 การจัดกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนแก่ชุมชน (Community outreach service)

3.3 การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work shop)

3.4 การพบปะแบบไม่ทางการ (Open house / informal meeting)

3.5 คณะที่ปรึกษา (Advisory Group)

เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR)

สิทธิรัฐ ประพุทธนิตสา (2545, หน้า 142-156) อธิบายการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม PAR ไว้ว่าหมายถึง การปฏิบัติตามแผนชุมชนที่ชุมชนดำเนินการได้เองทำทันที และทำอย่างต่อเนื่อง หมายถึง การประสานงานการเจรจาต่อรองกับหน่วยงานองค์กรภายนอก เพื่อให้ได้มาซึ่งแผนงานและโครงการของหน่วยงานมาสนับสนุนแผนชุมชนจากนั้นจะมีการปฏิบัติตามแผนนี้อย่างต่อเนื่อง และหมายถึงการจัดการกับเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคทั้งหมดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการต่อรองด้วยเครือข่ายชุมชนด้วยประชาคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างและระบบที่เคยเป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหาของชุมชนมีความหมายมากกว่าการปฏิบัติตามแผนแล้วตามด้วยการประเมินผลที่เป็นรูปแบบตายตัว แต่เป็นเรื่องของทำไป คิดไปคิดแล้วทำต่อวนเวียนเป็นวงจรหลายรอบตั้งแต่เริ่มต้น จนได้ผลสุดท้าย ทำแบบธรรมชาติทำตามทุนเดิมและทุนใหม่ที่ถูกสร้างในกระบวนการ PAR และเมื่อได้ผลสุดท้ายแล้วก็ต้องมาทบทวนว่าได้แก้ไขสาเหตุต่าง ๆ ได้ทำให้ปัญหาเบาบางลงบ้างไหม แล้วจึงเข้าสู่การคิดใหม่ในวงจรใหม่ลักษณะนี้จึงเป็นการทำไป-คิดไป แบบมีชีวิตชีวา โดยมีเดิมพันคือการหลุดพ้นจากความทุกข์ของคนในชุมชน และด้วยนัยยะนี้ จึงไม่ใช่คำว่า "ประเมินผล" ในภาคภาษาไทยของชื่อกระบวนการ PAE แต่ใช้คำว่า "ถอดประสบการณ์" ซึ่งเป็นคำที่เข้าใจง่ายและสะท้อนวงจรการทำไปคิดไปแบบมีชีวิตชีวาดังกล่าว มากกว่าในแง่ของผลที่ได้รับจากการปฏิบัติตามแผนหากเป็นแผนงาน/โครงการพัฒนาทั่วไปมักจะมุ่งผลสำเร็จของแผนที่ต้องใช้วิธีการประเมินผลที่น่าเชื่อถือเพื่อเจ้าของโครงการจะ

ได้นำไปเป็นผลงานหรือไปปรับปรุงนโยบายต่อไปแต่ถ้าเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ขั้นตอนการปฏิบัติและถอดประสบการณ์ (PAE) เป็นกระบวนการที่ให้ผลกับ 3 ฝ่าย คือ กับนักวิชาการ นักพัฒนาและคนในชุมชน

สุริยา วีรวงศ์ (2538, หน้า 49) เสนอว่าการทำวิจัยแบบ PAR มีขั้นตอนที่สำคัญๆในการดำเนินการอยู่ 2 ขั้นตอนหลักดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมการ (Pre-Research Phase)

1.1 คัดเลือกชุมชนพื้นที่เป้าหมายและการเข้าสู่ชุมชน (Selecting and Entering Community) ข้อมูลชุมชนเป็นสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจเลือกพื้นที่ดำเนินการข้อมูลดังกล่าวควรเป็นข้อมูลทุกๆด้านอาทิสภาพชีวภาพสังคม วัฒนธรรมเศรษฐกิจการสื่อสารการใช้เทคโนโลยีในการรวบรวมข้อมูลดังกล่าวควรรวบรวมทั้งข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพสำหรับแหล่งข้อมูลในขั้นตอนนี้จะเป็นแหล่งข้อมูลจากพื้นที่หรือหน่วยงานราชการอาทิ กชช. 2 คจปฐ. และข้อมูลองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องกับหัวเรื่องวิจัยและพัฒนาที่กำหนดไว้หรือนักวิจัยจะดำเนินการจัดเก็บเองโดยการสำรวจชุมชน (Survey) มีการติดต่อกับผู้นำและบุคคลสำคัญในชุมชนเป็นเบื้องต้นไว้

1.2 การสร้างความสัมพันธ์ (Building-up Rapport) การเริ่มวางโครงการวิจัยและพัฒนาในชุมชนมิได้ขึ้นอยู่กับเจตจำนงของผู้วิจัยฝ่ายเดียวย่อมต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยความพร้อมของชุมชนด้วยนักวิจัยจะต้องเริ่มดำเนินการสร้างความสัมพันธ์กับชาวบ้านด้วยการแนะนำตนเองชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการทั้งในรูปของการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการและการจัดประชุมกึ่งทางการรวมทั้งการประชาสัมพันธ์โครงการให้ชุมชนได้รับรู้

1.3 การไปพักอาศัยอยู่กับชาวบ้านเป็นวิธีสร้างความสัมพันธ์ขั้นต้นที่ดีที่สุดประเด็นสำคัญคือการปฏิบัติตนของนักวิจัยต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนนักวิจัยควรร่วมกิจกรรมทุกอย่างของชุมชนโดยไม่แสดงความรังเกียจหรือไม่เต็มใจการกระทำดังกล่าวเป็นเครื่องช่วยให้นักวิจัยเข้าใจโลกทัศน์ของชาวบ้านได้เร็วขึ้นและพร้อมกันนั้นชาวบ้านก็ยอมรับนักวิจัยเป็นสมาชิกของชุมชนได้โดยสนิทใจเมื่อนักวิจัยได้สร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้านแล้วจะวางตัวเป็นคนนอกไม่ยุ่งเกี่ยวกับชีวิตของชุมชนไม่ได้เพราะชาวบ้านจะคาดหวังให้เข้ามามีส่วนร่วมถ้าไม่ทำจะขาดความศรัทธาและไม่ตรีนักวิจัยต้องแสดงความเป็นผู้มีน้ำใจที่เอื้ออาทรต่อชาวบ้านเช่นรับปากทำภารกิจที่ชาวบ้านขอร้องรับฟังเรื่องราวทุกข์ร้อนให้คำปรึกษาในเรื่องที่ชาวบ้านต้องการสิ่งเหล่านี้ช่วยโครงการพัฒนาดำเนินไปด้วยดีแต่นักวิจัยก็ต้องระมัดระวังในสองเรื่องคือระวังมิให้ตนมี

1.4 ในบางกรณีนักวิจัยอาจสร้างความสนิทสนมกับคนในชุมชนคนใดคนหนึ่งเป็นพิเศษและให้คนนั้นเป็นกุญแจแนะนำคนอื่นๆต่อไปซึ่งนักสังคมวิทยาเรียกวิธีการนี้ว่า Snow Ball Sampling Technique นั่นคือการเริ่มจากคนๆหนึ่งไปสู่กลุ่มคนที่ศึกษาค่อยๆพอกพูนขึ้นเหมือนก้อนหิมะที่กลิ้งไปแล้วมีขนาดใหญ่ขึ้นเรื่อยๆการเข้ากลุ่มตามเพศและวัยเช่นกลุ่มแม่และเด็กกลุ่มคนชรากลุ่มสมาชิกสภาสภาแพก็ช่วยให้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีและได้ข้อมูลที่ดีโดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับการเมืองในท้องถิ่นและโครงสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนนั้นๆ

- 2. ขั้นตอนการวิจัย(Research Phase)

2.1 การศึกษาและการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน (Problem Identification and Diagnosis) ในขั้นตอนนี้เป็นการเน้นเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนและการให้การศึกษาแก่ชุมชน (Community Education Participation-CEP) พร้อมๆกันไปโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ด้วยการฝึกปฏิบัติวิธีการจะเป็นการอภิปรายถกปัญหา (Dialogue) เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชาวบ้านทั้งที่เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนระดับบุคคลและระดับกลุ่มเพื่อเป็นการประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (Needs Assessment) พร้อมกันไปกับประเมินความเป็นไปได้เกี่ยวกับด้านทรัพยากร (Resource Assessment) ที่มีอยู่ทั้งในชุมชนและนอกชุมชนทั้งที่เป็นทรัพยากรมนุษย์โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรจากหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนทั้งนี้เพื่อจะได้นำทรัพยากรต่างๆดังกล่าวมาใช้ในการกำหนดแผนเพื่อการจัดทำโครงการต่อไป

2.2 การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ (Project Appraisal and Identification) ตามที่โครงการ “PAR” เน้นย้ำให้สมาชิกในชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการกำหนดปัญหาความต้องการของชุมชนการประเมินทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อนำทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดตลอดจนการตัดสินใจการเจรจาต่อรองและการจัดการเพื่อการทำโครงการใหม่ดังนั้นเมื่อมีการวิเคราะห์โดยการประเมินจากความต้องการของชุมชนและการประเมินทรัพยากรชุมชนจะทำให้ชาวบ้านและนักวิจัยได้เกิดทางเลือกหรือโครงการที่ควรดำเนินการในเงื่อนไขของทรัพยากรที่มีอยู่อย่างไรก็ตามการหาแนวทางแก้ไขปัญหานี้ในความเป็นจริงจะมีหลายแนวทางเพราะปัญหาในชุมชนมักมีอยู่หลายปัญหาซ้อนกันอยู่ซึ่งสภาพเช่นนี้เป็นสภาพปกติธรรมดาของปรากฏการณ์สังคมชาวบ้านและนักวิจัยจึงจำเป็นต้องพิจารณาร่วมกันว่าปัญหาใดเร่งด่วนกว่ากันและวิธีแก้ไขปัญหาดังกล่าววิธีใดจึงจะเหมาะสมกับพื้นที่ความเข้ากันได้กับขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนโครงการพัฒนาที่เหมาะสมแก้ปัญหาก็ได้แต่ต้องลงทุนสูงมากก็อาจถือว่าเป็นโครงการที่ไม่เหมาะสมหรือมีความเป็นไปได้น้อยโครงการที่ขัดต่อค่านิยมของชาวบ้านก็จะเป็นไปได้ น้อยเช่นกันการพิจารณาในขั้นนี้จึงเป็นการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการเงื่อนไขอีกประการหนึ่งที่สำคัญ

มากคือชาวบ้านควรมีบทบาทเป็นตัวหลักในการเลือกกำหนดลำดับความสำคัญของปัญหาแนวทางแก้ไขและกำหนดโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาที่จะทำหน่วยงานใดก็ตามไม่ว่าจะเป็นของรัฐหรือเอกชนที่ได้เข้ามาถึงหมู่บ้านจะมาพยายามชักจูงชาวบ้านให้ร่วมกิจกรรมพัฒนาที่หน่วยงานนั้นกำหนดไว้แล้วโดยไม่สนใจกับปัญหาที่แท้จริงหรือความสอดคล้องกับสภาพของชุมชนนั้นๆไม่นับว่าเป็นโครงการที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

2.3 กำหนดแผนงานโครงการและการจัดการ (Planning Phase) กิจกรรมในช่วงนี้จะเป็นการระดมความคิดเห็นร่วมกันเพื่อคัดเลือกโครงการและกิจกรรมที่จะต้องดำเนินการดั่งนั้นเพื่อความมั่นใจว่าโครงการที่ได้รับการคัดเลือกมานั้นเป็นโครงการที่ประชากรในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนดั่งนั้นหลังจากที่มีการดำเนินการผ่านขั้นตอนที่ 1 มาแล้วผู้วิจัยจะต้องมีวิธีการที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากยิ่งขึ้นโดยการสนับสนุนและช่วยเหลือจากนักวิชาการ / นักปฏิบัติที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการพัฒนาที่กำหนดในโครงการอาทินักพัฒนาด้านโภชนาการด้านการเกษตรด้านการพัฒนาอาชีพฯลฯและเพื่อนำไปสู่การนำโครงการไปปฏิบัติได้โดยจะต้องให้มีการตอบคำถามร่วมกันของกลุ่มผู้ดำเนินงานในประเด็นที่เกี่ยวข้องว่าโครงการนั้นเป็นโครงการที่มีกิจกรรมอะไรใครเป็นผู้ทำและทำอย่างไรจะต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบในโครงการดังกล่าวเช่นการแสวงหางบประมาณและหน่วยงานสนับสนุนจะต้องมีการกำหนดให้ชัดว่าใครจะเป็นผู้รับผิดชอบในการเจรจาต่อรองและดึงทรัพยากรทั้งภายในและภายนอกมาใช้ตามที่กำหนดไว้ในแผนหรือโครงการในขั้นตอนนี้ควรให้ชาวบ้านจัดให้มีแกนนำเป็นกลุ่มทำงานหรือองค์กรเพื่อรองรับการทำโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาและมีการสร้างข้อตกลงระหว่างชาวบ้านหรือกลุ่มทำงานองค์กรที่จะรองรับโครงการที่คัดเลือกในข้อ 3 อาจเป็นองค์กรที่มีอยู่แล้วในหมู่บ้านหรือในพื้นที่ข้อเสนอแนะคือพยายามใช้องค์กรที่มีอยู่แล้วในหลายพื้นที่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต.) ได้ทำบทบาทหน้าที่ทางด้านนี้เหมาะสมแต่ถ้าพิจารณาจะเห็นว่าองค์กรที่มีอยู่แล้วไม่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และวิธีการทำงานก็อาจจัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับงานที่จะทำให้มากที่สุดไม่ว่าจะเป็นองค์กรใหม่หรือองค์กรเดิมรายละเอียดของการทำงานในโครงการที่คัดเลือกในข้อ 3 จะต้องเป็นที่รู้กันดีในหมู่สมาชิกบทบาทของนักวิจัยและหรือนักพัฒนาในระยะนี้คือการชี้แจงรายละเอียดของโครงการและประสานงานให้ชาวบ้านตกลงกันให้ได้ว่าใครจะต้องรับผิดชอบในเรื่องอะไรบ้างกำหนดข้อตกลงกันในรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินงานในทุกขั้นตอนให้ทุกคนรับรู้ความรับผิดชอบซึ่งกันและกันข้อตกลงทุกเรื่องจะต้องเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้

2.4 การนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation Phase) ขั้นตอนของการนำแผนไปปฏิบัติเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งซึ่งคำถามที่ผู้วิจัยจะต้องนำไปใช้ถามกันในกลุ่มหรือคณะทำงานเพื่อการดำเนินงานในขั้นตอนนี้คือทำอะไรที่ไหนใครทำทำเมื่อไรและทำอย่างไรเนื่องจากขั้นตอนนี้เป็นการตัดสินใจ

ปฏิบัติงานตามโครงการซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับความร่วมมือขอรับการสนับสนุนด้านเงินทุนและเทคโนโลยีซึ่งเป็นปัจจัยนำเข้าของโครงการตามที่ได้มีการติดต่อเจรจาต่อรองขอมาเพื่อการทำโครงการขั้นตอนที่ 3 โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งนักวิจัยชาวบ้าน / องค์กรชุมชนและนักพัฒนาที่เกี่ยวข้อง

2.5 การติดตามประเมินผลโครงการ (Monitoring and Evaluation Phase) การติดตามและประเมินผลโครงการนับเป็นกิจกรรมที่จำเป็นและขาดไม่ได้ในกระบวนการวิจัยแบบ “PAR” การติดตามผลหมายถึงการตรวจสอบของชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านตลอดเวลาว่างานหรือกิจกรรมที่ได้เริ่มทำไปในขั้นตอนที่ 4 นั้นสามารถดำเนินงานไปได้อย่างต่อเนื่องหรือไม่ในการตรวจสอบผู้ติดตามประเมินผลควรใช้การตรวจสอบโดยคำถามชุดเดิมคือทำอะไรใครทำทำเมื่อไรทำที่ไหนและทำอย่างไรเพื่อตรวจสอบว่าในระยะหลังจากที่ได้เริ่มดำเนินงานแล้วงานได้ดำเนินต่อไปอย่างเหมาะสมหรือมีปัญหาอุปสรรคอย่างไรหรือไม่เพื่อที่จะได้มีการจัดการแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมได้ทันการณ์สำหรับกลไกในการติดตามประเมินผลนั้น อาจจะเป็นทั้งลักษณะของการติดตามประเมินผลในรูปแบบที่มีการกำหนดระยะเวลาวิธีการหรือมีแบบฟอร์มเพื่อใช้ในการตรวจสอบงานอย่างเป็นระบบเพื่อเป็นแนวทางให้ชาวบ้านองค์กรชาวบ้านนำไปใช้ได้หรือเป็นการติดตามประเมินผลโดยการจัดกลุ่มอภิปรายถึงกระบวนการของการดำเนินโครงการเพื่อหาข้อบกพร่องจะได้แก้ไขได้ทันการณ์และในขณะเดียวกันก็เพื่อจะหาข้อดีซึ่งจะได้เป็นบทเรียนในการที่จะนำไปปฏิบัติในโครงการเดิมที่จะทำต่อไปหรือโครงการใหม่

จากเนื้อหาที่ได้กล่าวมานั้น อาจชี้ให้เห็นความสำคัญของการใช้ทฤษฎี และเทคนิคในการดำเนินการตามหลักการมีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการดำเนินงาน ซึ่งปัจจุบันมีการประยุกต์เทคนิคการมีส่วนร่วมลักษณะต่าง ๆ เมื่อมองจากภาพรวมทำให้เห็นได้ว่า ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มประชาชนเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ ลักษณะของโครงการ ความเพียงพอของ ศักยภาพ การใช้ทรัพยากร การใช้เวลา สามารถเข้าถึงกลุ่มประชาชนอย่างเหมาะสม มีเครื่องมือหรืออุปกรณ์เพียงพอ มีบุคลากรที่มีทักษะในเทคนิคนั้น ๆ เป็นต้น

4. ข้อมูลพื้นที่ที่ดำเนินการ

จังหวัดฉะเชิงเทรา” หรือ “แปดริ้ว” ตามชื่อเรียกขาน เป็นเมืองสวยงามริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง มีความร่มเย็นและเป็นสุข ภายใต้บารมีของหลวงพ่อบุญพระพุทฺธโสธร อันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมือง และเป็นสัญลักษณ์ของชาวไทยและชาวต่างชาติทั่วโลกมาแต่ช้านาน ฉะเชิงเทรา เป็นแหล่งความเจริญทางอารยธรรม มีวัฒนธรรม ประเพณี และความอุดมสมบูรณ์ของผืนแผ่นดินตามธรรมชาติ เป็นที่พักผ่อนและอยู่อาศัย เลี้ยงชีวิตของผู้คนมาทุกยุคทุกสมัย

ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด 5 ประเด็น

1. เพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันของภาคอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรมรองรับ AEC และตลาดโลก
2. เพิ่มประสิทธิภาพและยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของสินค้าเกษตรปลอดภัย
3. พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมให้ได้มาตรฐานสากล
4. ส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้สมดุล
5. พัฒนาทุนทางสังคมและความมั่นคงสู่สังคมเป็นสุข

ประวัติศาสตร์ฉะเชิงเทรา

ในอดีตแผ่นดินไทยประกอบด้วยหลายอาณาจักรโดยไม่ขึ้นตรงต่อกัน เช่น อาณาจักรสุโขทัย เชียงใหม่ พะเยา ลพบุรี นครราชสีมา และจันทบุรี ต่างเป็นรัฐอิสระไม่ขึ้นตรงต่อกัน แต่อาณาจักรใดอาณาจักรหนึ่งเกิดอ่อนแอขึ้นมา ก็อาจถูกอาณาจักรที่แข็งแกร่งกว่าตีเอาเป็นเมืองขึ้นได้ ดังเช่น อาณาจักรลพบุรี และสุโขทัย ที่เสื่อมอำนาจลงในระยะหลังต้องมาขึ้นตรงต่ออาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ก่อนพระเจ้าอู่ทองเสด็จสวรรคตเพียงหนึ่งปี

สมัยทวารวดี

จังหวัดฉะเชิงเทรา ยังไม่มีหลักฐานใดยืนยันถึงการตั้งเมืองขึ้นได้อย่างแน่ชัด เพียงแต่มีการสันนิษฐานจากโบราณวัตถุและโบราณสถานในจังหวัดใกล้เคียง เช่น ที่โบราณสถาน เมืองอีสานปุระ หรือเมืองอวิชัยปุระ หรือที่รู้จักกันในปัจจุบันว่า เมืองมโหสถ ในจังหวัดปราจีนบุรี และเมืองพระรถกับเมืองศรีพระโร จังหวัดชลบุรี ซึ่งมีอายุอยู่ในสมัยทวารวดี ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-13 จนมีหลักฐานมากมายจนนักโบราณคดีเชื่อว่าพื้นที่บางส่วนของเมืองฉะเชิงเทราเป็นชุมชนโบราณสมัยทวารวดี

ส่วนพื้นที่ที่เป็นเมืองฉะเชิงเทราในปัจจุบันนี้ ในอดีตน่าจะเคยเป็นทะเล โดยกินพื้นที่ตั้งแต่ปากน้ำบางปะกงไปจนถึงอำเภอบางคล้า ดังที่ รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม นักโบราณคดีคนสำคัญของเมืองไทยได้ระบุไว้ตอนหนึ่งใน “ดงศรีมหาโพธิ์กับการดำเนินงานโบราณคดี” ว่า

“ในสมัยโบราณ บริเวณปากแม่น้ำบางปะกงควรจะขึ้นมาอยู่อย่างน้อยในบริเวณบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นที่ลุ่มต่ำ มีระดับความสูง 2-3 เมตร จากระดับน้ำทะเล และบริเวณที่มีแม่น้ำบางปะกงกว้างใหญ่คดเคี้ยวแสดงให้เห็นร่องรอยของบริเวณที่เป็นปากน้ำอยู่”

“เมื่อเป็นเช่นนี้ อ่าวบางปะกงจะกินเว้าขึ้นมาถึงอำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา เมืองมโหสถจะอยู่ห่างจากปากน้ำบางปะกงหรือแม่น้ำปราจีนบุรีเพียง 20 กิโลเมตร พื้นที่ที่เป็นท้องทุ่งนาด้านตะวันตกและตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเมืองในสมัยนั้น ก็คงมีสภาพเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมถึงเช่นเดียวกันกับพื้นที่จากกรุงเทพฯ

ถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยาในขณะนี้ และมีร่องน้ำใหญ่หรือแม่น้ำที่เดินเรือทะเลสามารถแล่นเข้ามาจอดทอดสมอได้ถึงหน้าเมือง”

“ปัจจุบันท้องทุ่งหน้าเมืองมโหสถดังกล่าวแล้วนั้นยังมีร่องรอยของทางน้ำอยู่ ซึ่งจะแลเห็นได้อย่างชัดเจนจากภาพถ่ายทางอากาศ ร่องน้ำเหล่านี้ล้วนแต่ไปออกแม่น้ำปราจีนบุรีหรือแม่น้ำบางปะกงทั้งสิ้น”

สำหรับการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในอดีต นักโบราณคดีหรือนักประวัติศาสตร์ต่างเชื่อว่า พื้นที่บริเวณอำเภอสนามชัยเขต และพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งมีลักษณะเป็นที่ดอน เชื่อมต่อไปยังเมืองศรีพระโร จังหวัดชลบุรี และอำเภอศรีมโหสถ อำเภอศรีมหาโพธิ ในจังหวัดปราจีนบุรี เคยได้รับอิทธิพลจากขอม หลังการเสื่อมอำนาจของอาณาจักรทวารวดี

กลุ่มชนที่อยู่ในพื้นที่ติดต่อกันในอดีต ซึ่งปัจจุบันได้ถูกแบ่งแยกออกเป็น 3 จังหวัดนี้ เป็นชาวเผ่าพื้นเมืองที่เรียกว่า “ชาวชอง หรือ ชอง” ได้มีการเดินทางไปมาหาสู่กันจนมีหลักฐานจาก “ถนนขอม” ซึ่งเป็นถนนกว้างประมาณ 8 เมตร มีเส้นทางจากบริเวณใกล้ชายฝั่งทะเลแถบเมืองศรีพระโร จังหวัดชลบุรี ไปยังเมืองพระรถ อำเภอพนัสนิคม ผ่านขึ้นไปยังบริเวณ อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา และเข้าไปยังอำเภอศรีมหาโพธิ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

สมัยอยุธยา

มีการสันนิษฐานกันว่า ฉะเชิงเทรา เป็นเมืองใหม่ที่สร้างขึ้นในรัชสมัยพระมหาจักรพรรดิ แผ่นดินกรุงศรีอยุธยา แม้จะไม่มีกรกล่าวถึงเมืองฉะเชิงเทราในรัชสมัยของพระองค์ แต่เมืองนี้ได้มาปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ในรัชสมัยพระมหาธรรมราชา เมื่อพระชายาละแวกกษัตริย์เขมร ได้ลอบใช้กำลังบุกเข้ามาตีและยึดเอาเมืองชายแดนกลับไปเนืองๆ และครั้งหนึ่งมีชาวเมืองฉะเชิงเทรารวมอยู่ด้วย จึงเชื่อว่าเมืองฉะเชิงเทรามีการตั้งขึ้นมาก่อนรัชสมัยพระมหาธรรมราชา และน่าจะมีความก่อนอย่างน้อย ในรัชสมัยพระมหาจักรพรรดิ และได้เจริญเป็นเมืองมาตามลำดับ

ต่อมา ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงเตรียมการยกทัพไปตีเขมร ทรงกำหนดให้พระยานครนายก เป็นแม่กองร่วมกับพระยาปราจีน เจ้าเมืองปราจีน พระวิเศษ เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา และพระสระบุรี เจ้าเมืองสระบุรี เกณฑ์คนในเมืองของตนตั้งเป็นกองเสบียงทางบก เพื่อคอยจ่ายเสบียงให้กองทัพหลวง

การศึกในครั้งนั้นทุกอย่างลุล่วงไปได้ด้วยดี ภายหลังจากพระวิเศษเจ้าเมืองฉะเชิงเทรา ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาวิเศษ

สมัยธนบุรี

ในช่วงปลายสมัยอยุธยา ขณะที่ชาวความอ่อนแอภายในเมืองหลวงกรุงศรีอยุธยาแพร่สะพัดไปทั่ว กรมหมื่นเทพนิมิตร หรือพระองค์เจ้าแขก ซึ่งเคยถูกเนรเทศไปยังลังกาทวีปได้หนีกลับมา เป็นเวลาเดียวกันกับที่กรุงศรีอยุธยาถูกโอบล้อมจากพม่า จึงรวบรวมผู้คนเพื่อช่วยต้านพม่าเป็นอันมาก และหนึ่งในจำนวนนั้นมีชาว

ฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นกลุ่มคนรักชาติรวมอยู่ด้วย จากการที่กรมหมื่นเทพพิพิธเป็นเจ้านายผู้ใหญ่จึงมีผู้มาร่วม สวามิภักดิ์มากมาย แต่น่าเสียดายที่ภายหลังกองกำลังซึ่งทำหน้าที่รักษาด่านที่ปากแม่น้ำโยตะกา ราว 2,000 คน ถูกฝ่ายพม่าตีแตก กรมหมื่นเทพพิพิธ พร้อมสมัครพรรคพวกได้หนีเอาตัวรอด จนชาวเมืองต่างๆ ที่มาร่วมรบต้องแตกกระจายกลับไปยังถิ่นฐานเดิม

เมืองฉะเชิงเทรา ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ครั้งสำคัญที่สุด เห็นจะเป็นปีพุทธศักราช 2310 ขณะกรุงศรีอยุธยากำลังรุกเป็นไฟจากการบุกยึดของฝ่ายพม่า พระยากำแพงเพชร ซึ่งในเวลาต่อมา คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ตีฝ่าวงล้อมพม่าและได้รับชัยชนะมาอย่างต่อเนื่อง จนถึงบ้านนาเรียงแขวงเมือง นครนายก ผ่านไปยังปราจีนบุรี ก่อนจะปะทะกับกองกำลังทางบก และทางเรือของฝ่ายพม่าบริเวณปากแม่น้ำเจ้าโล้ ด้วยเหตุนี้ เมืองฉะเชิงเทรา จึงมีส่วนร่วมในศึกกู้ชาติครั้งสำคัญ ซึ่งจนถึงบัดนี้ชาวเมืองฉะเชิงเทรายังจดจำและสร้างอนุสรณ์สถาน เพื่อรำลึกถึงพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

สมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์ บ้านเมืองยังคงอยู่ในสภาพเตรียมพร้อมทุกขณะรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีการสร้างป้อมปราการมากมาย จนถึงรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในราวปีพุทธศักราช 2377 ได้โปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงรักษัรณเรศวร เป็นแม่กองสร้างป้อมขึ้นที่เมืองฉะเชิงเทราอีกป้อมหนึ่ง แต่ไม่มีชื่อเรียกอย่างเป็นทางการอีกทั้งป้อมแห่งนี้ ไม่เคยมีโอกาสใช้ในการป้องกันข้าศึกแม้แต่ครั้งเดียว

แต่ป้อมเมืองฉะเชิงเทรานี้ มีบทบาทสำคัญในการปราบปรามอั้งยี่ เมื่อปีพุทธศักราช 2391 โดยเวลานั้นพวกจีนอั้งยี่เข้าปล้นโรงหีบอ้อย และสังหารพระยาวิเศษฤไชยเจ้าเมืองฉะเชิงเทรา ก่อนจะทำการยึดป้อมเมืองฉะเชิงเทรา แต่ภายหลังก็ถูกเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ นำกำลังทหารปราบปรามจนราบคาบ ในครั้งนั้น พวกอั้งยี่ถูกฆ่าตายไม่น้อยกว่า 3,000 คน นับเป็นโศกนาฏกรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของเมืองฉะเชิงเทราทีเดียว

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงรวบรวมเมืองต่างๆ เป็นมณฑลเทศาภิบาล ระยะแรกเมืองปราจีน นครนายก พนมสารคาม และฉะเชิงเทรา รวมกันอยู่ในเมืองมณฑลปราจีนบุรี ต่อมาเมื่อมีเมืองพนัสนิคม เมืองชลบุรี และเมืองบางละมุงเข้ามารวมเพิ่ม จึงย้ายที่ว่าการมณฑลปราจีนบุรี มาตั้งที่เมืองฉะเชิงเทรา แต่ยังคงใช้ชื่อมณฑลปราจีนตามเดิม

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2549 มีการเปลี่ยนค่านำหน้าจากเมืองมาเป็นจังหวัดฉะเชิงเทรา จึงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยมาจนถึงทุกวันนี้

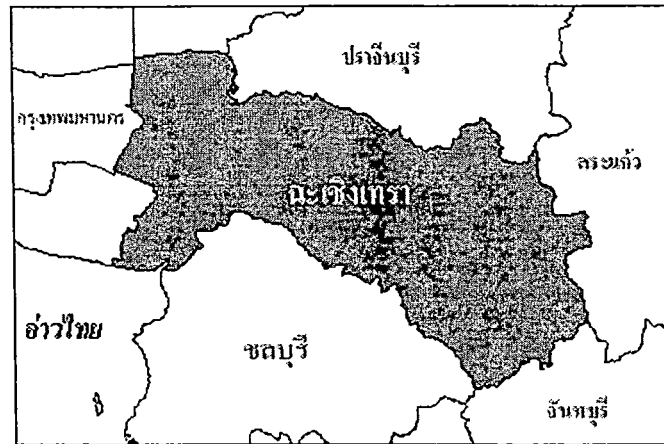
“ฉะเชิงเทรา” กับ “แปดริ้ว”

“ฉะเชิงเทรา” กับ “แปดริ้ว” คือสองชื่อที่เรียกขานเมืองนี้ “ฉะเชิงเทรา” เป็นชื่อที่ใช้ในทางราชการ ส่วน “แปดริ้ว” เป็นภาษาท้องถิ่นที่ชาวบ้านใช้เรียกขานกันมาช้านาน ซึ่งทั้งสองต่างก็มีเรื่องราวเล่าขานถึงความ เป็นมาอย่างหลากหลายและมีสีสัน

ชื่อ “ฉะเชิงเทรา” มีต้นเค้าหนึ่งมาจากหนังสือชุมนุมพระนิพนธ์ภาคปกิณกะ ภาค 1 ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีความพาดพิงถึงเมืองฉะเชิงเทราว่า “...ชื่อบ้านเมืองเหล่านี้เป็นชื่อไทยบ้าง ชื่อเขมรบ้าง เป็นสองชื่อทั้งไทยและเขมรบ้าง อย่างเมืองฉะเชิงเทราเป็นชื่อเขมร แปดริ้วเป็นชื่อไทย...” นักประวัติศาสตร์และ นักโบราณคดีบางท่านจึงมีความเห็นว่า “ฉะเชิงเทรา” น่าจะเพี้ยนมาจากคำเขมรว่า “สตรง์ตรง” หรือ “ฉ่ทริงเทรา” ซึ่งแปลว่า “คลองลึก” ความเห็นนี้คงอาศัยเหตุผลทางภูมิศาสตร์ด้วย เพราะเมืองฉะเชิงเทราตั้งอยู่สองฝั่งแม่น้ำบางปะกง เมื่อครั้งที่ขอมยังมีอำนาจปกครองแผ่นดินไทยอยู่นั้น เมืองนี้เป็นเมืองหนึ่งที่อยู่ในอำนาจการปกครองของขอมมาก่อน เป็นไปได้ว่าชาวเมืองในสมัยโบราณอาจจะเรียกแม่น้ำบางปะกงว่า “คลองลึก” หรือ “คลองใหญ่” ตามลักษณะที่มองเห็น และด้วยอิทธิพลเขมรจึงได้เรียกชื่อแม่น้ำเป็นภาษาเขมรว่า “สตรง์ตรง” หรือ “ฉ่ทริงเทรา” ครั้นเรียกกันไปนานๆ เสียงก็เพี้ยนกลายเป็น “ฉะเชิงเทรา” เมืองที่อยู่บนฝั่งแม่น้ำก็พลอยได้ชื่อว่า “ฉะเชิงเทรา” ไปด้วย

อย่างไรก็ตาม คนจำนวนมากต่างมีความเห็นต่างออกไปว่า ชื่อ “ฉะเชิงเทรา” น่าจะเพี้ยนจาก “แสงเซรา” หรือ “แสงเซา” หรือ “แสงเซา” อันเป็นชื่อเมืองที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชเสด็จไปได้ตามที่พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐกล่าวไว้มากกว่า เพราะการออกเสียงใกล้เคียงกันมาก ยิ่งเมื่อประกอบกับความคิดว่าเมืองนี้ตั้งขึ้นในตอนต้นกรุงศรีอยุธยา อันเป็นเวลาชื่อเสียงเรียงนามต่างๆ น่าจะเป็นคำไทยหมดแล้ว โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับเมืองอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน อย่างนนทบุรี นครไชยศรีและสาครบุรี ซึ่งล้วนแต่มีเชื้อสายไทยอิทธิพลอินเดีย ยิ่งทำให้น่าเชื่อว่าชื่อเมืองนี้ไม่ใช่คำเขมร หากเป็นคำไทยที่เพี้ยนมาจากชื่อเมืองในพงศาวดารนี้เอง

สภาพทั่วไป

ลักษณะทางกายภาพ

ที่ตั้งอาณาเขต

จังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของประเทศไทย ซึ่งอยู่ระหว่างละติจูดที่ 13 องศา 10 ลิปดา ถึง 13 องศา 15 ลิปดาเหนือ และลองติจูดที่ 100 องศา 50 ลิปดา ถึง 102 องศา 1ลิปดาตะวันออก ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถไฟสายตะวันออกประมาณ 61 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 304 (สุวินทวงศ์) ประมาณ 75 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 3 ประมาณ 100 เมตรตามทางหลวงหมายเลข 34 (บางนา-ตราด) แยกเข้าทางสายหมายเลข 314 (บางปะกง-ฉะเชิงเทรา) ประมาณ 90 กิโลเมตร ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 5,315 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,344,375 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 13.8 ของพื้นที่ทั้งหมดของภาคตะวันออก

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดนครนายกและจังหวัดปราจีนบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดชลบุรี จังหวัดระยอง จังหวัดจันทบุรี และอ่าวไทย
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	จังหวัดสระแก้วและจังหวัดปราจีนบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดสมุทรปราการ จังหวัดปทุมธานี และกรุงเทพมหานคร

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล ทางด้านตะวันตกเฉียงใต้สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 2 เมตร และมีที่ดินบางส่วนโดยเฉพาะในเขตอำเภอสนามชัยเขตและอำเภอกำแพงแสน ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ดอนซึ่งบริเวณที่อยู่ถัดเข้าไปในพื้นที่แผ่นดินด้านตะวันออกเฉียงเหนือมี

สภาพพื้นที่ราบ ซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนลำน้ำ พื้นที่จะค่อยๆ ลาดสูงขึ้นไปทางทิศตะวันออกและทิศเหนือ โดยที่ประมาณครึ่งหนึ่งของจังหวัดจะมีสภาพเป็นลูกคลื่นและสูงชัน เป็นพื้นที่ภูเขา ซึ่งอยู่ในพื้นที่อำเภอพนมสารคามและอำเภอสนมชัยเขตมีความสูงจากระดับน้ำทะเล 30-80 เมตร จังหวัดฉะเชิงเทราแม่น้ำบางปะกงไหลผ่านพื้นที่อำเภอต่างๆ คือ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางคล้า อำเภอเมือง อำเภอบ้านโพธิ์ และออกสู่อ่าวไทยที่อำเภอบางปะกง รวมความยาวชายฝั่งทะเลประมาณ 12 กิโลเมตร

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถจำแนกลักษณะภูมิประเทศออกได้ 3 เขตใหญ่ๆ คือ

1) เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ เป็นบริเวณที่มีความสำคัญมากที่สุดของจังหวัดฉะเชิงเทรา เพราะเป็นพื้นที่ราบเรียบ ดินอุดมสมบูรณ์ และมีน้ำเพื่อการชลประทานอย่างเพียงพอ เขตพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำจะครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 37.7 % ของพื้นที่จังหวัด หรือประมาณ 2,042.7 ตารางกิโลเมตร ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอบางปะกง อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางคล้า อำเภอราชสาส์น อำเภอคลองเขื่อน และบางส่วนของอำเภอแปลงยาวและอำเภอพนมสารคาม ที่ราบลุ่มแม่น้ำบางปะกงและสาขานี้จะมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “ที่ราบฉนวนไทย” ซึ่งถือได้ว่าเป็นเขตเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดฉะเชิงเทราเพราะที่ราบลุ่มผืนนี้เป็นแหล่งผลิตข้าวเพื่อการค้าที่สำคัญของภาคตะวันออกของประเทศไทย

2) เขตที่ดอนหรือที่ราบลูกฟูก เขตพื้นที่นี้อยู่ในบริเวณตอนกลางค่อนไปทางตะวันตกและทางเหนือที่ติดต่อกับจังหวัดปราจีนบุรี โดยครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดคือ ประมาณ 51.1 % หรือประมาณ 2,205.6 ตารางกิโลเมตร ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในเขตอำเภอสนมชัยเขต อำเภอท่าตะเกียบ และบางส่วนของอำเภอพนมสารคามและอำเภอแปลงยาวความสูงเฉลี่ยระดับเหนือน้ำทะเลเฉลี่ย 4.20 เมตร ไม่เหมาะแก่การทำนาพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ในการทำไร่ ได้แก่ มันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ และสับปะรด

3) เขตที่ราบสูงและภูเขาเทือกเขาที่ปรากฏทางตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งไปสิ้นสุดลง ในเขตท้องที่ของจังหวัดชลบุรี ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 11.2% หรือประมาณ 1,174.7 ตารางกิโลเมตร ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ของอำเภอสนมชัยเขต อำเภอพนมสารคาม อำเภอท่าตะเกียบและบางส่วนของอำเภอแปลงยาว

ลักษณะภูมิอากาศและฤดูกาล

จังหวัดฉะเชิงเทรามีลักษณะอากาศร้อนชื้นเขตร้อนชื้น โดยมิลมมรสุมพัดปกคลุมเกือบตลอดปี แบ่งออกตามฤดูกาลได้ 3 ฤดู ดังนี้

- ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม โดยมีลมตะวันออกเฉียงใต้พัดปกคลุม ทำให้มีอากาศร้อนอบอ้าวและอากาศร้อนจัดเป็นบางวัน บางครั้งอาจมีพายุฤดูร้อน ลักษณะเป็นฝนฟ้าคะนองและลมกระโชกแรงอุณหภูมิอากาศสูงสุดเฉลี่ย 35 - 38 องศาเซลเซียส ปริมาณฝนรวมเฉลี่ย 200 - 300 มิลลิเมตรเป็นช่วงที่เหมาะสมแก่การปลูกพืชไร่ อายุการเก็บเกี่ยวสั้น เช่น ข้าวโพดและถั่วต่างๆ

- ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม โดยมีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดปกคลุม ประกอบกับมีร่องความกดอากาศต่ำ พาดผ่านภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงใต้ทำให้มี ฝนฟ้าคะนองเกือบทั่วไป และตกหนักบางพื้นที่ อาจก่อให้เกิดน้ำท่วมฉับพลันในที่ราบลุ่มแม่น้ำบางปะกง โดยมีปริมาณฝนเฉลี่ย 1,000-1,200 มิลลิเมตร เป็นช่วงที่เหมาะสมแก่การทำนาและปลูกไม้ผล

- ฤดูหนาวเริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยมีลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดปกคลุม ประกอบกับบริเวณความกดอากาศสูงพัดผ่านทำให้ท้องฟ้าโปร่ง อากาศเย็นกับมีหมอกในตอนเช้า และมีฟ้าหลัวในตอนกลางวัน อุณหภูมิอากาศต่ำสุดเฉลี่ย 18 - 21 องศาเซลเซียส ปริมาณฝนรวมเฉลี่ย 50 - 100 มิลลิเมตร เป็นช่วงที่เหมาะสมแก่การปลูกพืชผักสวนครัว ไม้ดอกและไม้ประดับ

ประชากร

จำนวนประชากรจังหวัดฉะเชิงเทรา

เพศ	จำนวน
ประชากรชาย	336,875 คน
ประชากรหญิง	336,875 คน
รวม	687,651 คน

ข้อมูล ณ 1 เมษายน 2556

เขตการปกครอง

จังหวัดฉะเชิงเทรามีเนื้อที่ประมาณ 5,351 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,344,375 ไร่ แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 11 อำเภอ 91 ตำบล 892 หมู่บ้าน 34 เทศบาล (1 เทศบาลเมือง , 33 เทศบาลตำบล) และ 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 74 องค์การบริหารส่วนตำบล โดยอำเภอมีเนื้อที่มากที่สุด คือ อำเภอสนามชัยเขต 1,666,000 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 31.13 รองลงมา คือ อำเภอท่าตะเกียบ 1,054,772 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 19.71 และพื้นที่น้อยที่สุด คือ อำเภอคลองเขื่อน 127,400 ตารางกิโลเมตรคิดเป็นร้อยละ 2.38

ตารางแสดงจำนวนอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และพื้นที่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

อำเภอ	เขตการปกครอง						พื้นที่ (ตร.กม.)
	ตำบล (ปกครอง ท้องที่)	ตำบล (ในเขต เทศบาล)	หมู่บ้าน	เทศบาล	อบต.	อบจ.	
อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา	18	18	192	2	18	1	378.663
อำเภอบางคล้า	8	8	56	2	7	-	227.890
อำเภอแปลงยาว	4	4	48	4	3	-	237.230
อำเภอบางน้ำเปรี้ยว	10	10	148	6	8	-	498.659
อำเภอบางปะกง	12	12	108	10	6	-	257.893
อำเภอบ้านโพธิ์	17	17	73	4	12	-	217.593
อำเภอพนมสารคาม	8	8	87	5	6	-	550.000
อำเภอราชสาส์น	3	3	31	-	3	-	134.900
อำเภอสนามชัยเขต	4	4	70	1	4	-	1,666.000
อำเภอท่าตะเกียบ	2	2	47	-	2	-	1,054.772
อำเภอคลองเขื่อน	5	5	32	-	5	-	127.400
รวม	91	2	892	34	74	1	5,351.000

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดฉะเชิงเทราและสำนักงานส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดฉะเชิงเทรา

รายได้ประชากร

เศรษฐกิจโดยทั่วไปของจังหวัดขึ้นอยู่กับผลผลิตทางด้านอุตสาหกรรม โครงสร้างรายได้ประกอบด้วย การผลิตยานยนต์ รถพ่วงและรถกึ่งรถพ่วง การผลิต ผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องดื่ม การผลิต ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากโลหะประดิษฐ์ยกเว้น เครื่องจักร การผลิต ผลิตภัณฑ์ยาง และผลิตภัณฑ์พลาสติก จากการสำรวจของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี 2553 ประชากรมีผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดเฉลี่ยต่อคนต่อปี เท่ากับ 326,531 บาท และจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2554 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ย 17,958 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน และมีรายได้ต่อครัวเรือน 23,031 บาท

ข้อมูลด้านการศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฉะเชิงเทรา เขต 1

ที่	อำเภอ	สถานศึกษาของรัฐ				สถานศึกษาเอกชน(รวมอาชีวศึกษา)			
		โรงเรียน	ห้องเรียน	นักเรียน	ครู	โรงเรียน	ห้องเรียน	นักเรียน	ครู
1	เมืองฉะเชิงเทรา	37	491	12,652	582	12	284	9,388	529
2	บางน้ำเปรี้ยว	51	495	9,905	465	3	14	261	17
3	บางปะกง	29	333	6,980	342	6	169	6,085	284
4	บ้านโพธิ์	25	218	3,289	193	2	5	30	6
รวม		142	1,537	32,826	1,582	23	472	15,764	836

ตารางแสดงข้อมูลอัตราส่วนนักเรียน : ครู , นักเรียน : ห้อง ปีการศึกษา 2555 จำแนกรายอำเภอ

(เฉพาะของรัฐบาล)

การศาสนา

นิกาย	จำนวนวัด	ที่พักสงฆ์	พระภิกษุ (รูป)	สามเณร (รูป)
มหานิกาย	329	44	4,266	687
ธรรมยุติ	17	8	153	10
จีนิกาย	17	8	153	17
อนัมนิกาย	1	-	-	-
รวม	348	52	4,419	687

ข้อมูล ณ กันยายน 2555

ที่มา : สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดฉะเชิงเทรา

สาธารณสุข

จังหวัดฉะเชิงเทรา ดำเนินโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้ามีการขึ้นทะเบียนหน่วยบริการคู่สัญญา ทั้งหมด 11 เครือข่าย ได้ดำเนินการออกบัตรประกันสุขภาพถ้วนหน้าให้แก่ประชาชน ผู้มีสิทธิ ณ เดือน กันยายน 2555 เป็นความครอบคลุมร้อยละ 99.86 ของประชากรทั้งหมด (679,073)

สิทธิประกันสุขภาพถ้วนหน้า	จำนวน	466,453	ราย
สิทธิประกันสังคม	จำนวน	140,227	ราย
สิทธิข้าราชการ/สิทธิรัฐวิสาหกิจ	จำนวน	43,340	ราย

จำนวนบุคลากรสาธารณสุขจำนวนเตียงผู้ป่วยทั้งภาครัฐเทศบาลรัฐวิสาหกิจ
และภาคเอกชนจังหวัดฉะเชิงเทราโดยเปรียบเทียบอัตราส่วนบุคลากรต่อประชากร
ปีงบประมาณ 2554

ประเภทบุคลากร และ เตียงผู้ป่วย	จำนวนบุคลากร					อัตราส่วน บุคลากร ต่อประชากร
	ภาครัฐ	เทศบาล	รัฐวิสาหกิจ	ภาคเอกชน *	รวม	
แพทย์	135	-	1	22	158	1:4300
ทันตแพทย์	51	-	-	2	53	1:12818
เภสัชกร	65	-	-	7	72	1:9436
พยาบาลวิชาชีพ	1,013	8	-	62	1,083	1:627

ที่มา : แบบสำรวจข้อมูลทรัพยากรสาธารณสุขณวันที่ 30 กันยายน 2554

หมายเหตุ 1. * หมายถึงโรงพยาบาลเอกชน

2. ใช้ข้อมูลประชากรจากสำนักบริหารการทะเบียนณวันที่ 31 ธันวาคม
2554 (679,370 คน คำนวณหาอัตราส่วนต่อประชากร)

สถานบริการสาธารณสุขภาครัฐ

จำนวนสถานบริการสาธารณสุขในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขของจังหวัดฉะเชิงเทราปีงบประมาณ 2555 มี
โรงพยาบาลทั่วไป 1 แห่ง จำนวน 561 เตียงโรงพยาบาลชุมชน 9 แห่งจำนวน 480 เตียง โรงพยาบาลส่งเสริม
สุขภาพตำบล 119 แห่ง

สถานบริการสาธารณสุขภาครัฐรายอำเภอจังหวัดฉะเชิงเทราปีงบประมาณ 2555

อำเภอ	ประเภทสถานบริการ		
	รพท.	รพช.	รพ.สต.
เมืองฉะเชิงเทรา	1/561	-	21
บางคล้า	-	1/30	8
บางน้ำเปรี้ยว	-	1/60	12
บางปะกง	-	1/90	12
บ้านโพธิ์	-	1/30	16
พนมสารคาม	12	1/90	12
ราชสาส์น	21	1/90	21
สนามชัยเขต	-	1/90	12
แปลงยาว	-	1/30	6
ท่าตะเกียบ	-	1/90	8
คลองเขื่อน	-	-	6
รวม	1/561	9/480	119

ข้อมูลการเกิดการตายจังหวัดฉะเชิงเทราปีพ.ศ. 2552 - 2554

ข้อมูล	พ.ศ. 2552		พ.ศ. 2553		พ.ศ. 2554	
	จำนวน	อัตรา	จำนวน	อัตรา	จำนวน	อัตรา
เด็กเกิดมีชีพ	8,310	12.42	7,940	11.78	8,597	12.65
ตาย	4,464	6.67	4,660	6.91	4,760	7.01
เพิ่มตามธรรมชาติ	3,846	0.57	3,280	0.49	3,837	0.56
ทารกตาย	58	6.97	64	8.06	67	7.79
ต่ำกว่า 5 ปี	25	3.01	21	2.64	18	2.09
มารดาตาย	1	0.12	2	0.25	1	0.23
ประชากร	668,983		673,933		679,370	

ที่มา - กลุ่มข้อมูลข่าวสารสุขภาพสำนักนโยบายและยุทธศาสตร์เดือนมกราคม - ธันวาคม 2552 - 2554

- สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2552 - 2554

- หมายเหตุ
1. อัตราเกิดมีชีพและอัตรารายต่อประชากรพันคน
 2. อัตราเพิ่มธรรมชาติต่อประชากรร้อยคน
 3. อัตรามารดาตายอัตราทารกตายอัตราเด็กอายุ < 5 ปีตายต่อการเกิดมีชีพพันคน
 4. ใช้ประชากรจากสำนักบริหารการทะเบียนกระทรวงมหาดไทย

ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2552 - 2554 มาคำนวณหาอัตรา

แรงงาน

ประชากรและกำลังแรงงาน (ไตรมาส 3 กรกฎาคม – กันยายน 2555) ประชากรมีจำนวน 679,370 คน เป็นผู้ที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป 582,641 คน โดยเป็นผู้อยู่ในกำลังแรงงานรวม 423,738 คน และผู้ไม่อยู่ในกำลังแรงงาน 158,903 คน

การมีงานทำพบว่าผู้มีงานทำจำนวน 414,077 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้ทำงานในสาขาการผลิต โดยผู้ทำงานรวมทั้งสิ้น 156,115 คน (คิดเป็นร้อยละ 37.7 ของจำนวนผู้มีงานทำทั้งหมด) รองลงมาได้แก่ เกษตรกรรม การล่าสัตว์ และการป่าไม้ 111,043 คน (คิดเป็นร้อยละ 26.8) สาขาการขนส่ง การขายปลีก การซ่อมแซมยานยนต์ รถจักรยานยนต์ ของใช้ส่วนบุคคล และของใช้ในครัวเรือน 48,081 คน (คิดเป็นร้อยละ 11.6) สาขาโรงแรมและอาหาร 18,598 คน (คิดเป็นร้อยละ 4.5) และสาขาการขนส่ง สถานที่เก็บสินค้า และ การคมนาคม 17,623 คน (คิดเป็นร้อยละ 4.3)

การว่างงาน จังหวัดฉะเชิงเทรา มีจำนวนผู้ว่างงานทั้งสิ้น 7,353 คน คิดเป็นอัตราการว่างงานร้อยละ 1.7 ของผู้อยู่ในกำลัง โดยเป็นชาย จำนวน 5,749 คน เป็นหญิง จำนวน 1,874 คน

แนวคิด หลักการของข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

1. ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

เป็นข้อมูลที่แสดงถึงลักษณะของสังคมไทยที่พึงประสงค์ตามเกณฑ์มาตรฐาน ขั้นต่ำของเครื่องชี้วัดว่า อย่างน้อยคนไทยควรมีระดับความเป็นอยู่ไม่ต่ำกว่าระดับไหน ในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ และทำให้ประชาชนสามารถทราบได้ด้วยตนเองว่าในขณะนี้คุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบคลุม รวมไปถึงหมู่บ้านอยู่ในระดับใด มีปัญหาที่จะต้องแก้ไขในเรื่องใดบ้าง เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง ครอบคลุมและสังคม อันเป็นนโยบายสำคัญในการพัฒนาชนบทของประเทศ

ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) คือ ข้อมูลในระดับครัวเรือนที่แสดงถึงสภาพความจำเป็นพื้นฐานของคนในครัวเรือนในด้านต่างๆ เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตที่ได้กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำเอาไว้ว่า คนควรมีคุณภาพชีวิตในแต่ละเรื่องอย่างไรในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ

2. หลักการของข้อมูล จปฐ.

2.1 ใช้เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) เป็นเครื่องมือของกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน ทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ของตนเอง และชุมชนว่าบรรลุตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานแล้วหรือไม่

2.2 ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยผ่านกระบวนการ จปฐ. นับตั้งแต่การกำหนดปัญหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนค้นหาและหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยใช้ข้อมูล จปฐ. ที่มีอยู่ตลอดจนการประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมา

2.3 ใช้ข้อมูล จปฐ.เป็นแนวทางในการคัดเลือกโครงการต่างๆ ของรัฐให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่แท้จริงของชุมชน สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้อย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีการประสานระหว่างสาขาในด้านการปฏิบัติมากขึ้น

3. วัตถุประสงค์ของข้อมูล จปฐ.

“เพื่อให้ประชาชนสามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง และครอบครัวให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างน้อยผ่านเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน โดยมีเครื่องชี้วัด จปฐ. เป็นเครื่องมือ”

4. แนวคิดและความเป็นมาของข้อมูล จปฐ.

ข้อมูล จปฐ.ที่ได้มีการจัดเก็บโดยประชาชนด้วยความสนับสนุนของคณะกรรมการจัดเก็บข้อมูลฯ ระดับตำบล และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะทำให้ทราบว่าแต่ละครัวเรือนมีปัญหาอะไร หมู่บ้านและตำบลมีปัญหาอะไร และเมื่อทราบแล้วส่วนใดสามารถแก้ไขปัญหาเองได้ ครัวเรือนแต่ละครัวเรือนและคณะกรรมการหมู่บ้านก็ต้องช่วยกันดำเนินการแก้ไข ส่วนใดที่ไม่สามารถดำเนินการได้เอง ก็ขอให้การสนับสนุนบางส่วนหรือทั้งหมดจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนราชการในภูมิภาค ส่วนราชการส่วนกลางหรือในระดับรัฐบาลต่อไป

5. การกำหนดเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการชี้วัดว่า คนในแต่ละครัวเรือนควรมีคุณภาพชีวิตขั้นต่ำในเรื่องต่างๆ ในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนดจึงจะถือว่า “มีคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)”

6. หัวใจของข้อมูล จปฐ. คือ

หัวใจของการจัดเก็บข้อมูล จปฐ. แท้จริงแล้วอยู่ที่ “ประชาชน” ที่สามารถทราบปัญหาของ “ตนเอง” เวลาที่จัดเก็บข้อมูล จปฐ. ประชาชนจะทราบทันทีว่า “เขามีคุณภาพชีวิตเป็นอย่างไร ขาดข้อใด” โดย จปฐ. เป็นเสมือนวัฏจักรที่สามารถช่วยในการปรับปรุงตนเอง คำว่า “ตนเอง” ในที่นี้ยังหมายรวมถึง “หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด” อีกด้วยเพราะการจัดเก็บและประมวลผล จปฐ. จะมีการนำข้อมูลมาสรุปภาพรวมในแต่ละระดับ ตั้งแต่หมู่บ้านเรื่อยไปจนถึงระดับจังหวัดและประเทศ

7. ประโยชน์ของข้อมูล จปฐ.

7.1 ประชาชนสามารถทราบว่า “ตนเองมีคุณภาพชีวิตเป็นอย่างไรบ้าง ผ่านเกณฑ์หรือไม่ผ่านเกณฑ์ใดบ้าง” ทั้งนี้ไม่จำเป็นเสมอไปว่าคนรวยหรือคนที่อยู่ในเมืองใหญ่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดี เพราะคุณภาพชีวิตที่ดีนั้นมิได้วัดที่รายได้เพียงอย่างเดียว

7.2 ภาคราชการหรือภาครัฐ สามารถทราบถึงปัญหาที่แท้จริงของประชาชนว่า ครอบครัวครัวเรือน หมู่บ้าน ตำบล จังหวัดใด มีปัญหาในเรื่องอะไร เพื่อสามารถวางแผนการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้ตรงกับปัญหาที่ชาวบ้านต้องการ

7.3 ภาคเอกชน สามารถนำข้อมูลจาก จปฐ. มาใช้ในการตัดสินใจและวางแผนในการบริหารจัดการเพื่อลงทุนทางธุรกิจ

8. เครื่องชี้วัดข้อมูล จปฐ. ช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)

เครื่องชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ที่ใช้ในการจัดเก็บข้อมูลช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) มี 5 หมวด 30 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 1 สุขภาพดี (คนไทยมีสุขภาพและอนามัยดี) 7 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 2 มีบ้านอาศัย (คนไทยมีบ้านอาศัยและสภาพแวดล้อมเหมาะสม) 8 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 3 ฝึกฝนการศึกษา (คนไทยมีการศึกษาที่เหมาะสม) 5 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 4 รายได้ก้าวหน้า (คนไทยมีงานทำและมีรายได้) 4 ตัวชี้วัด

หมวดที่ 5 ปลูกฝังค่านิยมไทย (คนไทยประพฤติดีและมีคุณธรรม) 6 ตัวชี้วัด

รายงานคุณภาพชีวิตคนฉะเชิงเทรา

การจัดเก็บข้อมูล จปฐ. ของจังหวัดฉะเชิงเทรา ปี 2555 โดยคณะทำงานบริหารจัดการจัดเก็บข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบทจังหวัด และจากการบันทึกและประมวลผลข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 จากทุกครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริงในหมู่บ้าน/ชุมชน ทั้งที่มีเลขที่บ้าน และไม่มีเลขที่บ้าน ทั้งหมด 86,972 ครัวเรือน มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. รายงานจำนวนประชากร

รายงานจำนวนประชากร
ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน ระดับจังหวัด ปี 2555

พื้นที่	จำนวนครัวเรือน	เพศชาย (คน)	เพศหญิง (คน)	รวม (คน)	
จังหวัดฉะเชิงเทรา					
1	อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา	19,070	34,979	37,071	72,050
2	อำเภอบางคล้า	6,039	10,530	11,165	21,695
3	อำเภอบางน้ำเปรี้ยว	11,269	24,710	25,386	50,096
4	อำเภอบางปะกง	6,919	12,308	12,909	25,217
5	อำเภอบ้านโพธิ์	7,717	14,459	15,361	29,820
6	อำเภอพนมสารคาม	9,573	15,467	16,640	32,107
7	อำเภอราชสาส์น	2,680	4,573	4,819	9,392
8	อำเภอสนามชัยเขต	9,759	17,720	16,972	34,692
9	อำเภอแปลงยาว	2,913	4,934	4,972	9,906
10	อำเภอท่าตะเกียบ	8,410	16,301	16,094	32,395
11	อำเภอคลองเขื่อน	2,623	4,612	4,979	9,591
รวม		86,972	160,593	166,368	326,961

จากผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 พบว่า มีสมาชิกในครัวเรือนที่อาศัยอยู่ประจำในครัวเรือนมีเวลารวมกันไม่น้อยกว่า 6 เดือน จำนวน 86,972 ครัวเรือน ประชากร 326,961 คน แยกเป็นชาย 160,593 คน หญิง 166,368 คนช่วงอายุ 26 ปีเต็ม ถึง 49 ปี มีจำนวนมากที่สุดจำนวน 126,150 คน ช่วงอายุน้อยกว่า 1 ปีเต็ม มีจำนวนน้อยที่สุด จำนวน 2,208 คน โดยประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปีเต็ม ขึ้นไป มีจำนวน 45,086 คน

2. สรุปผลการจัดเก็บข้อมูลคุณภาพชีวิตของครัวเรือน (จปฐ.2) ปี 2555 ระดับจังหวัด

หมวดที่ 1 สุขภาพดี (คนไทยมีสุขภาพและอนามัยดี)

ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)	จำนวนที่ สำรวจทั้งหมด	ผ่านเกณฑ์		ไม่ผ่านเกณฑ์	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
หมวดที่ 1 สุขภาพดี (คนไทยมีสุขภาพและอนามัยดี) มี 7 ตัวชี้วัด					
1. เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักไม่ต่ำกว่า 2,500 กรัม	2,208 คน	2,193 คน	99.32	15 คน	0.68
2. เด็กแรกเกิดถึง 12 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบตามตารางสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค	48,482 คน	48,417 คน	99.87	65 คน	0.13
3. เด็กแรกเกิดได้กินนมแม่อย่างเดียวยังน้อย 6 เดือนแรกติดต่อกัน	2,672 คน	2,497 คน	93.45	175 คน	6.55
4. ทุกคนในครัวเรือนกินอาหารถูกสุขลักษณะ ปลอดภัย และได้มาตรฐาน	86,972 คร.	85,432 คร.	98.23	1,540 คร.	1.77
5. คนในครัวเรือนมีการใช้ยาที่อธิบาย บรเทาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้นอย่างเหมาะสม	86,972 คร.	85,926 คร.	98.80	1,046 คร.	1.20
6. คนอายุ 35 ปีขึ้นไป ได้รับการตรวจสุขภาพประจำปี เพื่อคัดกรองความเสี่ยงต่อโรค	172,314 คน	167,063 คน	96.95	5,251 คน	3.05
7. คนอายุ 6 ปีขึ้นไป ออกกำลังกายอย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 วันๆ ละ 30 นาที	307,087 คน	306,324 คน	99.75	763 คน	0.25

จากผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 พบว่าในหมวดที่ 1 สุขภาพดี มีการจัดเก็บข้อมูล 7 ตัวชี้วัด ครัวเรือนที่ได้รับการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 ไม่ผ่านเกณฑ์ในข้อ 3 เด็กแรกเกิดได้กินนมแม่อย่างเดียวยังน้อย 6 เดือนแรกติดต่อกัน มากที่สุด และไม่ผ่านเกณฑ์ในข้อ 2 เด็กแรกเกิดถึง 12 ปี ได้รับการฉีดวัคซีนป้องกันโรคครบตามตารางสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค น้อยที่สุด

หมวดที่ 2 มีบ้านอาศัย (คนไทยมีบ้านอาศัยและสภาพแวดล้อมเหมาะสม)

สรุปผลการจัดเก็บข้อมูลคุณภาพชีวิตของครัวเรือน (จปฐ. 2) ปี 2555 ระดับจังหวัด

จังหวัดฉะเชิงเทรา

ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)	จำนวนที่ สำรวจทั้งหมด	ผ่านเกณฑ์		ไม่ผ่านเกณฑ์	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
หมวดที่ 2 มีบ้านอาศัย (คนไทยมีบ้านอาศัยและสภาพแวดล้อมเหมาะสม) มี 8 ตัวชี้วัด					
8. ครัวเรือนมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และบ้านมีสภาพทงทนถาวร	86,972 คร.	86,346 คร.	99.28	626 คร.	0.72
9. ครัวเรือนมีน้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภคเก็บงพอดตลอดปี	86,972 คร.	86,240 คร.	99.16	732 คร.	0.84
10. ครัวเรือนมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี	86,972 คร.	86,224 คร.	99.14	748 คร.	0.86
11. ครัวเรือนมีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และถูกสุขลักษณะ	86,972 คร.	86,069 คร.	98.96	903 คร.	1.04
12. ครัวเรือนไม่ถูกรบกวนจากมลพิษ	86,972 คร.	85,218 คร.	97.98	1,754 คร.	2.02
13. ครัวเรือนมีการป้องกันอุบัติเหตุอย่างถูกวิธี	86,972 คร.	86,293 คร.	99.22	679 คร.	0.78
14. ครัวเรือนมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	86,972 คร.	86,363 คร.	99.30	609 คร.	0.70
15. ครอบครัวยังมีความอบอุ่น	86,972 คร.	86,383 คร.	99.32	589 คร.	0.68

จากผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 พบว่าในหมวดที่ 2 มีบ้านอาศัย มีการจัดเก็บข้อมูล 8 ตัวชี้วัด ครั้วเรือนที่ได้รับการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 ไม่ผ่านเกณฑ์ในข้อ 12 ครั้วเรือนไม่ถูกรบกวนจากมลพิษมากที่สุด และไม่ผ่านเกณฑ์ในข้อ 15 ครอบครัวมีความอบอุ่น น้อยที่สุด

หมวดที่ 3 ผักใฝ่การศึกษา (คนไทยมีการศึกษาที่เหมาะสม)

สรุปผลการจัดเก็บข้อมูลคุณภาพชีวิตของครัวเรือน (จปฐ. 2) ปี 2555 ระดับจังหวัด

จังหวัดฉะเชิงเทรา

ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)	จำนวนที่สำรวจทั้งหมด	ผ่านเกณฑ์		ไม่ผ่านเกณฑ์	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
หมวดที่ 3 ผักใฝ่การศึกษา (คนไทยมีการศึกษาที่เหมาะสม) มี 5 ตัวชี้วัด					
16. เด็กอายุ 3 - 5 ปีเต็ม ได้รับบริการเลี้ยงดูเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน	11,544 คน	11,517 คน	99.77	27 คน	0.23
17. เด็กอายุ 6 -14 ปี ได้รับการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี	37,776 คน	37,698 คน	99.79	78 คน	0.21
18. เด็กจบชั้น ม.3 ได้เรียนต่อชั้น ม.4 หรือเทียบเท่า	6,143 คน	5,909 คน	96.19	234 คน	3.81
19. เด็กจบการศึกษาบังคับ 9 ปี ที่ไม่ได้เรียนต่อและยังไม่มียานทำ ได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพ	234 คน	155 คน	66.24	79 คน	33.76
20. คนอายุ 15 - 60 ปีเต็ม อ่าน เขียนภาษาไทย และคิดเลขอย่างง่ายได้	196,365 คน	195,973 คน	99.80	392 คน	0.20

จากผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 พบว่าในหมวดที่ 3 ผักใฝ่การศึกษา มีการจัดเก็บข้อมูล 5 ตัวชี้วัด ครั้วเรือนที่ได้รับการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 ไม่ผ่านเกณฑ์ในข้อ 19 เด็กจบการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี ที่ไม่ได้เรียนต่อและยังไม่มียานทำ ได้รับการฝึกอบรมด้านอาชีพ มากที่สุด และไม่ผ่านเกณฑ์ในข้อ 20 คนอายุ 15 – 60 ปีเต็ม อ่าน เขียนภาษาไทย และคิดเลขอย่างง่ายได้ น้อยที่สุด

หมวดที่ 4 รายได้ก้าวหน้า (คนไทยมีงานทำและมีรายได้)

สรุปผลการจัดเก็บข้อมูลคุณภาพชีวิตของครัวเรือน (จปฐ. 2) ปี 2555 ระดับจังหวัด

จังหวัดฉะเชิงเทรา

ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)	จำนวนที่สำรวจทั้งหมด	ผ่านเกณฑ์		ไม่ผ่านเกณฑ์	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
หมวดที่ 4 รายได้ก้าวหน้า (คนไทยมีงานทำและมีรายได้) มี 4 ตัวชี้วัด					
21. คนอายุ 15 - 60 ปีเต็ม มีอาชีพและมีรายได้	196,902 คน	192,654 คน	97.84	4,248 คน	2.16
22. คนอายุมากกว่า 60 ปีเต็มขึ้นไป มีอาชีพและมีรายได้	37,437 คน	33,520 คน	89.54	3,917 คน	10.46
23. คนในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยไม่น้อยกว่าคนละ 30,000 บาทต่อปี	86,972 คร.	86,870 คร.	99.88	102 คร.	0.12
24. ครัวเรือนมีการเก็บออมเงิน	86,972 คร.	51,191 คร.	58.86	35,781 คร.	41.14

จากผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 พบว่าในหมวดที่ 4 รายได้ก้าวหน้ามีการจัดเก็บข้อมูล 4 ตัวชี้วัด ครั้วเรือนที่ได้รับการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 ไม่ผ่านเกณฑ์ในข้อ 24 ครัวเรือนมีการเก็บออมเงิน มากที่สุด และไม่ผ่านเกณฑ์ในข้อ 23 คนในครัวเรือนมีรายได้เฉลี่ยไม่น้อยกว่าคนละ 30,000 บาทต่อปี น้อยที่สุด

หมวดที่ 5 ปลุกฝังค่านิยมไทย (คนไทยประพฤติดีและมีคุณธรรม)

สรุปผลการจัดเก็บข้อมูลคุณภาพชีวิตของครัวเรือน (จปฐ. 2) ปี 2555 ระดับจังหวัด

จังหวัดฉะเชิงเทรา

ตัวชี้วัดข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)	จำนวนที่สำรวจทั้งหมด	ผ่านเกณฑ์		ไม่ผ่านเกณฑ์	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
หมวดที่ 5 ปลุกฝังค่านิยมไทย (คนไทยประพฤติดีและมีคุณธรรม) มี 6 ตัวชี้วัด					
25. คนในครัวเรือนไม่ดื่มสุรา (ยกเว้นการดื่มเป็ยครั้งคราว)	326,961 คน	314,768 คน	96.27	12,193 คน	3.73
26. คนในครัวเรือนไม่สูบบุหรี่	326,961 คน	309,019 คน	94.51	17,942 คน	5.49
27. คนอายุ 6 ปีขึ้นไป ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง	307,087 คน	304,316 คน	99.10	2,771 คน	0.90
28. คนสูงอายุ ได้รับการดูแลจากคนในครัวเรือน หมู่บ้าน/ชุมชน หรือภาครัฐ	45,086 คน	45,048 คน	99.92	38 คน	0.08
29. คนพิการ ได้รับการดูแลจากคนในครัวเรือน หมู่บ้าน/ชุมชน หรือภาครัฐ	2,133 คน	2,104 คน	98.64	29 คน	1.36
30. คนในครัวเรือนมีส่วนร่วมทำกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของหมู่บ้าน/ชุมชน หรือท้องถิ่น	86,972 คร.	84,805 คร.	97.51	2,167 คร.	2.49

จากผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 พบว่าในหมวดที่ 5 ปลุกฝังค่านิยมไทย มีการจัดเก็บข้อมูล 6 ตัวชี้วัด ครัวเรือนที่ได้รับการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 ไม่ผ่านเกณฑ์ในข้อ 26 คนในครัวเรือนไม่สูบบุหรี่ มากที่สุด และไม่ผ่านเกณฑ์ในข้อ 28 คนสูงอายุ ได้รับการดูแลจากคนในครัวเรือน หมู่บ้าน/ชุมชน หรือภาครัฐ น้อยที่สุด

3. รายงานรายได้เฉลี่ยครัวเรือน

รายงานรายได้เฉลี่ยครัวเรือน

ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน ระดับจังหวัด ปี 2555

พื้นที่	จำนวนครัวเรือน	รวม (คน)	รายได้เฉลี่ย (บาท/คน)
จังหวัดฉะเชิงเทรา			
1 อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา	19,070	72,050	78,552
2 อำเภอราชสาส์น	2,680	9,392	75,573
3 อำเภอบางน้ำเปรี้ยว	11,269	50,096	71,762
4 อำเภอกลองเขื่อน	2,623	9,591	68,424
5 อำเภอบางคล้า	6,039	21,695	65,852
6 อำเภอบางปะกง	6,919	25,217	65,671
7 อำเภอบ้านโพธิ์	7,717	29,820	64,752
8 อำเภอพนมสารคาม	9,573	32,107	64,562
9 อำเภอแปลงยาว	2,913	9,906	62,654
10 อำเภอสนามชัยเขต	9,759	34,692	58,197
11 อำเภอท่าตะเกียบ	8,410	32,395	53,676
รวม	86,972	326,961	66,334

จากผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 พบว่าประชากรของจังหวัดฉะเชิงเทรา มีรายได้เฉลี่ย 66,334 บาทต่อคนต่อปี โดยอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา เป็นพื้นที่ที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี สูงที่สุด คือ 78,552 บาทต่อคนต่อปี และอำเภอท่าตะเกียบ เป็นพื้นที่ที่ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ต่ำที่สุด คือ 53,676 บาทต่อคนต่อปี

4. รายงานสรุปครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่า 30,000 บาทต่อคนต่อปี

ผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 จากตัวชี้วัดหมวดที่ 4 ข้อ 23 คนในครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยไม่น้อยกว่าคนละ 30,000 บาทต่อคนต่อปี พบว่า มีครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยไม่น้อยกว่า 30,000 บาทต่อคนต่อปี จำนวน 86,870 ครัวเรือน และมีครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยน้อยกว่า 30,000 บาทต่อคนต่อปี จำนวน 102 ครัวเรือน แยกตามพื้นที่ ดังนี้

พื้นที่	จำนวนครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำกว่า 30,000 บาทต่อคนต่อปี	รายได้เฉลี่ยภาพรวมอำเภอ (บาท/คน/ปี)
เมืองฉะเชิงเทรา	9	18,472
บางน้ำเปรี้ยว	20	22,819
บ้านโพธิ์	9	28,700
ท่าตะเกียบ	9	23,559
ราชสาส์น	12	18,830
คลองเขื่อน	12	26,400
รวมทั้งสิ้น	12	

5. ระดับความสุขของคนในครัวเรือน

ระดับความสุขเฉลี่ย

ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน ระดับจังหวัด ปี 2555

จังหวัดฉะเชิงเทรา		
ที่	พื้นที่	ระดับความสุขเฉลี่ยของคนในครัวเรือน
จังหวัดฉะเชิงเทรา		จำนวน 11 อำเภอ
1	อำเภอ เมืองฉะเชิงเทรา	7.91
2	อำเภอ บางคล้า	9.31
3	อำเภอ บางน้ำเปรี้ยว	7.78
4	อำเภอ บางปะกง	7.77
5	อำเภอ บ้านโพธิ์	8.06
6	อำเภอ พนมสารคาม	8.27
7	อำเภอ ราชสาส์น	7.81
8	อำเภอ สนามชัยเขต	7.92
9	อำเภอ แปลงยาว	7.43
10	อำเภอ ท่าตะเกียบ	7.64
11	อำเภอ คลองเขื่อน	8.14
		ระดับความสุขเฉลี่ย 8.00

จากผลการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2555 ระดับความสุขของคนในครัวเรือน และ หมู่บ้าน/ชุมชน คำว่า “ความสุข” หมายถึง การรู้สึกดี มีความสุขกับชีวิตและอยากให้ความรู้สึกนั้นคงอยู่ไม่หายไป ซึ่งปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสุข ให้พิจารณาจากสิ่งที่ครัวเรือนและชุมชนมีอยู่ เป็นอยู่ ตามแบบสำรวจข้อมูล ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) โดยมีตัวเลข 0-10 แทนระดับความสุข โดยแทนค่า ดังนี้ ระดับ 0 = ไม่มีความสุข 1 = น้อยที่สุด ไปหา 9 = มีความสุขมาก และ 10 = มีความสุขมากที่สุด พบว่าระดับความสุขของคนในครัวเรือน ในจังหวัดฉะเชิงเทรา โดยเฉลี่ย 8 = มีความสุขมาก อำเภอที่มีความสุขของคนในครัวเรือนมากที่สุด ได้แก่ อำเภอบางคล้า มีค่าเฉลี่ย = 9.31 และอำเภอที่มีความสุขของคนในครัวเรือนน้อยที่สุด ได้แก่ อำเภอแปลงยาว มีค่าเฉลี่ย = 7.43

5. งานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ (2542) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน สรุปไว้ 8 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2) การสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน 3) การสร้างเครือข่าย 4) การสร้างกิจกรรม 5) การต่อรองเพื่อดำเนินการ 6) การร่วมดำเนินการ 7) การร่วมประเมินผล 8) การร่วมกันรับผลประโยชน์

จิรศักดิ์ สีใจเจริญ (2543) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอบ้านไธสง จังหวัด ลำพูน โดยศึกษาถึงบทบาทของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล ในแง่ของกิจกรรม รูปแบบ

ระดับ และสาเหตุของการมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า (1) โครงการหรือกิจกรรมที่ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐาน รองลงมาเป็นการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ และมีส่วนร่วมน้อยที่สุด ได้แก่ ประเภทอื่น ๆ โดยจะเข้าไปมีส่วนร่วมในลักษณะของการแสดงความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะมากที่สุด รองลงมาเป็นการได้รับประโยชน์จากโครงการหรือกิจกรรม (2) การเข้าไปมีส่วนร่วมจะเข้าร่วมโดยสมัครใจมากกว่าถูกผู้อื่นชักชวน ส่วนรูปแบบของการมีส่วนร่วมนั้น จะเข้าร่วมโดยผ่านตัวแทน คือ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งได้รับเลือกตั้งจากราษฎรในหมู่บ้าน รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้าน (3) ประชาชนมีความพึงพอใจ ต่อการเปิดโอกาสขององค์การบริหารส่วนตำบล ให้เข้าไปมีส่วนร่วมมีอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างสูง (4) สาเหตุของการเข้าไปมีส่วนร่วม ได้แก่ การที่จะมีโอกาสได้ร่วมรับผิดชอบท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็ง และจะทำให้การบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบลมีประสิทธิภาพ อีกทั้งจะเป็นวิธีหนึ่งในการควบคุมการทำงานขององค์การบริหารส่วนตำบล สำหรับสาเหตุของการไม่เข้าไปมีส่วนร่วมนั้น เพราะมีตัวแทนอยู่แล้ว นอกจากนี้คือไม่เข้าใจขั้นตอนการดำเนินงาน รวมถึงปัจจัยด้านรายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีน้อยไม่เพียงพอที่จะทำนุบำรุงท้องถิ่นตามความต้องการของประชาชนได้อย่างทั่วถึง

รุ่งอรุณ บุญสายันต์, นันทพร สอนศิลป์พงศ์ (2543) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มี

ผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กร ในเครือข่ายและสมาชิกประชาคมในการดำเนินกิจกรรมประชาคมจังหวัดขอนแก่น วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผล ต่อการมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กรในเครือข่ายประชาคมและสมาชิกประชาคม ในการดำเนินกิจกรรมประชาคม จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัย พบว่า 1. ปัจจัยที่เป็นเหตุเป็นที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ประชาคม จังหวัดขอนแก่น 1.1 ปัจจัยที่เป็นเหตุ มีระดับการสำรวจดังนี้ (1) แรงจูงใจที่ทำให้ ผู้นำเครือข่ายและ สมาชิกประชาคมเข้าร่วมกิจกรรมอยู่ในระดับมาก (2) แนวคิดองค์ประกอบและเงื่อนไขประชาคม (3) ผู้นำ ผู้ประสานงาน สมาชิกประชาคม (4) การออกแบบโครงสร้างองค์กรประชาคม (5) การบริหารจัดการประชาคม (6) กิจกรรมประชาคมอยู่ในระดับปานกลาง (7) สภาพแวดล้อม ปัญหาในชุมชน อยู่ในระดับมาก 1.2 กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมประชาคมมีระดับ การสำรวจดังนี้ (1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน (2) การมีส่วนร่วม ในการดำเนินกิจกรรม (3) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล อยู่ในระดับน้อย (4) การมีส่วนร่วมในการระดมทรัพยากร อยู่ในระดับปานกลาง 1.3 การศึกษาความสัมพันธ์ของ ปัจจัยที่เป็นเหตุและกระบวนการ มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม ประชาคม เพื่อชี้ถึงปัจจัยสำคัญที่เป็นเหตุ ดังนี้ 1) ด้านผู้นำ ผู้ประสานงาน มีการเสนอให้สร้างทีมผู้ประสานงาน 10-15 คน จาก ผู้นำองค์กรใน เครือข่ายและสมาชิกผู้สนใจที่มีศักยภาพในการทำงาน 2) ด้านการออกแบบโครงสร้างองค์กร มีการเสนอรูปแบบการจัด องค์กรและบทบาทหน้าที่ของประชาคมจังหวัดขอนแก่น โดยเป็นโครงสร้างในลักษณะแนวราบและให้มีบทบาทเป็นองค์กรผู้นำใน การส่งเสริมสนับสนุน การดำเนินกิจกรรมแก่กลุ่มในเครือข่ายแทนการดำเนินการเอง 3) ด้านการบริหารจัดการ มีการเสนอให้มีการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการ งบประมาณ และการกระจายอำนาจการบริหารจัดการทั่วไป จึงสรุปได้ว่าปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ของผู้นำองค์กรในเครือข่าย สมาชิกประชาคม ในการดำเนินกิจกรรมขอนแก่น ได้แก่ ผู้นำ ผู้

ประสานงาน โครงสร้างองค์กรและการบริหารจัดการ 2. การศึกษาประเภทปัญหาและขั้นตอนกิจกรรม ที่ผู้นำองค์กรในเครือข่ายและสมาชิกประชาคมต้องการ พบว่า 2.1 ประเภทปัญหาที่ต้องการให้จัดกิจกรรม มีลำดับความสำคัญดังนี้ ด้านเศรษฐกิจ เรื่องการฟื้นฟูเศรษฐกิจตกต่ำ ด้านการเมือง เรื่องการเลือกตั้งระบบใหม่ ด้านสังคมเรื่องยาเสพติด ด้านการศึกษา เรื่อง พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ ด้านวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมเรื่องน้ำเสีย ด้านสาธารณสุข เรื่องAids ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เรื่องภูมิปัญญาไทยท้องถิ่น 2.2 ขั้นตอนกิจกรรมที่ผู้นำองค์กรในเครือข่ายและสมาชิกต้องการมี ส่วนร่วมพบว่า ต้องการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการวางแผน การดำเนิน กิจกรรม การระดมทรัพยากรและการประเมินผล ตามลำดับ

ธนิต สุภาแสน (2544) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของประชาสังคมในการจัดทำแผนพัฒนาระยะ 5 ปี กรณีศึกษาอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ในการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงลักษณะการมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชนในเขตอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ในการจัดทำแผนพัฒนาอำเภอ และเพื่อทราบปัญหาอุปสรรคขององค์กรประชาชนในการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาอำเภอ พบว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาอำเภอระยะ 5 ปี (พ.ศ.2545 – 2549) คือมีบทบาทผ่านประชาคมหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ 5 ตามคำแนะนำของราชการ เพื่อร่วมแสดงความคิดเห็น ค้นหาปัญหา จัดลำดับความต้องการของหมู่บ้าน และตำบล พร้อมร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ในการพัฒนาเพื่อกำหนดกรอบแผนพัฒนาหลักบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาคมควรได้รับการสนับสนุนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป ด้วยการเข้าร่วมดำเนินโครงการ งาน และประเมินแผนพัฒนาของอำเภอ ตลอดจนกิจกรรมอื่น ๆ ภายในชุมชน ส่วนปัญหาอุปสรรคสำคัญของการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาอำเภอคือ การขาดความพร้อมของประชาชนและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เนื่องจากปัญหาการจัดทำแผนพัฒนาถูกกำหนดมากระชั้นชิด จังหวัดเชียงรายให้ความสนใจ ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ด้วยการกำหนดให้กระตุ้นประชาชนดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และขจัดปัญหาที่เกี่ยวข้องอื่นที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว

ศิริพงษ์ บุญถูก (2544 , บทคัดย่อ) ได้ศึกษา เรื่อง การศึกษาเครือข่ายทางสังคมในกิจกรรมการทอดผ้าป่าของสังคมนีसान พบว่า เครือข่ายทางสังคมมีความสัมพันธ์กับกิจกรรมการทอดผ้าป่าของสังคมนีसानอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

เกษมศานต์ ชัยศิลป์ (2548 , บทคัดย่อ) ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนาเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเยาวชน พบว่าการพัฒนาเครือข่ายมีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ (1) การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก (2) การปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน (3) การถ่ายทอดข้อมูลของเครือข่ายให้ผู้อื่นรับรู้ (4) การสรรหาบุคคลเข้าร่วม และ (5) การจัดหาทรัพยากรในการดำเนินงาน

ประชาสรรค์ แสนภักดี (2549, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา เรื่อง การจัดการความรู้ของเครือข่ายทางสังคมเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ พบว่า รูปแบบการจัดการความรู้ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ (1) การสร้างผังเครือข่าย (Network Mapping) (2) การจัดทำแผนที่ความรู้ (3) การบริหารความรู้ และ (4) การสรุปบทเรียนร่วมกันของเครือข่าย

คงฤทธิ วันจรรยา (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทและอุปสรรคในการดำเนินงานของ คณะทำงานตำบลศูนย์การเรียนรู้ ครอบครัวเข้มแข็งในฐานะประชาสังคมตำบลใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการศึกษาครั้งนี้มี ความมุ่ง หมายเพื่อศึกษาความเป็นมา บทบาท และอุปสรรคในการดำเนินงานของ คณะทำงานตำบลศูนย์การเรียนรู้ ครอบครัวเข้มแข็งในฐานะของการเป็นประชาสังคมตำบลใหม่ อำเภอเมือง จังหวัด กาฬสินธุ์ ศึกษาโดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา โดยวิธีเลือกแบบเจาะจงทำในพื้นที่ที่มี การเคลื่อนไหวใน ลักษณะประชาสังคมมา แล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี เก็บข้อมูลโดยการทบทวนเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกและ การจัดกลุ่มสนทนาในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นแกนนำครอบครัวเข้มแข็ง โดยการเลือกแบบเจาะจง ที่สามารถเป็นตัวแทน ของประชากรทั้งหมดได้ในการที่จะให้ข้อมูล ผลการศึกษา พบว่า ตำบลใหม่เป็นพื้นที่ที่น่าร่องในการขับเคลื่อนงาน ครอบครัวเข้มแข็งโดยสถาบันรักลูก บริษัท รักลูกแพมีลี กรุ๊ป จำกัด ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนที่ทำงานด้านครอบครัว ได้รับการสนับสนุนเงินจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ(สสส.) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ไม่ใช่รัฐ เกิดการก่อรูปของภาคีเครือข่ายคณะทำงานตำบลศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวเข้มแข็งตำบลใหม่ จำนวน 21 คน จาก การเรียนรู้ผ่านการจัดเวทีครอบครัวเข้มแข็งทั้งในและนอกชุมชน เป็นผู้สนใจในหลักแนวคิดครอบครัวเข้มแข็ง เข้ามาเป็นแกนนำครอบครัวเข้มแข็งโดยไม่มี ใครถูกบังคับหรือแต่งตั้งจากหน่วยงานของรัฐ มีแกนนำหลักคนแรกที่ อาสาเข้ามาทำงานและเป็นผู้ชักชวน ผลักดัน ให้ เกิดแกนนำเพิ่มขึ้นหลากหลายเพื่อมาทำหน้าที่ในการผลักดันให้ คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้เรื่องครอบครัว ในด้านความเข้าใจต่อเนื้อหา 4 ด้าน ได้แก่ หลักคิดคุณธรรม สายสัมพันธ์ในครอบครัว การเลี้ยงลูก และการพัฒนาครอบครัวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มีบทบาทในการทำงาน เรื่องครอบครัวอยู่ 3 ด้าน คือ 1) บทบาทด้านการจัดเวที เรียนรู้ ครอบครัวเข้มแข็ง โดยใช้กระบวนการจัดเวที เรียนรู้ แบบมีสี่ วนร่วมทำให้เกิดเวที สาธารณะและเครือข่ายในชุมชน นำไปสู่การเกิดจิตสาธารณะในการทำงาน เพื่อส่วนรวม 2) บทบาทด้านวิจัยในชุมชน มีตัวแทนที่ เป็นคณะทำงานเป็ นผู้เก็บข้อมูลวิจัยชุมชน ซึ่งทางสถาบันรัก ลูกได้ปรับปรุงให้สอดคล้องกับแนวทางการขับเคลื่อนงานครอบครัวและนำมาใช้เก็บข้อมูลมาจนถึงปัจจุบัน ประกอบด้วยคำสอนของครอบครัว บัญชีชีวิต ภูมิปัญญาในวงจรชีวิต สายสัมพันธ์ในครอบครัว วิธีเลี้ยงลูก ทุกข์ของครอบครัวในชุมชน และพื้นที่ สร้างสรรค์ไม่สร้างสรรค์ 3) บทบาทด้านสื่อในชุมชน มีรูปแบบและช่อง ทางการสื่อสารกับการพัฒนาครอบครัว โดยส่วนใหญ่จะใช้วิธี ปากต่อปากตามโอกาสงานบุญประเพณีต่าง ๆ หรือ เข้าไปพูดคุยถึงบ้านโดยตรงแบบเพื่อนสู เพื่อนเริ่มจากการปฏิบัติทำเป็นตัวอย่างในครอบครัวตนเองก่อน แล้วค่อย ขยายไปในบ้ านใกล้เคียง การประชาสัมพันธ์ผ่านทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน และการจัดรายการผ่านวิทยุชุมชน จัดได้ระยะหนึ่งแล้วเลิกไป มีการประสานเครือข่ายต่างตำบลต่างอำเภอ และในระดับคณะทำงานจังหวัด อย่างต่อเนื่องในเรื่องของสื่อและการจัดเวทีการเรียนรู้ สำหรับอุปสรรคในการดำเนินงาน แกนนำบางคนเข้ามาหวัง เพื่อให้ค่าตอบแทนที่ จะได้รับไม่มีคุณสมบัติ ของคนที่มีจิตใจอาสาในการทำงานผู้นำหมู่บ้านรวมถึงชาวบ้าน

บางคน และบางหมู่บ้านยังไม่เข้าใจในบทบาทของคณะทำงาน กระบวนการจัดเวทีการเรียนรู้ แต่ครั้งจะตรงกับช่วงฤดูกาลทำนา หน่วยงานภาครัฐไม่มีความจริงจังในการเข้าร่วมโครงการกับคณะทำงานทั้งด้านการสนับสนุนงบประมาณและวิชาการ การหมุนเวียนไปจัดเวทีที่ชุมชนอื่นมีน้อย คณะทำงานยังไม่มีความชัดเจนในเนื้อหาวิชาการ งานขับเคลื่อนบางเรื่องยังขัดกับประเพณีวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น มีปัญหาการสื่อสารกันระหว่างแกนนำด้วยกันเอง ความท้อแท้ในการทำงานที่ต้องมีการเพิ่มขึ้น ไม่มีเวลาให้ ครอบครัว เพราะหลายคนมี บทบาทในหมู่บ้านหลายตำแหน่งรวมถึงความอดทนในการถ่ายทอดแนวคิดครอบครัวแก่ชาวบ้านที่ต้องใช้เวลาในการจะทำให้ชาวบ้านยอมรับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยกรณีศึกษาเกิดจากฐานของจิตสำนึกและปัญหาของชุมชน ซึ่งชุมชนเป็นผู้จุดประเด็นและได้รับการเสริมพลังจากการเคลื่อนไหวขององค์กรภายนอก มีขอบเขตการเคลื่อนไหวอยู่ระดับหนึ่ง การเคลื่อนไหวประเด็นสาธารณะจำต้องอาศัยศักยภาพและภูมิปัญญาทั้งภายในและภายนอกชุมชน ประกอบกัน จึงจะสามารถจัดกระบวนการและกิจกรรมการเคลื่อนไหวไปสู่ทิศทางการพัฒนาร่วมกัน การสร้างสรรค์จิตสำนึกสาธารณะอยู่บนพื้นฐานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน และระบบเครือญาติที่ เอื้อให้เกิดประชาสังคม มีการประสานงานในแนวราบ มีการบริหารจัดการ และโปร่งใส มีกระบวนการตัดสินใจแบบประชาธิปไตย ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐที่ เกี่ยวข้อง องค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งชุมชน ได้ทราบถึง บทบาทและอุปสรรคในการดำเนินงานของคณะทำงานตำบลศูนย์การเรียนรู้ ครอบครัวเข้มแข็ง สามารถนำข้อมูล สำหรับใช้พัฒนาเพื่อนำไปสู่ การปรับปรุงแก้ไข และพัฒนากลไกประชาสังคมในการดำเนินงานขยายเครือข่ายการสร้างเสริมครอบครัวเข้มแข็งอันเป็นพื้นฐานของการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมต่อไป

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีความมุ่งหมาย เพื่อพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน เครือข่ายประชาสังคม ในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

ตอนที่ 2 พัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

ตอนที่ 3 ประเมินนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

ตอนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน เครือข่ายประชาสังคม ในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

1. ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพ จากเอกสารรายงานการวิจัยและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน เครือข่ายประชาสังคม แนวคิด ลักษณะ รูปแบบและประเภทของเครือข่าย แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย การจัดระบบบริหารและจัดการเครือข่ายโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสังเคราะห์เป็นนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม

2. ศึกษาข้อมูลสภาพและปัญหาในปัจจุบันของชุมชน ความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการสร้างเครือข่ายประชาสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนข้อเสนอแนะอื่นๆ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามจากประชาชน จำนวน 350 คน และ ลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพเครือข่ายประชาสังคม และการดำเนินงานร่วมกันของประชาชนในชุมชน และองค์กรในท้องถิ่น ตลอดจนสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน สัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน (Stakeholder) และ ผู้วิจัยสังเกตสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ของชุมชน พื้นฐานแหล่งอิทธิพลที่มีอยู่ในชุมชน

ตอนที่ 2 พัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

การพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน มีกระบวนการดำเนินการ ดังนี้

1. คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาเครือข่าย ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในจังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากในปี 2554 คณะศึกษาศาสตร์ได้ลงพื้นที่เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติจากอุทกภัย และ พบว่า จังหวัดฉะเชิงเทรา มีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง และสามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้เป็นอย่างดี ตลอดจนมีความสนใจให้ความร่วมมือในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2. ร่างรูปแบบเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาภาวะวิกฤตชุมชน โดยมีวิธีการดำเนินการดังนี้

2.1 สังเคราะห์แนวความคิด แนวปฏิบัติที่ดีในการสร้างเครือข่ายประชาสังคม เพื่อการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในขั้นตอนที่ 1

2.2 ผู้วิจัยจัดประชุมกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประชาชน ภาคีรัฐบาล ภาคเอกชน เพื่อร่วมกันพัฒนาเครือข่ายประชาสังคมที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และประชาชนในชุมชน

2.3 ผู้วิจัย ร่าง รูปแบบเครือข่ายประชาสังคม เพื่อการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

2.4 นำเสนอ ร่าง รูปแบบเครือข่ายประชาสังคม และ จัดประชุมเพื่อวิพากษ์รูปแบบเครือข่ายประชาสังคม

2.5 สรุปผลการประชุมและปรับปรุงรูปแบบเครือข่ายประชาสังคม เพื่อการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตอนที่ 3 ประเมินนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

3.1 ผู้วิจัยประเมินนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม ฯ ทั้งเชิงปริมาณ และ คุณภาพ

3.2 ดำเนินการถอดบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินการทดลองใช้นวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม เพื่อให้ทราบปัญหาอุปสรรค สิ่งที่ควรพัฒนาสิ่งที่ควรดำรงไว้ ตลอดจนสาระสำคัญอื่น ๆ ที่ได้รับจากการดำเนินการ

3.3 สังเคราะห์บทเรียนที่ได้รับและวิเคราะห์ ตลอดจนสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน และ พัฒนาเป็นนวัตกรรมที่สมบูรณ์แบบ

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่

1 แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบการศึกษาเชิงปริมาณและคุณภาพ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์และครอบคลุมในทุกด้านที่ศึกษา

2 แบบสอบถาม (Questionnaire) ประกอบด้วยแบบสอบถามปลายปิด ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

และระดับการศึกษา

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของประชาสังคมในการพัฒนาท้องถิ่น ด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อม ด้านสังคม เศรษฐกิจ และด้านการเมืองและการบริหาร

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดแนวทางในการดำเนินการแก้ไขสภาวะวิกฤตชุมชน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการภายในชุมชน ท้องถิ่น

ส่วนที่ 4 ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา และอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ได้แก่ ปัญหาด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแก้ไขสภาวะวิกฤตชุมชน ปัญหาความเป็นประชาสังคม เป็นต้น

ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการเพื่อพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน มีลำดับการดำเนินงานดังนี้

1. สำรวจสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
2. คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพเครือข่ายประชาสังคม และการดำเนินงานร่วมกันของประชาชนในชุมชน และองค์กรในท้องถิ่น ตลอดจนสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
3. คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน (Stakeholder)
4. คณะผู้วิจัยสังเกตสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ของชุมชนพื้นฐานแหล่งอิทธิพลที่มีอยู่ในชุมชน
5. สังเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดีในการดำเนินการสร้างนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม
6. จัดการประชุมกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันพัฒนาเครือข่ายเพื่อพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และประชาชนในชุมชน

7 จัดทำสรุปการประชุมกลุ่ม และสร้าง (ร่าง)นวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

8 รับสมัครสมาชิกเครือข่ายประชาสังคมจากเครือข่ายเดิมที่คณะวิจัยได้มีฐานข้อมูลเบื้องต้นอยู่แล้ว

9 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อเครือข่ายประชาสังคม ผู้ปฏิบัติการ จิตอาสาในการดำเนินการตามนวัตกรรมเครือข่ายที่ได้กำหนดร่วมกัน

10. ดำเนินการตามกระบวนการตามนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

11. ดำเนินการถอดบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินการตามนวัตกรรมเครือข่าย เพื่อทราบปัญหาอุปสรรค สิ่งที่ควรพัฒนาสิ่งที่ควรดำรงไว้ ตลอดจนจนสาระสำคัญอื่น ๆ ที่ได้รับจากการดำเนินการ

12. สังเคราะห์บทเรียนที่ได้รับและวิเคราะห์เพื่อจัดทำนวัตกรรมเครือข่าย ประชาสังคมที่มีประสิทธิภาพ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลโดย การทบทวนและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทำการสังเกต

การสัมภาษณ์ และการจัดกลุ่มสนทนา ได้แก่

1. การทบทวนและรวบรวมเอกสาร (Document Review) ที่เกี่ยวข้องกับผู้ศึกษารวบรวม ศึกษาวิเคราะห์เอกสาร/บันทึก/หนังสือ/หลักฐานเชิงประจักษ์ ที่มีอยู่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ เทศบาล ในอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยใช้แนวคำถามในกลุ่มประชากรที่ศึกษา จำนวน 20 คน

3. การสังเกต (Observation) ใช้การสังเกตโดยตรง (Direct Observation) และ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) ตลอดระยะเวลาการวิจัย

4. การจัดกลุ่มสนทนา (Group Discussion) ในกลุ่มประชาชนที่เกี่ยวข้อง จำนวนกลุ่มละ 10 คน ในแต่ละอำเภอ จำนวน 5 ครั้ง โดยมีแนวคำถามที่สร้างขึ้นหลังจากการสังเกตและสัมภาษณ์ พบปะพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ หรืออย่างไม่มีรูปแบบมาก่อนแล้ว

5. ระยะเวลาการเก็บข้อมูล เก็บข้อมูลภาคสนาม ตั้งแต่วันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2555 ถึงวันที่ 31 มิถุนายน พ.ศ. 2556

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ผู้ศึกษาได้จัดการข้อมูล และการวิเคราะห์เบื้องต้นในภาคสนาม ศึกษาโดยอาศัยมุมมองของนักวิจัย หรือมุมมองจากการทบทวนวรรณกรรม และทฤษฎีประชาสังคม (Civil Society) แนวคิดทุนทางสังคม พิจารณาถึงความสอดคล้องกันระหว่างกลุ่มข้อมูล โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์ในการสัมภาษณ์
2. จำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นการวิจัย
3. เขียนรายงานการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักการศึกษาวิจัยทางสังคมศาสตร์ด้วย แสดงผลการวิเคราะห์เป็นสถิติอัตราร้อยละ และ ค่าเฉลี่ยของความคิดเห็น เกี่ยวกับประชาสังคม และ การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการกำหนดค่าของคำถามแต่ละข้อตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert) โดยการกำหนดค่าตอบในการวัดค่า 5 ระดับ คือ 5 คะแนน มีความคิดเห็นสอดคล้องมากที่สุด 4 คะแนน มีความคิดเห็นสอดคล้องมาก 3 คะแนน มีความคิดเห็นสอดคล้องบ้างไม่สอดคล้องบ้าง 2 คะแนน มีความคิดเห็นไม่สอดคล้องมาก

1 คะแนน มีความคิดเห็นสอดคล้องไม่สอดคล้องมากที่สุด โดยกำหนดเกณฑ์ค่าเฉลี่ยในการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 4.50 – 5.00 หมายความว่า มีความคิดเห็นสอดคล้องมากที่สุด

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.50 – 4.49 หมายความว่า มีความคิดเห็นสอดคล้องมาก

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 2.50 – 3.49 หมายความว่า มีความคิดเห็นสอดคล้องบ้างไม่สอดคล้องบ้าง

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.50 – 2.49 หมายความว่า มีความคิดเห็นไม่สอดคล้องมาก

ค่าเฉลี่ยระหว่าง 1.00 – 1.49 หมายความว่า มีความคิดเห็นไม่สอดคล้องมากที่สุด

บทที่ 4 ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย ดังต่อไปนี้

- 1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน เครือข่ายประชาสังคม ในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
- 2) เพื่อพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
- 3) เพื่อประเมินนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

ผลการวิจัยนำเสนอ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชน ความเป็นประชาสังคม ในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบสอบถาม ความเป็นประชาสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน และ ได้นำแบบสอบถามไปเก็บกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 350 คน ดังนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	175	50.00
หญิง	175	50.00
อายุ		
0-25 ปี	24	6.86
26-35 ปี	72	20.57
36-45 ปี	89	25.43
46-55 ปี	87	24.86
55-65 ปี	73	20.85
65 ปีขึ้นไป	5	1.43

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
การศึกษา		
ประถมศึกษา	45	12.86
มัธยมศึกษา	135	38.57
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	100	28.57
ปริญญาตรี	63	18.00
สูงกว่าปริญญาตรี	7	2.00
สถานภาพสมรส		
โสด	122	34.86
สมรส	196	56.00
หย่าร้าง	32	9.14
อาชีพ		
เกษตรกร	115	32.86
รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	65	18.57
รับจ้าง	92	26.29
พนักงานบริษัท	35	10.00
ค้าขาย	40	11.43
อื่น ๆ	3	0.85
รายได้ต่อเดือน		
0 - 4,000	115	0.85
4,001 - 6,000	65	7.43
6,001 - 8,000	92	38.57
8,001 - 10,000	35	32.29
10,001 - 12,000	40	12.29
12,001 ขึ้นไป	3	8.57
ระยะเวลาที่อยู่อาศัยในพื้นที่		
0 - 5 ปี	14	4.00
6-10 ปี	42	12.00
11-20 ปี	119	34.00
21-30 ปี	97	27.71
31-40 ปี	73	20.86
41 ปี ขึ้นไป	5	1.43

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่ากลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาทั้งหมด จำนวน 350 คน เป็นเพศชายและหญิงเท่ากัน อายุส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 36-45 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.43 การศึกษาส่วนใหญ่จบในระดับชั้นมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 38.57 สถานภาพสมรส เป็นกลุ่มที่สมรสแล้ว คิดเป็นร้อยละ 56.00 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 32.86 รายได้อยู่ในช่วง 6,001 – 8,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 38.57 ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่มาประมาณ 11-20 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.00

ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ที่มีต่อความเป็นประชาสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

ตารางที่ 2 ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ที่มีต่อ ความเป็นประชาสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

ลำดับ	รายการ	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
1	ในชุมชนของท่านมีการรับฟังและยอมรับความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะซึ่งกันและกันในเรื่องต่าง ๆ	2.90	ปานกลาง
1	ในชุมชนจะให้การช่วยเหลือแก่บุคคลที่มีภาวะวิกฤตหรือบุคคลที่ต้องการความช่วยเหลืออยู่เสมอ	2.90	ปานกลาง
1	ผู้นำชุมชนมีบทบาทและเป็นแกนนำในการสร้างความร่วมมือระหว่างประชาชนในชุมชน	2.90	ปานกลาง
4	ชุมชนของท่านมีการทำกิจกรรมสาธารณะที่ประชาชนร่วมมือกันจัดขึ้น	2.15	ปานกลาง
5	องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของท่าน	2.90	ปานกลาง
6	ท่านได้รับข้อมูลข่าวสารในชุมชน จากสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์	2.90	น้อย
1	ในชุมชนของท่านได้มีการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องต่อรอง หรือเสนอความเห็น เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอยู่เสมอ	2.01	น้อย
6	ความร่วมมือของประชาชนในท้องถิ่น สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีได้	3.11	ปานกลาง
9	คนในชุมชนควรมีสิทธิในการเสนอความคิดเห็น และมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนได้โดยเท่าเทียมกัน	3.22	ปานกลาง
10	การแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นในชุมชนเป็นสิ่งที่ท่านไม่เคยปฏิเสธ	2.90	ปานกลาง

ลำดับ	รายการ	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
11	ไม่ว่าจะเกิดวิกฤตใดในชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ในสังคมเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง	3.78	มาก
12	ความรู้สึกของบุคคลในชุมชน มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการ เตรียมรับภาวะวิกฤตในชุมชน	2.98	ปานกลาง
13	การสร้างความร่วมมือในชุมชนขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนเท่านั้น	1.56	น้อย
14	การสร้างกระแสประชาสังคม เป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งในการแก้ปัญหา สภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นในชุมชน	2.98	มาก
15	ภาวะวิกฤตของชุมชนที่เกิดขึ้น คนภายในชุมชนเท่านั้นที่จะช่วย แก้ไขได้	2.98	มาก
14	การพูดคุยสื่อสารกันภายในชุมชน เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็น อย่างยิ่ง ในการแก้ไขภาวะวิกฤต	4.00	มาก
17	จิตอาสา เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังให้เกิดเพื่อแก้ภาวะวิกฤตในชุมชน	3.16	ปานกลาง
18	การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน ทำให้เกิดความร่วมมือในการ ทำงานในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น	3.78	มาก
14	สิ่งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ดี หรือ ร้าย เป็นสิ่ง ที่ทุกคนในชุมชนต้องร่วมกันรับผิดชอบ	3.65	ปานกลาง
20	การบอกต่อ บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เป็นสิ่งที่สำคัญในการสร้าง กระแสประชาสังคม	4.00	มาก
21	การใช้ความคิดวิจารณ์ญาติที่เหมาะสม ทำให้เกิดการสร้างกลุ่ม ที่เหนียวแน่น	3.78	ปานกลาง
22	กลุ่มที่มีความผูกพัน มีแนวคิดเหมือนกัน อุดมการณ์เดียวกัน จะ ทำให้บุคคลสามารถแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ	2.98	ปานกลาง
23	การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา มีการถอดบทเรียน บอก เล่าประสบการณ์ที่เกิดขึ้น จะทำให้เกิดสิ่งที่เป็นประโยชน์ในการ ดำเนินการแก้ไขปัญหาชุมชนต่อไป	2.75	ปานกลาง
24	ชุมชนของเรามีการพูดคุยกันอยู่เสมอ	2.46	ปานกลาง
25	แนวคิดประชาสังคม การมีส่วนร่วม จะทำให้ชุมชนผูกพันกัน มากขึ้น	2.98	มาก
22	ปัญหาของชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้เพียงคนเดียว หรือ ครอบครัวเดียว ต้องช่วยกันทั้งชุมชนเท่านั้น	3.65	มาก

ลำดับ	รายการ	ค่าเฉลี่ย	การแปลผล
27	การกระจายข่าวอย่างทั่วถึง เป็นการบอกได้ถึงประสิทธิภาพของ การทำงานของบุคคลในชุมชน	3.88	มาก
28	ธรรมชาติของมนุษย์ย่อมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่า ส่วนรวม	2.56	ปานกลาง
29	การประชาสัมพันธ์ในชุมชน เป็นสิ่งที่ช่วยป้องกันและแก้ไข สภาวะวิกฤตในชุมชนได้เป็นอย่างดี	2.56	มาก
30	สภาวะวิกฤตในชุมชน สามารถแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย ประชาสังคมและความร่วมมือในชุมชนเท่านั้น	3.68	มาก

จากตารางที่ 2 แสดง ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ที่มีต่อความเป็นประชาสังคม การมีส่วนร่วมของ
ชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่า ปัญหาของชุมชนไม่สามารถ
แก้ไขได้เพียงคนเดียว หรือ ครอบครัวเดียว ต้องช่วยเหลือกันทั้งชุมชนเท่านั้น อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ
4.15 รองลงมา คือ การพูดคุยสื่อสารกันในชุมชน เป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้ไขภาวะวิกฤต
อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 ส่วนความคิดเห็นที่กลุ่มตัวอย่างมีในระดับน้อย คือ กลุ่มตัวอย่างมีความ
คิดเห็นว่า การสร้างความร่วมมือในชุมชนควรขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนเท่านั้น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.56

ผลการศึกษาสภาพชุมชน ก่อนการพัฒนานวัตกรรม

1. สภาพปัญหาก่อนการพัฒนา

1.1 บริบทของชุมชนที่เอื้อต่อการสร้างเครือข่ายประชาสังคม (Civil Society)

ลักษณะทางกายภาพ

ลักษณะทั่วไปทางกายภาพของจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ทางทิศ
ตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดนครนายก ปราจีนบุรี ชลบุรี ระยอง จันทบุรี สระแก้ว
สมุทรปราการ ปทุมธานี และ กรุงเทพมหานคร ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นที่ราบชายฝั่ง
ทะเล และมีที่ดินบางส่วนโดยเฉพาะในเขตอำเภอสนามชัยเขตและอำเภอบางละมุง ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่
ดอนซึ่งบริเวณที่อยู่ถัดเข้าไปในพื้นที่แผ่นดินด้านตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาพพื้นที่ราบ ซึ่งเกิดจากการทับถม
ของตะกอนลำน้ำ พื้นที่จะค่อยๆ ลาดสูงขึ้นไปทางทิศตะวันออกและทิศเหนือ โดยที่ประมาณครึ่งหนึ่งของ
จังหวัดจะมีสภาพเป็นลูกคลื่นและสูงชัน เป็นพื้นที่ภูเขา ซึ่งอยู่ในพื้นที่อำเภอพนมสารคามและอำเภอสนามชัย
เขต จังหวัดฉะเชิงเทรามีแม่น้ำบางปะกงไหลผ่านพื้นที่อำเภอต่างๆ คือ อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบางคล้า
อำเภอเมือง อำเภอบ้านโพธิ์ และออกสู่อ่าวไทยที่อำเภอบางปะกง ทำให้จังหวัดฉะเชิงเทรามีลักษณะพื้นที่ทั้ง
เป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ที่ดอน และ ที่ราบสูง ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ทำให้มี
ความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ชุมชน อยู่ในลักษณะที่เอื้ออาหารกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูล พี่พวาค้ำซึ่ง

กันและกัน ลักษณะของการบริหารจัดการในพื้นที่จึงเป็นการบริหารจัดการในลักษณะของสังคมเมือง และสังคมชนบท จึงทำให้สะดวกต่อการสร้างกระแสประชาสังคมให้เกิดขึ้นในพื้นที่

1.2. ภูมิหลังความเป็นมาของการก่อกำเนิดกลุ่มต่างๆ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน

การก่อกำเนิดกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มโดยแนวคิดนโยบายจากทางรัฐ มากกว่าการรวมกลุ่มกันเองของประชาชน กลุ่มที่เริ่มต้นเป็นลำดับแรก คือ การรวมกลุ่มจากนโยบายของสาธารณสุขในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญและทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ในยุคเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา จนกระทั่งปัจจุบันกลุ่มดังกล่าว ได้แปรเปลี่ยนเป็นกลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื้อต่าง ๆ เป็นจำนวนมากมายหลายกลุ่ม และได้ช่วยดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ได้อย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม กลุ่มอื่น ๆ ที่ริเริ่ม เป็นกลุ่มต่อมา ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน กลุ่มที่ไม่เป็นทางการอื่น ๆ อีกหลากหลายกลุ่ม

ผลการดำเนินงานในภาพรวม สมาชิกกลุ่มได้รับข้อมูล ข่าวสารเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเข้าถึงการบริการภาครัฐ และ เอกชน สมาชิกสามารถทำงานกลุ่มได้เป็นอย่างดี มีการติดต่อประสานงานซึ่งกันและกันดีขึ้น ชุมชนสามารถทราบข้อมูลสมาชิกในชุมชนด้วยการติดตามเยี่ยมบ้านสมาชิก สมาชิกในชุมชนมีทิศทางการทำงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับมากขึ้น มีแนวคิดและหลักการในการทำงานกลุ่มมากขึ้นมีจิตสาธารณะตลอดจนเข้าถึงแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาแต่ละอย่างได้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

1.3. สภาวะชุมชนเดิม ก่อนการพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชนในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

การดำเนินงานพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม เริ่มจากการเรียนรู้ บทบาทของกลุ่มประชาชนในชุมชน ในฐานะของการเป็นประชาสังคม (Civil Society) พบว่า มีการดำเนินงานดังนี้ คือ

1) ภายในชุมชนมีการขับเคลื่อนงานด้านการช่วยเหลือบุคคลในชุมชน โดยไม่ระบุเงื่อนไขหรือ เหตุที่ต้องช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง แต่ขาดผู้นำที่สามารถนำพาให้เกิดเครือข่ายประชาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ชุมชนมีการประสานงานกับภาคีเครือข่ายกับกลุ่มอื่น ๆ ทั้งในระดับจังหวัด ระดับเขต ระดับภาค และระดับประเทศ จวบจนถึงในปัจจุบัน ได้รับการสนับสนุนงบประมาณเป็นบางกลุ่ม เช่น กลุ่มทางสาธารณสุข แต่ก็ยังเป็นงบประมาณจำนวนจำกัดและไม่มาก

บทบาทในลักษณะเป็นประชาสังคมของพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา (Civil Society) แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. ด้านการดำเนินงานในฐานะประชาชนที่มีต่อสังคม ที่มีลักษณะเป็นการเคลื่อนไหวในลักษณะการเมืองภาคประชาชน
2. ด้านการศึกษา ประเมิน สำรวจ ปัญหาการดำเนินงานในพื้นที่และชุมชน
3. ด้านการสื่อสาร ประเมินความต้องการ และ สภาพการประชาสัมพันธ์ในพื้นที่และชุมชน
4. ด้านบริหารจัดการให้ความรู้ในการให้การช่วยเหลือในชุมชน

ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชนในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา

1. การออกแบบนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

การออกแบบนวัตกรรมนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ และ สภาพปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนสภาพทั่วไป และ ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามการมีส่วนร่วม และ เครือข่ายประชาสังคมในชุมชน แล้วนำมาพัฒนาออกแบบนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน ดังนี้

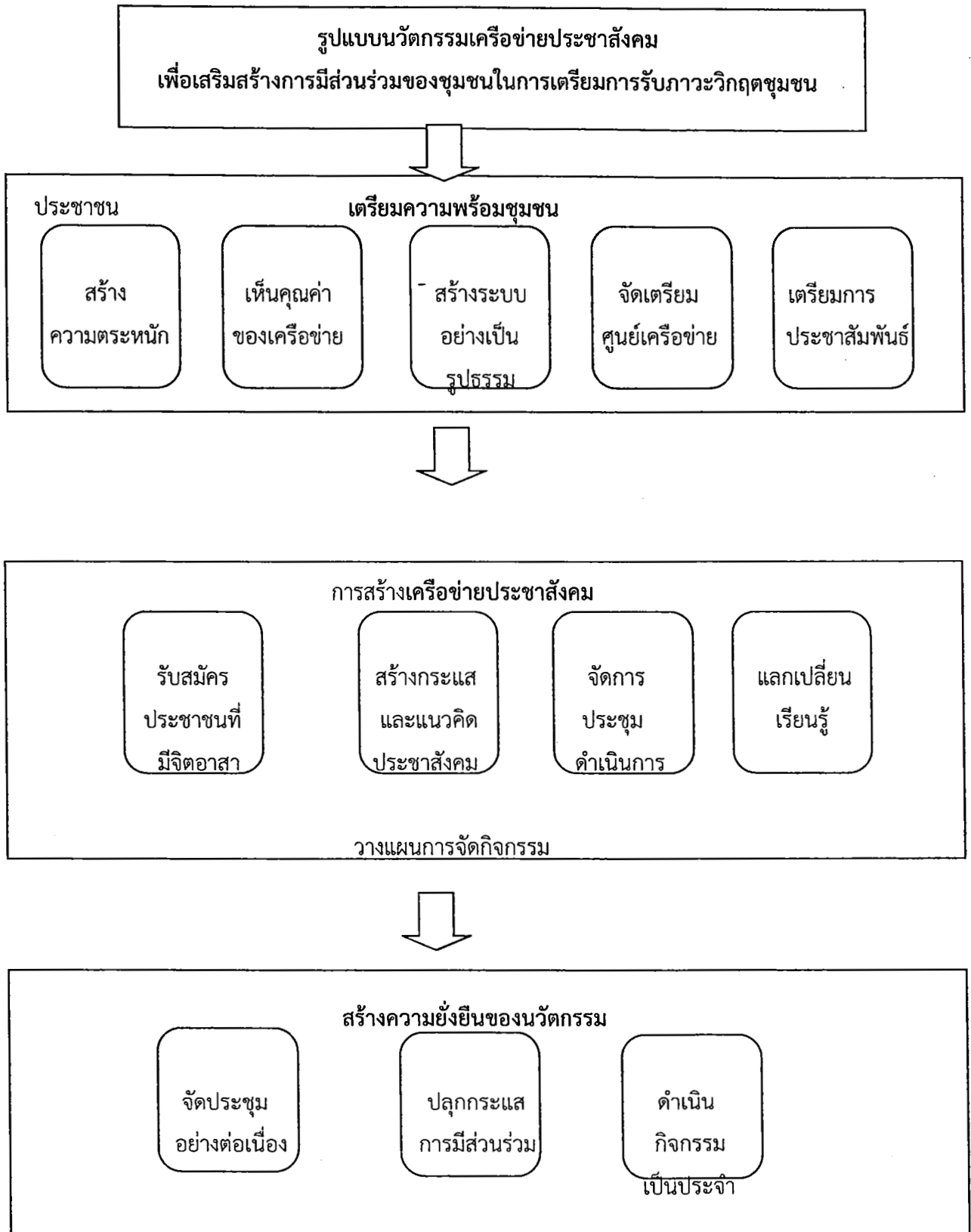
1.1 นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาวิเคราะห์ พัฒนาสู่การออกแบบนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

1.2 สร้างแนวทางในการบริหารและพัฒนาและออกแบบนวัตกรรม 3 ระยะ ได้แก่
ระยะที่ 1 เตรียมความพร้อมของชุมชน เพื่อให้เกิดการตระหนัก เห็นคุณค่าของการสร้างเครือข่ายประชาสังคมในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน โดยเตรียมพร้อมทั้ง สถานที่ ประชาชน ชุมชน ตลอดจนองค์กรที่เกี่ยวข้อง

ระยะที่ 2 พัฒนาเครือข่ายประชาสังคม โดยการรวบรวมสมาชิกกลุ่มที่มีอยู่แล้วในชุมชน เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง รวมกลุ่มกันอย่างต่อเนื่องในการทำกิจกรรมช่วยเหลือสังคม ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนมีการรับสมัครเครือข่ายประชาสังคมในแต่ละพื้นที่

ระยะที่ 3 สร้างความยั่งยืน ผู้วิจัยได้สร้างการมีส่วนร่วม และ ให้เครือข่ายที่สร้างไว้มีการดำเนินงานร่วมกัน โดยเริ่มจากเรื่องง่ายๆ อย่างต่อเนื่อง

2.3 สรุปลงโดยสร้างเป็นรูปแบบจำลอง นวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

ภาพที่ 1 รูปแบบนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

กระบวนการในการดำเนินการตามรูปแบบนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน มีดังนี้

1. ระยะที่ 1 การเตรียมความพร้อมชุมชน

ในระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้ระดมแนวคิดและสังเคราะห์แนวคิดรูปแบบนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการเตรียมรับภาวะวิกฤตชุมชน สรุปได้ว่า

การเตรียมความพร้อมของรูปแบบฯ นี้ เริ่มต้นจาก

1.1 การสร้างความตระหนักให้กับประชาชนในชุมชน โดยการสร้างความตระหนักเป็นกระบวนการทางจิตวิทยา ผู้วิจัยจะดำเนินการให้ประชาชนในชุมชนได้มีโอกาสได้เสนอ แนวคิด วิธีการในการสร้างการมีส่วนร่วม และ การทำให้เกิดการตระหนัก (รายละเอียด ดังภาคผนวก ข __)

1.2 การสร้างการเห็นคุณค่าของเครือข่าย ผู้วิจัยจะจัดกิจกรรมเพื่อให้ประชาชนเรียนรู้ และ แลกเปลี่ยนกันเพื่อให้เกิดการเห็นคุณค่าขอเครือข่าย มองเห็นประโยชน์ของมีเครือข่าย (รายละเอียด ดังภาคผนวก ข __)

1.3 การแลกเปลี่ยนและดำเนินการจัดตั้งเป็นศูนย์อย่างเป็นทางการ จากรูปแบบจำลองนี้ จะทำให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ ดำเนินการจัดตั้งศูนย์อย่างเป็นทางการ ตามกลไก และ กระบวนการทางจิตวิทยา (รายละเอียดดังภาคผนวก ข __)

ในระยะที่ 2 ผู้วิจัยได้สร้างเครือข่ายประชาสังคม โดยอาศัยกระบวนการและหลักการทางจิตวิทยา โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1 ประชาสัมพันธ์และรับสมัคร ประชาชนที่มีจิตอาสาโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และ กระบวนการทางจิตวิทยา โดยอาศัยสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และ การประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ

2.2 สร้างกระแสเพื่อการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย และ การดำเนินการช่วยเหลือชุมชน ด้วยรูปแบบกระบวนการทางจิตวิทยา

2.3 การดำเนินการจัดประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ในระยะที่ 3_การสร้างความยั่งยืน

โดยการรวมตัวกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เริ่มจากกิจกรรมง่าย ๆ ไปถึงกิจกรรมที่มีความเฉพาะด้านหรือ วิกฤต โดยเริ่มเป็นบางราย บางครอบครัว จนเป็นกลุ่มคน หลังจากที่ดำเนินการจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ เพื่อสังเคราะห์ผลที่ได้และนำมาปรับปรุงต่อไป

จุดเด่นของนวัตกรรม

1. เน้นรูปแบบที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน และ สร้างเสริมให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลาย
2. เริ่มต้นจากกิจกรรมที่ไม่ใช้งบประมาณ ชุมชนมีความประสงค์ และ มีความสุขในการริเริ่มทำ
3. พัฒนานวัตกรรมประชาสังคม ภายใต้เงื่อนไข 3 ประการ อย่างเป็นระบบ

2. ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม มีดังต่อไปนี้

1. การขาดความพร้อมในการทำความเข้าใจกับชุมชน การสร้างแนวคิดริเริ่มให้แก่ประชาชนในการเข้ามาทำงานเป็นเครือข่ายของประชาชนในการช่วยเหลือกลุ่มต่าง ๆ ในช่วงเริ่มแรกนั้นผู้นำยังขาดความมั่นใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะขับเคลื่อนไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือกันในกลุ่ม ผู้นำกลุ่มขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ขาดความมั่นใจในการที่จะไปประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ นอกจากนั้นก็ยังขาดความพร้อมด้านทรัพยากรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำเนินงาน อาทิเช่น ยานพาหนะ

2. ชุมชนยังขาดการเสริมสร้างทัศนคติที่ดี และการสร้างความเข้าใจในการสร้างเครือข่ายประชาสังคม การเสริมสร้างทัศนคติที่ถูกต้องในการสร้างเครือข่ายประชาสังคมภายในชุมชนเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็น ที่จะทำให้ประชาชนเข้าใจในบทบาท และวัตถุประสงค์ของการเคลื่อนไหว เพื่อขับเคลื่อนการทำงานในการสร้างเครือข่ายประชาสังคม

3. การขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การสร้างเครือข่ายประชาสังคมที่มีประสิทธิภาพ ควรจะต้องมีการเคลื่อนไหวช่วยเหลือจากหน่วยงานส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล

4. ความคล่องตัวในการดำเนินงาน การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มที่เกิดขึ้นในชุมชน ขาดความคล่องตัว เนื่องจากยังติดในหลายประเด็น อาทิ เช่น ระบบราชการ การทำงาน

ตอนที่ 3 การประเมินผลการนำนวัตกรรมไปใช้

ผู้วิจัยได้นำนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้น ไปทดลองใช้ กับชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา และได้เปรียบเทียบคะแนนความพึงพอใจที่มีต่อก่อนนวัตกรรมฯ ผลที่ได้ดังนี้

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจที่มีต่อก่อนนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในภาวะวิกฤตชุมชน ก่อนและหลังการนำไปใช้

การเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ย						
ความพึงพอใจในระยะก่อนการนำไปใช้และหลังการนำไปใช้	ความต่างของคะแนนเฉลี่ย	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>df</i>	<i>Sig.</i>	
ความพึงพอใจที่มีต่อก่อนนวัตกรรม	48.20	18.29	15.53	29	.001	

จากตารางที่ 3 ความพึงพอใจที่มีต่อนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมฯ ในระยะก่อนการนำไปใช้ และ หลังการนำไปใช้ มีความแตกต่างกันกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการสัมภาษณ์ประชาชนภายในชุมชน ภายหลังจากนำนวัตกรรมไปทดลองใช้ในชุมชน

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ประชาชน จำนวน 30 คน ภายหลังจากนำนวัตกรรมไปทดลองใช้ ได้ข้อสรุป และ ข้อคิดเห็น ดังต่อไปนี้

1. ประชาชนมีความคิดเห็นว่าเป็นนวัตกรรมที่มีกระบวนการที่ดี มีความเหมาะสม กระบวนการมีความชัดเจน และ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การได้เริ่มต้นเข้าสู่กระบวนการตั้งแต่เริ่มต้น จะทำให้มีการปรับเปลี่ยนมุมมองความคิด ในการทำงานเพื่อชุมชน เรียนรู้การเผชิญและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเมื่อมีภาวะวิกฤตชุมชน ไม่ว่าปัญหาใหญ่หรือปัญหาเล็กน้อย แต่ไม่มั่นใจว่า กระบวนการเช่นนี้จะทำได้ในทุกพื้นที่หรือไม่ ขึ้นอยู่กับสถานะของผู้นำชุมชน ความพร้อมของชุมชน ตลอดจนความสามารถในการเผชิญปัญหาของชุมชนนั้นด้วย
2. ประชาชนที่เข้าร่วมในเครือข่ายประชาสังคม มีความคิดเห็นว่าเป็นส่วนใหญ่บุคคลที่เข้าร่วมก็จะเป็นบุคคลกลุ่มเดิมที่มีจิตอาสาอยู่แล้ว และ เต็มใจที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง สมาชิกที่เพิ่มเข้ามาใหม่ มีอยู่จำนวนไม่มาก แต่ก็เป็นที่จุดเริ่มต้นที่ดี หากมีผู้สานต่อในกระบวนการนี้อย่างต่อเนื่อง
3. ประชาชนมีความเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยการเริ่มจากตนเองจะสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางด้านการประพฤติปฏิบัติในการช่วยเหลือสังคม ชุมชน ให้เข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นได้เป็นอย่างดี และยั่งยืน
4. เทคนิคต่างๆ ที่ได้ใช้สร้างเครือข่ายประชาสังคมนี้ ประชาชนมีความคิดเห็นว่าเป็นทำให้เกิดการเปิดเผยตนเอง และ ทำให้บุคคลสามารถพูดความรู้สึกนึกคิดของตนเอง รวมทั้ง ปรับเปลี่ยนความคิดของตนเองให้เหมาะสม และ สร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้ตระหนักถึงสิ่งที่ประชาชนต้องรับผิดชอบต่อชุมชนตนเอง การสร้างความรู้สึกร่วมกัน เห็นคุณค่าในตนเอง และประทับใจที่ตนเองได้เป็นส่วนหนึ่งในการช่วยเหลือชุมชน หลังการเข้าสู่กระบวนการนี้ทำให้ประชาชนรู้สึกมั่นใจและเรียนรู้วิธีการใหม่ ๆ ในการทำงานกับชุมชนได้มากยิ่งขึ้น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษานวัตกรรมการเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนานวัตกรรมการเครือข่ายประชาสังคม เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน และมีวัตถุประสงค์ย่อยดังนี้

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
2. เพื่อพัฒนานวัตกรรมการเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

3. เพื่อประเมินนวัตกรรมการเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. สสำรวจสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
2. คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพเครือข่ายประชาสังคม และการดำเนินงานร่วมกันของประชาชนในชุมชน และองค์กรในท้องถิ่น ตลอดจนสภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
3. คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน (Stakeholder)
4. คณะผู้วิจัยสังเกตสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ของชุมชนพื้นฐานแหล่งอิทธิพลที่มีอยู่ในชุมชน
5. สังเคราะห์แนวปฏิบัติที่ดีในการดำเนินการสร้างนวัตกรรมการเครือข่ายประชาสังคม
6. จัดการประชุมกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันพัฒนาเครือข่ายเพื่อพัฒนานวัตกรรมการเครือข่ายประชาสังคมที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และประชาชนในชุมชน
7. จัดทำสรุปการประชุมกลุ่ม และสร้าง (ร่าง) นวัตกรรมการเครือข่ายประชาสังคม เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน
8. รับสมัครสมาชิกเครือข่ายประชาสังคมจากเครือข่ายเดิมที่คณะผู้วิจัยได้มีฐานข้อมูลเบื้องต้นอยู่แล้ว
9. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อเครือข่ายประชาสังคม ผู้ปฏิบัติการจิตอาสาในการดำเนินการตามนวัตกรรมการเครือข่ายที่ได้กำหนดร่วมกัน

10. ดำเนินการตามกระบวนการตามนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

11. ดำเนินการถอดบทเรียนที่ได้รับจากการดำเนินการตามนวัตกรรมเครือข่าย เพื่อทราบปัญหาอุปสรรค สิ่งที่ควรพัฒนาสิ่งที่ควรดำรงไว้ ตลอดจนสาระสำคัญอื่น ๆ ที่ได้รับการดำเนินการ

12. สังเคราะห์บทเรียนที่ได้รับและวิเคราะห์เพื่อจัดทำนวัตกรรมเครือข่าย ประชาสังคมที่มีประสิทธิภาพ

สรุปผลการวิจัย

1. ได้รูปแบบ (Model) นวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน ที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่
2. ได้แนวคิดบทบาทของชุมชน ผู้นำในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการจัดการเครือข่าย
3. ได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ส่วนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน

ผู้วิจัยได้พัฒนาแบบสอบถาม ความเป็นประชาสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน และ ได้นำแบบสอบถามไปเก็บกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 350 คน ผลปรากฏ ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาทั้งหมด จำนวน 350 คน เป็นเพศชายและหญิงเท่ากัน อายุส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 36-45 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.43 การศึกษาส่วนใหญ่จบในระดับชั้นมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 38.57 สถานภาพสมรส เป็นกลุ่มที่สมรสแล้ว คิดเป็นร้อยละ 56.00 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 32.86 รายได้อยู่ในช่วง 6,001 – 8,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 38.57 ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่ ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่มาประมาณ 11-20 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.00

จากการวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วม และ ความเป็นประชาสังคม ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อความเป็นประชาสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน ดังนี้ กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่า ปัญหาของชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้เพียงคนเดียว หรือ ครอบครัวเดียว ต้องช่วยเหลือกันทั้งชุมชนเท่านั้น อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.15 รองลงมา คือ การพูดคุยสื่อสารกันในชุมชน เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้ไขภาวะวิกฤต อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 ส่วนความคิดเห็นที่กลุ่มตัวอย่างมีในระดับน้อย คือ กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่า การสร้างความร่วมมือในชุมชนควรขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนเท่านั้น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.56

ผลการศึกษาสภาพชุมชนก่อนการพัฒนา

สภาพชุมชน พื้นที่ทั่วไป ทางกายภาพของจังหวัดฉะเชิงเทรา มีลักษณะพื้นที่ทั้งเป็นที่ราบลุ่ม

แม่น้ำ ที่ดอน และ ที่ราบสูง ประชาชนส่วนใหญ่จึงมีการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม ทำให้มีความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ชุมชน อยู่ในลักษณะที่เอื้ออาทรกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ลักษณะของการบริหารจัดการในพื้นที่จึงเป็นการบริหารจัดการในลักษณะของสังคมเมือง และ สังคมชนบท จึงทำให้สะดวกต่อการสร้างกระแสประชาสังคมให้เกิดขึ้นในพื้นที่

การก่อกำเนิดกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มโดยแนวคิดนโยบายจากทางรัฐ มากกว่าการรวมกลุ่มกันเองของประชาชน กลุ่มที่เริ่มต้นเป็นลำดับแรก คือ การรวมกลุ่มจากนโยบายของสาธารณสุขในการดำเนินงานป้องกันและแก้ไขปัญหาเอดส์ ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญและทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ในยุคเมื่อประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา จนกระทั่งปัจจุบันกลุ่มดังกล่าว ได้แปรเปลี่ยนเป็นกลุ่มเครือข่ายผู้ติดเชื้อต่าง ๆ เป็นจำนวนมากมายหลายกลุ่ม และได้ช่วยดำเนินการแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ได้อย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม กลุ่มอื่น ๆ ที่ริเริ่ม เป็นกลุ่มต่อมา ได้แก่ กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเพื่อนช่วยเพื่อน กลุ่มที่ไม่เป็นทางการอื่น ๆ อีกหลากหลายกลุ่ม

ผลการดำเนินงานในภาพรวม สมาชิกกลุ่มได้รับข้อมูล ข่าวสารเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การเข้าถึงการบริการภาครัฐ และ เอกชน สมาชิกสามารถทำงานกลุ่มได้เป็นอย่างดี มีการติดต่อประสานงานซึ่งกันและกันดีขึ้น ชุมชนสามารถทราบข้อมูลสมาชิกในชุมชนด้วยการติดตามเยี่ยมบ้านสมาชิก สมาชิกในชุมชนมีทิศทางการทำงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับมากขึ้น มีแนวคิดและหลักการในการทำงานกลุ่มมากขึ้นมีจิตสาธารณะตลอดจนเข้าถึงแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาแต่ละอย่างได้เป็นรูปธรรมมากขึ้น

การดำเนินงานพัฒนานานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม เริ่มจากการเรียนรู้ บทบาทของกลุ่มประชาชนในชุมชน ในฐานะของการเป็นประชาสังคม (Civil Society) พบว่า มีการดำเนินงานดังนี้ คือ

1) ภายในชุมชนมีการขับเคลื่อนงานด้านการช่วยเหลือบุคคลในชุมชน โดยไม่ระบุเงื่อนไขหรือ เหตุที่ต้องช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง แต่ขาดผู้นำที่สามารถนำพาให้เกิดเครือข่ายประชาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ชุมชนมีการประสานงานกับภาคีเครือข่ายกับกลุ่มอื่น ๆ ทั้งในระดับจังหวัด ระดับเขต ระดับภาค และระดับประเทศ จวบจนถึงในปัจจุบัน ได้รับการสนับสนุนงบประมาณเป็นบางกลุ่ม เช่น กลุ่มทางสาธารณสุข แต่ก็ยังเป็นงบประมาณจำนวนจำกัดและไม่มาก

บทบาทในลักษณะเป็นประชาสังคมของพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา (Civil Society) แบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. ด้านการดำเนินงานในฐานะประชาชนที่มีต่อสังคม ที่มีลักษณะเป็นการเคลื่อนไหวในลักษณะการเมืองภาคประชาชน

2. ด้านการศึกษา ประเมิน สำรวจ ปัญหาการดำเนินงานในพื้นที่และชุมชน

3. ด้านการสื่อสาร ประเมินความต้องการ และ สภาพการประชาสัมพันธ์ในพื้นที่และชุมชน

4. ด้านบริหารจัดการให้ความรู้ในการให้การช่วยเหลือในชุมชน

สรุปนวัตกรรมพัฒนาเครือข่ายประชาสังคม

กระบวนการในการดำเนินการตามรูปแบบนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน มีดังนี้

1. ระยะที่ 1 การเตรียมความพร้อมชุมชน

ในระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้ระดมแนวคิดและสังเคราะห์แนวคิดรูปแบบนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการเตรียมรับภาวะวิกฤตชุมชน สรุปได้ว่า

การเตรียมความพร้อมของรูปแบบฯ นี้ เริ่มต้นจาก

- 1.1 การสร้างความตระหนักให้กับประชาชนในชุมชน
- 1.2 การสร้างการเห็นคุณค่าของเครือข่าย
- 1.3 การแลกเปลี่ยนและดำเนินการจัดตั้งเป็นศูนย์อย่างเป็นรูปธรรม

ในระยะที่ 2 ผู้วิจัยได้สร้างเครือข่ายประชาสังคม โดยอาศัยกระบวนการและหลักการทางจิตวิทยา โดยมีขั้นตอนดังนี้

2.1 ประชาสัมพันธ์และรับสมัคร ประชาชนที่มีจิตอาสาโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และ กระบวนการทางจิตวิทยา โดยอาศัยสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ และ การประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ

2.2 สร้างกระแสเพื่อการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย และ การดำเนินการช่วยเหลือชุมชน ด้วยรูปแบบกระบวนการทางจิตวิทยา

2.3 การดำเนินการจัดประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ในระยะที่ 3 การสร้างความยั่งยืน

โดยการรวมตัวกันดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เริ่มจากกิจกรรมง่าย ๆ ไปถึงกิจกรรมที่มีความเฉพาะด้าน หรือ วิกฤต โดยเริ่มเป็นบางราย บางครอบครัว จนเป็นกลุ่มคน หลังจากที่ได้ดำเนินการจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ เพื่อสังเคราะห์ผลที่ได้และนำมาปรับปรุงต่อไป

การประเมินผลการนำนวัตกรรมไปใช้

ผู้วิจัยได้นำนวัตกรรมที่พัฒนาขึ้น ไปทดลองใช้ กับชุมชนในจังหวัดฉะเชิงเทรา และได้เปรียบเทียบคะแนนความพึงพอใจที่มีต่อนวัตกรรมฯ ผลที่ได้ดังนี้ ความพึงพอใจที่มีต่อนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมฯ ในระยะก่อนการนำไปใช้ และ หลังการนำไปใช้ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

การศึกษาตามวัตถุประสงค์ในข้อที่ 1 ที่ผู้วิจัยศึกษาและวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อความเป็นประชาสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน ว่า ปัญหาของชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้เพียงคนเดียว หรือ ครอบครัวเดียว ต้องช่วยเหลือกันทั้งชุมชนเท่านั้น เป็นความสำคัญในลำดับแรก และ การพูดคุยสื่อสารกันภายในชุมชน เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้ไขภาวะวิกฤต และสิ่งที่มีลำดับความสำคัญน้อยที่สุด คือ การสร้างความร่วมมือในชุมชนควรขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนเท่านั้น ซึ่งผลการวิจัยที่ได้นี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ และผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ คงฤทธิ์ วันจรรูญ (2551 : บทคัดย่อ) ที่ศึกษาบทบาทและอุปสรรคในการดำเนินงานของคณะทำงานตำบลศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวเข้มแข็ง ในฐานะประชาสังคม ที่พบว่าปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานครอบครัวเข้มแข็ง เป็นเรื่องของการเข้ามาแบบไม่มีความเป็นจิตอาสา ซึ่งยังเข้ามาแบบหวังผลตอบแทนของคณะทำงานบางคน ภาครัฐมีข้อจำกัดในการสนับสนุนงบประมาณ ทรัพยากรในการดำเนินงาน รวมทั้งงบประมาณและวิชาการ ปัญหาเรื่องการสื่อสารกันเองระหว่างแกนนำ การที่ต้องมีภาระหน้าที่หลายอย่างการประกอบอาชีพทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมกับกลุ่มได้อย่างเต็มที่ เต็มเวลา อีกด้วย

การศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ 2 และ 3 ในการพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเตรียมการรับภาวะวิกฤตชุมชน และ การประเมินนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมที่พัฒนาขึ้น สรุปได้ว่า รูปแบบนวัตกรรมที่ได้ใน 3 ระยะ ที่สร้างความพึงพอใจในระดับมาก ให้กับประชาชนในชุมชนที่ทดลองใช้นวัตกรรมนี้ ซึ่งหลักการและแนวคิดในการพัฒนานวัตกรรมนี้สอดคล้องกับหลักการและแนวคิดในการดำเนินงานเพื่อสร้างเครือข่ายประชาสังคม ที่จะมีการเคลื่อนไหวในลักษณะที่คณะทำงานทุกคนล้วนแล้วแต่จะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ มีจิตอาสาที่เสียสละเพื่อส่วนรวม เป็นพลเมืองจิตอาสาที่เกาะเกี่ยวกันเป็นภาคีเครือข่าย โดยให้สมาชิกที่ประสบภาวะวิกฤต มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนบทบาทกิจกรรมของกลุ่ม และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มบนพื้นฐานของความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ความรัก ความเห็นอกเห็นใจ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน โดยมีลักษณะการประสานงานกันในแนวราบมากกว่าในแนวตั้ง มีการรวมกลุ่มกันเป็นภาคีเครือข่ายกันทั้งในระดับอำเภอ จังหวัด เขต ภาค และประเทศ มีการบูรณาการ จัดกระบวนการการทำงานให้มีความสอดคล้องกันกับภาคส่วนต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ เอกชน องค์กรภายนอกต่าง ๆ ให้มีกระบวนการที่เป็นระบบ เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลสูงสุดเพื่อประโยชน์สูงสุดของสมาชิกในชุมชน และขยายผลไปสู่สาธารณะชนตลอดจนภาคสังคมในที่สุด ทั้งนี้โดยมีภาครัฐหรือภาคท้องถิ่น เป็นหน่วยงานหลัก ที่ได้ให้การสนับสนุนในการจัดตั้งในระยะเริ่มแรก ดังนั้นแนวคิดตามความคิดลักษณะนี้ จะเป็นแนวคิดแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) คือ จะมีความเป็นประชาธิปไตยในชุมชนขนาดเล็กมีความสัมพันธ์กันได้อย่างสนิทชิดเชื้อ เน้นชุมชนและประชาคม (Community) มีลักษณะธรรมชาติเป็นสาธารณะค่อนข้างเป็นทางการ มีสมาชิกที่มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมือง มีวัตถุประสงค์หรืออุดมการณ์ร่วมกัน เน้นประชาคมที่มีความเท่าเทียมกัน (Equality) ทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจ ประชาชนมีส่วนร่วมในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมมาก

ยิ่งขึ้น มีส่วนร่วมในการบริหารหรือการตัดสินใจ (อเนก เหล่าธรรมทัศน์. 2540 : 13-15) พลเมืองมีส่วนร่วมกับรัฐในการทำงานรวมกันเป็นกลุ่ม ชุมชน และเครือข่ายในการทำงานสาธารณะ กล่าวคือ ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น ในฐานะพลเมืองที่เท่าเทียมกันและทุกคนมีส่วนร่วมในการบริหารและตัดสินใจร่วมกับรัฐ ในการทำงานในลักษณะนี้ การสร้างเครือข่ายประชาสังคม จะทำให้ประชาชนที่เข้ามาทำงานด้วยจิตอาสาที่มีความเสียสละ มีการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง มีภาคีเครือข่ายที่มีการเกี่ยวโยงถึงกันอยู่ตลอดเวลา การเคลื่อนไหวจะเป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่เกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะปัจเจกบุคคลหรือเฉพาะกลุ่ม หากแต่เกี่ยวข้องโยงใยไปถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมในระดับในพื้นที่ ชุมชน ทั้งระดับหมู่บ้านอำเภอ จังหวัด ถึงระดับประเทศ และจากการที่มีนักคิดหลาย ๆ ท่าน ได้ให้ความหมายของคำว่า “ประชาสังคม” ไว้ หลายความหมาย ซึ่งนักคิดคนสำคัญท่านหนึ่งของไทย คือ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี ก็ได้ให้ความหมายที่สอดคล้องกับการศึกษาในครั้งนี้ ที่ว่าในสภาพของสังคมไทยปัจจุบันภาคส่วน หลัก (Sectors) ของสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมากคือ ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งปรากฏการณ์นี้ส่งผลทำให้สังคมขาดดุลยภาพและเกิดความล้าหลังในการพัฒนาของฝ่ายประชาชนหรือภาคสังคม แนวคิดของศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี จึงเป็นการพัฒนากระบวนการ ที่จะให้เกิดวิธีการที่จะทำอย่างไรที่จะเกื้อหนุนให้ภาคสังคมหรือภาคประชาชนมีความเข้มแข็งและเกิดดุลยภาพทางสังคมขึ้น เกิดความเข้มแข็งที่ชุมชน (Community Strengthening) ประชาชนมีอุดมคติร่วมกันหรือมีความเชื่อร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน หรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างและมีระบบการจัดการในระดับกลุ่ม (ประเวศ วะสี. 2539 : 24) ซึ่งการพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม ก็เป็นกระบวนการหนึ่งที่สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าวข้างต้น

ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนานวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของนายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์ ที่ได้นำหลักการและแนวคิด มาผสมผสานกันอย่างกลมกลืนกับบริบทของสังคมไทยว่า การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์ หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลับซับซ้อนยากแก่การแก้ไข แต่ประชาชนก็มีการรวมตัวกัน และมีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (Civic Consciousness) ร่วมกันมารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic Group) ไม่ว่าจะเป็ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย (Civic Network) เพื่อให้เครือข่ายมีพัฒนาการ มีความเข้มแข็ง และมีความเชื่อมโยงเครือข่ายซึ่งกันและกันมากพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครือข่ายประชาชน และเครือข่ายขององค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต่าง ๆ การรวบรวมเครือข่ายและพัฒนาเป็นรูปแบบที่ชัดเจน จะทำให้มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชน ไม่เฉพาะแต่สภาวะวิกฤต แต่เป็นปัญหาอีกหลากหลาย เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเอดส์ ปัญหาสาธารณสุข การทำเกษตรทางเลือก ปัญหาครอบครัว (ชูชัย ศุภวงศ์ และยุติ คาคการณ์ไกล. 2540 : 36) และ จากผลการวิจัยที่ได้รับ มีข้อค้นพบว่า สิ่งที่สำคัญเหนืออื่นใดในการแก้ปัญหาทุกปัญหาในสังคม คือ “จิตสำนึกประชาสังคม” ที่ประชาชนจะตระหนัก ระลึก และยอมรับในความสำคัญประชาสังคม โดยการเคารพในคุณค่าของบุคคล การสร้างความตระหนัก การสร้างความคิดริเริ่มของบุคคลที่

จะทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม และเน้นการมีส่วนร่วมโดยสมัครใจในการสร้างสรรค์สังคม ด้วยความรักความเอื้ออาทร ยอมรับในความคิดเห็นของกันและกัน ในอันที่จะเรียนรู้ร่วมกันหรือแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่เพื่อสังคมส่วนรวม ดังนั้นการรวมตัวกันจึงเป็นลักษณะร่วมคิด ร่วมระดมทรัพยากรและร่วมปฏิบัติรวมทั้งร่วมรับผิดชอบผลของการปฏิบัติ เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ มีอิสระและมีการเรียนรู้ร่วมกัน ในส่วนประเด็นเรื่องโครงสร้างประชาสังคม การรวมตัวอาจเป็นการรวมตัวที่เป็นทางการ หรือไม่เป็นทางการเป็นการรวมตัวเฉพาะกิจ หรือต่อเนื่องก็ได้สมาชิกประกอบด้วยบุคคลที่หลากหลาย อาจเป็นคนแปลกหน้าที่ไม่รู้จักกันมาก่อน แต่มารวมตัวกันด้วยจุดมุ่งหมายเดียวกันมารวมตัวกันด้วยความสมัครใจ สามารถเข้าหรือออกจากสมาชิกของกลุ่มได้อย่างเสรีและความสัมพันธ์ในกลุ่ม เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ถ้าหากว่าการรวมกลุ่มที่มีลักษณะจัดตั้ง ขึ้นมาไม่มีการเรียนรู้ร่วมกันและมีลักษณะในความสัมพันธ์ในแนวตั้ง แม้จะอยู่ในชุมชนไม่ว่าจะสนับสนุนโดยภาครัฐ หรือองค์กรเอกชนก็ไม่สามารถนับเป็นประชาสังคมได้ เพราะขาดจิตสำนึกประชาคม ดังนั้นจะเห็นว่ากลุ่มองค์กรต่าง ๆ จะมีระบบจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติและนำไปสู่การแก้ปัญหาบางครั้งกลุ่มองค์กรเหล่านี้ สามารถพัฒนาตนเองจนกลายเป็นสถาบัน ที่สำคัญของสังคมที่สร้างสรรค์ประโยชน์โดยรวม และปราศจากการครอบงำของอำนาจรัฐและอำนาจทุน (คงฤทธิ วันจรรยา. 2551 : 97-98)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่ายประชาสังคม การทำงานเพื่อชุมชน หรือหน่วยงานที่สนใจ สามารถนำนวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคม เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพต่อไปได้

1.2 ผู้ที่มีความสนใจในการพัฒนาเครือข่ายประชาสังคม สามารถนำเอาแบบสอบถามความเป็นประชาสังคม และ การมีส่วนร่วม ไปประยุกต์ใช้ในการประเมินชุมชนได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นข้อมูลพื้นฐานให้ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรเอกชนต่าง ๆ ในการพัฒนาเครือข่ายประชาสังคม รวมทั้งควรมีการส่งเสริมให้เกิดการค้นคว้า ศึกษาเพิ่มเติม องค์ความรู้ เพื่อให้สังคมเกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดความตื่นตัวในกระแสของประชาสังคมในฐานะที่เป็นการเมืองภาคประชาชน เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ที่ประชาชนตื่นตัวในการสร้างจิตสำนึกประชาสังคม และ สร้างให้ภาคประชาชนเข้มแข็งไปพร้อม ๆ กับความเข้มแข็งของรัฐซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพ และมีความเข้มแข็งต่อไป

2.2 ควรมีการศึกษาประเด็นปัญหาอุปสรรค หรือศึกษาเชิงคุณภาพในข้อจำกัดของการเคลื่อนไหวทางสังคมในสังคมไทย โดยอาจเป็นการศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนที่ประสบความสำเร็จหรือชุมชนที่มีขนาดที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง เข้มแข็ง และ ยั่งยืน

2.3 ควรมีการศึกษารูปแบบ แนวคิด วิธีบริหารจัดการเครือข่ายต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เห็นภาพรวมทั้งระบบของเครือข่ายประชาสังคมที่มีอยู่ ตลอดจนศึกษาประสิทธิผลของเครือข่ายเหล่านั้น

บรรณานุกรม

- เกษมศานต์ ชัยศิลป์. (2548). การพัฒนาเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ
เยาวชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- คงฤทธิ วันจรรยา. (2551) . การศึกษาบทบาทและอุปสรรคในการดำเนินงานในฐานะประชาสังคมของ
คณะกรรมการตำบลศูนย์การเรียนรู้ครอบครัวเข้มแข็งตำบลไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์.
การศึกษาค้นคว้าอิสระ ร.ม.มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- จำรอง เงินดี. (2552) . จิตวิทยาสังคม พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ โอเดียนสโตร์
- จิรศักดิ์ สีใจเจริญ.(2543) . การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล
ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโง้ง จังหวัดลำพูน . การค้นคว้าอิสระ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เฉลียว บุรีภักดี และคณะ. (๒๕๔๕). ชุดวิชาการวิจัยชุมชน. นนทบุรี : สำนักมาตรฐานการศึกษา.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540) . ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหว
ประชาสังคมในต่างประเทศ : บทสำรวจพัฒนาการสถานภาพและนัยยะเชิงความคิด/ทฤษฎีต่อ
การพัฒนาประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก
- ประเวศ วะสี. (2540) การเดินทางแห่งความคิด : ปฏิรูปการเมืองไทย. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.
แนวคิดและยุทธศาสตร์ สังคมสมานภาพและวิชา. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ประชาสรรค์ แสนภักดี. (2549). การจัดการความรู้ของเครือข่ายทางสังคมเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคด้าน
สุขภาพ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ถวิล ธาราโกชน์ . (2532) จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ : โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์.
- ธีรยุทธ บุญมี. จุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัย. กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2538.
- ธนิต สุภาแสน. (2544) . บทบาทของประชาสังคมในการจัดทำแผนพัฒนา 5 ปี ศึกษาเฉพาะกรณีแม่จัน
จังหวัดเชียงราย การค้นคว้าอิสระ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พระมหาสุหิตย์ อาภากรโ. (2547). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. กรุงเทพฯ :
โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส).
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. 2527. นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน ในยุทธศาสตร์การพัฒนา
ปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- พิมพ์วัลย์ บุญมงคล มัลลิกา มัตติโก นิกร สันหจรรย์า อัมพร หมาดเด็น ธีรศักดิ์ พรหมพันใจ แว่วรุ่ง นาวาบุญ
นิยม และศุภเลิศ กิจขจรไพบุลย์. (2546). ศักยภาพประชาคมในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อ
ผู้หญิงและเด็ก. นครปฐม : เจริญดีการพิมพ์.

รุ่งอรุณ บุญสายันต์ และ คณะ. (2543). ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้นำองค์กรในเครือข่ายและสมาชิกประชาสังคม. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

วารสารสาธารณสุขมูลฐาน.(2542) ปีที่ 14 ฉบับที่ 13.

วันชัย วัฒนศัพท์.2546 . การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาองค์กร บรรยายในการสัมมนานายจ้างและลูกจ้างภาครัฐวิสาหกิจ เรื่อง “ระบบทวิภาคีกับการแก้ปัญหาแรงงานในรัฐวิสาหกิจ วันที่ 6-8 มีนาคม 2546 โรงแรมพญาเชนเตอร์ เมืองพญา ชลบุรี จัดโดย กองรัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน

วินัย ผลเจริญ, พระมหา. (2544) การศึกษาแนวคิดและขบวนการประชาสังคมของพุทธศาสนาในคมไทย (หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516-ปัจจุบัน). วิทยานิพนธ์ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

วิเชียร บุราณรักษ์. (2548), ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณี : กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดอุดรธานี. วิทยานิพนธ์ ร.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศุภราภรณ์ ธรรมชาติ. (2541). การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง : กรณีศึกษาอำเภอละงูจังหวัดสตูล. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ . (2542). การมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (พัฒนศึกษาศาสตร์). กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุรียา วีรวงศ์. (2538). การศึกษาสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่แนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยสังคมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สิทธิณัฐ ประพุทธิติสาร. (2545) . การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานสนับสนุนกองทุนการวิจัย.

สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน. (๒๕๕๒). คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน กรมชลประทาน. กรุงเทพฯ : บม คัลเลอร์ไลน์.

ส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน, สำนัก. กรมการพัฒนาชุมชน. (2547). เอกสารแนวคิดแนวทางและกรณีตัวอย่างการดำเนินงานศูนย์ประสานของเครือข่ายองค์กรชุมชน. กรุงเทพฯ : เอ ที เอ็น โปรตักชั่น.

อเนก เหล่าธรรมทัศน์. (2540). “บทวิจารณ์และแสดงความคิดเห็น,” ใน ประชาสังคมกับการพัฒนาสุขภาพ : บทวิเคราะห์ทางวิชาการ. น.พ.สุวิทย์ วิบุลผลประเสริฐ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

อมรพรรณ ประจันตวนิชย์. (2550). ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในการทำงานและปัจจัยส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการประกันคุณภาพการศึกษาของบุคลากรในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การวิจัยและสถิติทางการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร

อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล.(2542) ขบวนการประชาสังคมไทย : ความเคลื่อนไหวภาค
พลเมือง. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์.

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล. (2541). ประชาสังคม : คำ ความคิด และ ความหมาย.
(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ ฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

เอี่ยมพร พูนขวัญ. (2542). การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม
กรณีศึกษา องค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม. ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
สิ่งแวดล้อมศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

Boissevain, Jeremy. (1973). *Friends of Friends : Network, Manipulators and Coalitions*.
Oxford : Basil Blackwell.

Reeder, W. W. (1974). *Some Aspects of The Information Social Participation of Form
Families in New York State*. New York : Cornell University.

Maslow, Abraham. (1954) . *Motivation and personality*. Harper and Row New York, ork

Starkey, Paul.(1997) . *Networking for Development*, IFRTD The International Forum for
Rural Transport and Development.

Smith, E.R.,& Mackie, D. M.(2000). *Social Psychology* Psychology Press.England.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับเครือข่ายประชาสังคม การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการ
ภาวะวิกฤตชุมชน

แบบสอบถาม

หมายเหตุ : แบบสอบถามฉบับนี้ไม่มีลูกหรือผิด ขอให้ท่านตอบตามความคิดเห็นที่แท้จริงของท่าน

คำชี้แจง : ข้อความข้างล่างนี้เป็นข้อมูลส่วนตัวของท่าน กรุณาอ่านแต่ละข้อความ และ กรุณาทำ

เครื่องหมาย ✓ หรือ ✗ ในแต่ละข้อ และเติมข้อมูลในช่องว่างให้ครบถ้วน เพื่อแสดงสถานะ

ของตัวท่าน

ส่วนที่ 1

ข้อมูลทั่วไป

อายุ _____ ปี

สถานภาพในครอบครัว บิดา มารดา บุตร

จำนวนสมาชิกในครอบครัว _____ คน

ระดับการศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษา
 ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี

อาชีพ

- รับจ้าง
- พนักงานบริษัท
- ข้าราชการ
- นักเรียน
- ค้าขาย
- อื่น ๆ โปรดระบุ _____

ข้อมูลทั่วไป

การมีกิจกรรมกับเพื่อนบ้านในชุมชน

- ไม่เคยมีส่วนร่วม
- ปีละ 1 ครั้ง
- ปีละ 2 ครั้ง
- มากกว่า 2 ครั้งต่อปี

ส่วนที่ 2 คำชี้แจง : ข้อความต่อไปนี้ เป็นข้อความที่ระบุถึงความคิดเห็นของท่านที่มีต่อสภาพการ
สร้างเครือข่ายทางสังคม และ การมีส่วนร่วมของชุมชนของท่าน กรุณา เลือกคำตอบ โดยกา
เครื่องหมาย X ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านที่สุด

คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1. ในชุมชนของท่านมีการรับฟังและยอมรับความคิดเห็น หรือ ข้อเสนอแนะซึ่งกันและกันในเรื่องต่าง ๆ					
2. ในชุมชนจะให้การช่วยเหลือแก่บุคคลที่มีภาวะวิกฤต หรือบุคคลที่ต้องการความช่วยเหลืออยู่เสมอ					
3. ผู้นำชุมชนมีบทบาทและเป็นแกนนำในการสร้างความร่วมมือระหว่างประชาชนในชุมชน					
4. ชุมชนของท่านมีการทำกิจกรรมสาธารณะที่ประชาชนร่วมมือกันจัดขึ้น					
5. องค์กร หน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชน มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของท่าน					
6. ท่านได้รับข้อมูลข่าวสารในชุมชน จากสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์					

คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
7. ในชุมชนของท่านได้มีการรวมตัวกันเพื่อเรียกร้อง ต่อรอง หรือเสนอความเห็น เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอยู่เสมอ					
8. ความร่วมมือของประชาชนในท้องถิ่น สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีได้		-			
9. คนในชุมชนควรมีสติธิในการเสนอความคิดเห็น และมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนได้โดยเท่าเทียมกัน					
10. การแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นในชุมชนเป็นสิ่งที่ท่านไม่เคยปฏิเสธ					
11. ไม่ว่าจะเกิดวิกฤตใดในชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในสังคมเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง		-			
12. ความรู้สึกของบุคคลในชุมชน มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการเตรียมรับภาวะวิกฤตในชุมชน		-			
13. การสร้างความร่วมมือในชุมชนขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชนเท่านั้น					
14. การสร้างกระแสประชาสังคม เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการแก้ปัญหาสภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นในชุมชน		-			
15. ภาวะวิกฤตของชุมชนที่เกิดขึ้น คนภายในชุมชนเท่านั้นที่จะช่วยแก้ไขได้					
16. การพูดคุยสื่อสารกันภายในชุมชน เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ในการแก้ไขภาวะวิกฤต		-			
17. จิตอาสา เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังให้เกิดเพื่อแก้ภาวะวิกฤตในชุมชน					
18. การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชน ทำให้เกิดความร่วมมือในการทำงานในชุมชนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น		-			
19. สิ่งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่ดี หรือร้าย เป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนต้องร่วมกันรับผิดชอบ					

คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
20.การบอกต่อ บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างกระแสประชาสังคม					
21.การใช้ความคิดวิจารณ์ญาณที่เหมาะสม ทำให้เกิดการสร้างกลุ่มที่เหนียวแน่น					
22.กลุ่มที่มีความผูกพัน มีแนวคิดเหมือนกัน อุดมการณ์เดียวกัน จะทำให้บุคคลสามารถแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ					
23.การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา มีการถอดบทเรียน บอกเล่าประสบการณ์ที่เกิดขึ้น จะทำให้เกิดสิ่งที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินการแก้ไขปัญหาชุมชนต่อไป					
24.ชุมชนของเรามีการพูดคุยกันอยู่เสมอ					
25.แนวคิดประชาสังคม การมีส่วนร่วม จะทำให้ชุมชนผูกพันกันมากขึ้น					
26.ปัญหาของชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้เพียงคนเดียวหรือ ครอบครัวเดียว ต้องช่วยกันทั้งชุมชนเท่านั้น					
27.การกระจายข่าวอย่างทั่วถึง เป็นการบอกได้ถึงประสิทธิภาพของการทำงานของบุคคลในชุมชน					
28.ธรรมชาติของมนุษย์ย่อมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม					
29.การประชาสัมพันธ์ในชุมชน เป็นสิ่งที่ช่วยป้องกันและแก้ไขสภาวะวิกฤตในชุมชนได้เป็นอย่างดี					
30.สภาวะวิกฤตในชุมชน สามารถแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยประชาสังคมและความร่วมมือในชุมชนเท่านั้น					

ขอขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสอบถามฉบับนี้

ภาคผนวก ข

กลไกการดำเนินการสร้างเครือข่ายประชาสังคม

นวัตกรรมเครือข่ายประชาสังคมโดยการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการเตรียมรับภาวะวิกฤตชุมชน

การสร้างเครือข่ายประชาสังคม

เครือข่าย (Network) รูปแบบทางสังคมที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ต่อบุคคล บุคคลและชุมชน ชุมชนต่อชุมชน องค์กรต่อองค์กร มีเป้าประสงค์ในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำงานร่วมกัน โดยความสัมพันธ์ของสมาชิกต้องเป็นไปได้อิสระ และ มีความสมัครใจ

การสร้างเครือข่ายประชาสังคม จะทำให้มีการติดต่อ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และ มีความร่วมมือกันด้วยความสมัครใจของสมาชิกในกลุ่ม มีความเป็นอิสระ มีความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน มีการสื่อสารสองทาง เครือข่ายที่เกิดขึ้นอาจจะมาจากสมาชิกในชุมชนนั้น สมาชิกที่ประสบปัญหาภาวะวิกฤติ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยเครือข่ายจะมีการทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ และการเรียนรู้ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร ตลอดจนแหล่งความรู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

การดำเนินงานเครือข่าย

การดำเนินงานสร้างเครือข่ายประชาสังคมนี้จัดเป็นเครือข่ายภาคประชาชนโดยเป็นการรวมตัวของภาคประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะในชุมชนชนบท เป็นการรวมของปัจเจกบุคคล กลุ่มคนและเครือข่าย โดยอาศัยวัฒนธรรมชุมชน กระบวนการทำงานร่วมกับภาคีอื่น ๆ และระบบเทคโนโลยีเป็นเครื่องหนุนเสริมให้เกิดการรวมตัวโดยเครือข่ายภาคประชาชนเกิดขึ้นทั้งจากการเห็นความจำเป็นในการรวมพลังเพื่อแก้ไขปัญหาเกิดจากการเรียนรู้และการถ่ายทอดประสบการณ์ร่วมกัน โดยเป็นกระบวนการที่เป็นไปตามธรรมชาติ และเกิดขึ้นจากการส่งเสริม โดยหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่ต้องการให้องค์กร ชุมชน และสังคมมีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการที่จะพัฒนาตนเองตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของภาครัฐหรือหน่วยงานที่กำหนดไว้ กระบวนการทำงานของเครือข่ายภาคประชาชนนั้น เป็นการสร้างโอกาส สร้างศักยภาพของเครือข่ายและขยายกลุ่มองค์กรชุมชน ไปยังเครือข่ายอื่น ๆ จนถึงระดับจังหวัดและระดับประเทศหรือข้ามพรมแดนนอกเขตการปกครองที่โยงใยกันอย่างทั่วถึง การรวมตัวของภาคประชาชนเหล่านี้เป็นพลังที่ช่วยเสริมสร้างให้เกิดการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาสังคม โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การเรียนรู้ การสืบทอดภูมิปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการปรับตัวของชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและการพัฒนาประเทศ โดยเครือข่ายภาคประชาชนจะมีการกำหนดความเป็นเครือข่ายผ่านกิจกรรมฐานอาชีพและกระบวนการ

รูปแบบในการดำเนินงาน

1. เริ่มจากจุดเล็กและขยายไปสู่หน่วยใหญ่ ในกระบวนการทำงานของเครือข่าย เริ่มจากการทำงานร่วมกันจากประเด็นเล็ก ๆ แล้วขยายไปสู่ประเด็นใหญ่ขึ้น วิกฤตขึ้น โดยเครือข่ายเดิมที่มีอยู่ และ แสวงหาแนวร่วมใหม่
2. สรรหาแกนนำที่มีประสิทธิภาพ แกนนำกลุ่มจะต้องมีอุดมการณ์ มีความเป็นผู้นำ จะต้องสามารถใช้วิธีคิดหรือตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. แสวงหาความร่วมมือ เครือข่ายจะต้องสามารถสร้างความร่วมมือ มีแนวร่วมที่หลากหลาย และการทำงานมีความต่อเนื่อง ทำให้กระบวนการในการรวมตัวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
4. จัดกิจกรรมที่มีความเคลื่อนไหวทางสังคม เครือข่ายจะต้องมีการจัดกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหว ไม่เกิดความท้อแท้ หรือ เบื่อหน่าย ตลอดจนต้องมีการสร้างองค์ความรู้ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียน และ รักษาสัมพันธ์ภาพที่มีต่อกันไว้อย่างต่อเนื่อง

การได้มาซึ่งรูปแบบนวัตกรรมเครือข่ายทางสังคม

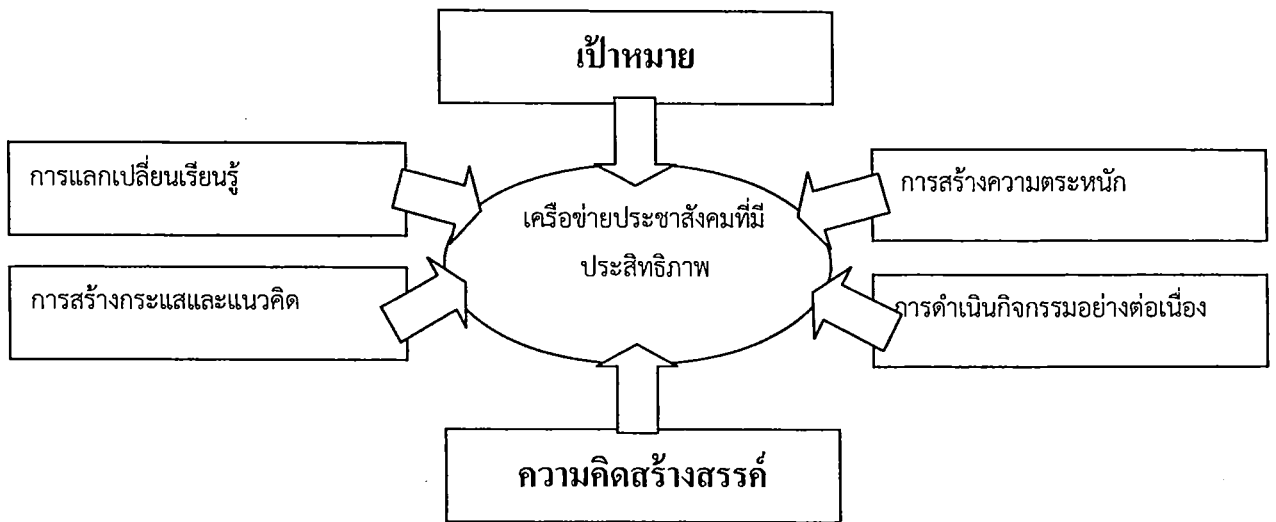
1 กระบวนการเสริมสร้างความตระหนัก การเรียนรู้และการปรับตัว

เมื่อเครือข่ายเรียนรู้และรู้จักกันเพียงพอแล้ว ในการทำงาน จะต้องสร้างความตระหนักในการดำเนินงาน เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวเข้าหากันเป็นสิ่งที่เครือข่ายส่วนใหญ่ได้ดำเนินการ เพราะการเรียนรู้และการปรับบทบาทเข้าหากันนั้นเป็นทั้งแนวคิดและวิธีการปฏิบัติ และมีการปรับบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกับกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างความรู้ใหม่

2. กระบวนการพัฒนากิจกรรมและการสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

ในการสร้างเครือข่าย การสร้างความเป็นภาคีร่วม เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น เช่น การเพิ่มจำนวนของเครือข่ายจากการพัฒนากิจกรรมในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้ได้แนวทางการดำเนินงานใหม่ ๆ การสร้างเครือข่ายผ่านอินเทอร์เน็ต เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญในการประสานความร่วมมือ และทำให้เกิดความยั่งยืนของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

กลไกของเครือข่ายประชาสังคมที่ประสบความสำเร็จ

ช่องทางการสร้างเครือข่ายประชาสังคม

ช่องทางการสร้างเครือข่ายประชาสังคม ตามแนวคิดจากงานวิจัยนี้ มีดังนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์
2. สื่อออนไลน์
3. วิทยุชุมชน
4. สื่อบุคคล

จากสื่อดังกล่าวมาแล้ว สื่อที่สามารถสร้างช่องทางเครือข่ายประชาสังคมที่ดีที่สุดสำหรับชุมชนในภาวะวิกฤต ได้แก่ สื่อบุคคล และ วิทยุชุมชน